

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΦΥΛΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Ρωγμές της (εμφ)υλοποίησης: τρανσφεμινιστικές επιτελέσεις
αποταύτισης και ανασήμανσης

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ανθή Σταυροπούλου

AM 5322M004

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Αθηνά Αθανασίου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Ειρήνη Αβραμοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Μάρθα Μιχαηλίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ανθή Σταυροπούλου, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

Στα ανυπότακτα σώματα

Ευχαριστίες

Αναμφίβολα, αυτή η εργασία, όσο ταπεινή κι αν είναι, δεν μπορεί παρά να είναι μια συλλογική υπόθεση. Αρχικά, θέλω να ευχαριστήσω από καρδιάς τους (συν)δημιουργούς Τ., Ο. και Γ. για την εμπιστοσύνη και το μοίρασμα βιωμάτων, αγωνιών και πόθων. Οι συνομιλίες μας υπήρξαν ο πολυτιμότερος πόρος αυτού του εγχειρήματος. Ευχαριστώ ολόψυχα την επιβλέπουσά μου Αθηνά Αθανασίου για την εμπνευστική της καθοδήγηση σε όλη αυτήν τη διαδρομή των σπουδών φύλου που σε αλλάζουν για πάντα. Με έναν τρόπο, καθώς έγραφα τη διπλωματική, την ένιωθα διαρκώς παρούσα, συνομιλήτρια, συγγράφουσα, συνοδοιπόρο. Επιπλέον, χρωστάω ένα μεγάλο ευχαριστώ στις διδάσκουσες του μεταπτυχιακού προγράμματος, στις συμφοιτήτριες και στους συμφοιτητές μου για όσα διαπραγματευτήκαμε με κριτικό και συγκινητικό τρόπο. Τέλος, θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους πιο δικούς μου ανθρώπους, τον Θέμο, τον Μάρκο, τον Αιμίλιο και την Πόπη για την υπομονή, τη στήριξη, τη φροντίδα και την αγάπη τους. Τα βλέμματα, τα λόγια και η τρυφερότητά τους διαπερνούν κάθε κύτταρο αυτού του κειμένου.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstract	8
Εισαγωγή.....	10
Θεωρητική εστίαση	10
Μεθοδολογική εστίαση	19
1. Coming out: Το όνομα της αναγνώρισης και η αναγνώριση του ονόματος.....	24
1.1 Do(n' t) I know you?	24
1.2 Έγκληση ή, αλλιώς, Hey, you!	26
1.3 Σώματα επιθυμητά, σώματα που επιθυμούν.....	28
1.4 Call me by my name: Ιστορίες ονομάτων	31
1.5 Αρρενωπότητες που «περνάνε»	34
2. Ευφορία/δυσφορία φύλου: Ορμόνες, παθολογικοποίηση, χειραφέτηση.....	38
2.1 Ψυχιατρικοποίηση	38
2.1.1 Ευθυγραμμίσεις	40
2.1.2 Ακουστότητα	41
2.2 Ορμονικές ανα/ταραχές.....	42
2.3 Ταξικότητα.....	45
3. Δυαδικό φύλο: σώμα, χώρος και (βιο)πολιτική ανασήμανση.....	49
3.1 Διπολικές ιστορίες.....	50
3.2 Τουαλέτες: Έμφυλη και εμφυλοποιητική χωροταξία	52
3.3 Δύσκαμπτοι ορισμοί/ευκίνητες (ανα)διατυπώσεις.....	56
3.4 Σαμποτάζ του φύλου.....	61
3.4.1 Σώματα που αναταράσσουν	62
3.4.2 Μαθήματα ανατομίας για ακανόνιστα σώματα.....	63
Συζήτηση-Επίλογος	67
Βιβλιογραφία	76

Περίληψη

Η διπλωματική αυτή εργασία διερευνά τους τρόπους με τους οποίους τα τρανς σώματα δύνανται να διαρρήξουν το δυαδικό καθεστώς έμφυλης διαφοράς, να κάνουν το φύλο «αλλιώς», να ξε-γίνουν και να ξανα-ονομαστούν. Μέσα από την προβληματοποίηση και την αμφισβήτηση των πολιτικών ταυτότητας που προτείνουν οι τρανσφεμινιστικές επιστημολογίες, επιχειρεί να αναδείξει τις δυνατότητες που διανοίγονται για τα ενσώματα υποκείμενα που κινούνται προς πρακτικές και πολιτικές αποταύτισης και κριτικής ανασήμανσης.

Αντλώντας από τα έργα των Paul Preciado, Jack Halberstam και άλλων τρανς θεωρητικών, η έρευνα επικεντρώνει στα σώματα ως παραγωγούς γνώσης και υποκειμενικότητας, προσκαλώντας μας να ιστοριοποιήσουμε τις σχέσεις εξουσίας που μας υλοποιούν και να φανταστούμε πιο δίκαιους κόσμους ενσωματότητας και πολιτικής (συν)ύπαρξης. Ακουμπώντας στον στοχασμό της Judith Butler για τις δυνατότητες των σωμάτων να κουιροποιούν (queering) τους ηγεμονικούς τρόπους εμφυλοποίησης (gendering), εστιάζει στις επιτελεστικές αποταύτισεις των ενσώματων υποκειμένων από τις ρυθμιστικές νόρμες του cis ετεροπατριαρχικού καθεστώτος. Διερωτόμαστε, επομένως, αν μπορούμε να επινοήσουμε νέους τρόπους να υλοποιούμαστε ως σώματα. Σε αυτήν την κατεύθυνση, η εργασία εξετάζει διάφορες διαστάσεις της τρανς διάσχισης/μετάβασης/οπτικής, όπως αυτή των φαρμάκων/ορμονών και των σωματικών τεχνολογιών, της πολιτικοποίησης του τραύματος και του συν-αισθήματος, της αποκειμενοποίησης και της παθολογικοποίησης, της διεκδίκησης ενσώματος και έμφυλου αυτοπροσδιορισμού, της απόλαυσης και της εμπρόθετης δράσης, των περιθωριακών λόγων αντίστασης και της χειραφετητικής αποσταθεροποίησης του δυαδικού φύλου.

Η μεθοδολογική προσέγγιση του παρόντος εγχειρήματος περιλαμβάνει συζητήσεις με τη μορφή βιογραφικών συνεντεύξεων, και επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση σε κοινωνικοπολιτικά εγχειρήματα στα οποία οι συνομιλητές εμπλέκονται ενεργά. Η έρευνα κινείται στην κατεύθυνση της (συν)δημιουργίας ενός σώματος γνώσης που αναδεικνύει τη σπουδαιότητα των προσωπικών βιωμάτων,

των αφηγήσεων και των μειονοτικών ιστοριών (minor stories) στη σχεσιακή συγκρότηση σεξουαλικών, συν-αισθηματικών, σωματικών και πολιτικών αρχείων.

Λέξεις-κλειδιά: τρανς, αναγνώριση, εμφυλοποίηση, αρρενωπότητα, αποταύτιση, ανασήμανση, δυαδικό φύλο, επιτελεστικότητα

**Cracks in gendering: transfeminist performances of disidentification and
resignification
Anthi Stavropoulou**

Abstract

This thesis explores the ways trans bodies get to disrupt the binary gender system by seeking to undo gender or do it otherwise, to (re)name the self and to become anew. Through challenging and problematizing identity politics, as certain transfeminist epistemologies suggest, this ethnographic project investigates the possibilities opening up for bodies that engage in practices and politics of disidentification and critical resignification.

Drawing on the work of Paul Preciado, Jack Halberstam, and other trans theorists, this endeavor understands bodies as producers of knowledge and subjectivity, thus calling on us to historicize the power relations that constitute us and to imagine fairer worlds of embodiment and political (co)existence. Leaning on Judith Butler's analysis on the bodies' potential to queer the hegemonic matrices of gendering, the thesis engages the performative disidentifications from the regulatory norms of the cis, heteropatriarchal regime of gender. Therefore, through this research, we are offered the chance to ask ourselves whether and how it becomes possible to invent new ways of thinking about and enacting our bodies. In this light, this work focuses on several aspects of transness and transitioning, such as hormones and body technologies, politicization of trauma and affect, abjection and pathologization, claims of bodily and gendered self-identification, pleasure and agency, marginalized counter-discourses on resistance and rebellious destabilization of the binary gender regime.

The methodological approach consists of conversations which take the form of biographical interviews, as well as participant observation in the sociopolitical collective groups the interlocutors are actively involved. The purpose of this thesis is to (co)create a body of work that points to the significance of sharing and narrating

minor stories for the relational construction of sexual, affective, bodily, and political counter-archives.

Keywords: trans, recognition, gendering, masculinity, disidentification, resignification, gender binary, performativity

Εισαγωγή

Η προσφυγή στη «φύση» είναι, πάντοτε, πολιτική κίνηση.

Judith Butler (1990/2009, σ. 166-167)

Θεωρητική εστίαση

Ο εκτοπισμός των τρανς σωμάτων από τη διανοητή ζωή και την ιστορία, ακόμη και την κινηματική ιστορία των αγώνων για τη σεξουαλική απελευθέρωση, οι βίαιοι τρόποι απαλοιφής τους, όπως οι βασανισμοί και οι δολοφονίες¹ τρανς ανθρώπων, αλλά και οι πολιτικές δυνατότητες που διανοίγει η τρανς ενσωματότητα για την αποσταθεροποίηση του cis ετεροπατριαρχικού καθεστώτος και την επινόηση άλλων τόπων και τρόπων επιθυμίας, είναι μερικοί από τους προβληματισμούς από τους οποίους εκκινεί το παρόν ερευνητικό εγχείρημα. Οι φεμινιστικές σπουδές, οι κινηματικές πρακτικές, οι πολιτικές συζητήσεις και οι προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις συνθέτουν το πεδίο ανάδυσης των ερωτημάτων που επιχειρεί να διατυπώσει η μελέτη αυτή γύρω από τα σώματα, το φύλο, τη βία, την απόλαυση και την αντίσταση. Έχουν όλα τα σώματα την ίδια αξία; Μετράνε οι τρανς ζωές το ίδιο; Τι κάνουν τα σώματα και (ανα)ταράσσουν την έμφυλη νόρμα; Μπορούμε, τελικά, να διανοηθούμε έναν κόσμο έμφυλης δικαιοσύνης;

Η τρανς ακτιβίστρια Silvia Rivera², στο συλλαλητήριο Christopher Street Liberation Day στη Νέα Υόρκη το 1973, εκφωνεί έναν σπαρακτικό λόγο στα πρότυπα της προγενέστερής της Sojourner Truth³, με τον οποίο διεκδικεί και, ταυτόχρονα, αμφισβητεί την καθολικότητα της κατηγορίας «Γυναίκα», εκθέτοντας τα όρια των πολιτικών ταυτότητας. Παρακολουθώντας (ξανά και ξανά) αυτό το αρχαιακό υλικό, τη βλέπουμε να τα βάζει με τους/τις λευκούς/ές γκέι ακτιβιστές/τριες της μεσαίας τάξης, που την αορατοποιούν και την αποκλείουν από τις κοινότητες και τους

¹ Για περισσότερα δεξ: <https://avmag.gr/oi-istories-ton-trans-kai-fylodiaforetikon-prosopon-me-aktivistiki-drasi-pou-dolofonithikan-se-olo-ton-kosmo/>

² Η ομιλία της Rivera εδώ: <https://www.youtube.com/watch?v=Jb-JIOWUw1o>

³ Η απελευθερωμένη σκλάβα Sojourner Truth, στην ομιλία που έδωσε στη Συνέλευση για τη Γυναικεία Ψήφο στο Άκρον του Οχάιο το 1851, διεκδίκησε την κατηγορία «Γυναίκα», στοιχειώνοντας, την ίδια στιγμή, την υποτιθέμενη ομοιογένεια και οικουμενικότητά της (Αθανασίου, 2007, σ. 195).

αγώνες τους. Φωνάζει στο κοινό που την παρακολουθεί, το μαλώνει, κλαίει, θυμώνει, εμψυχώνει, ταρακουνιέται ολόκληρη προτρέποντας σε συνθήματα για τη σεξουαλική χειραφέτηση. Διεκδικεί τις ταυτότητες της γυναίκας, της φεμινίστριας, της ακτιβίστριας, της μη λευκής, της σεξεργάτριας του δρόμου, της τρανς, της επαναστάτριας, ενώ, την ίδια στιγμή, τις αναστατώνει, τις θολώνει, τις διευρύνει και τις ανασηματοδοτεί, αποκαλύπτοντας την εσωτερική τους αστάθεια. Ο πόνος, η φυλάκιση και οι βιασμοί επαναρθρώνονται με όρους πολιτικής ανυπακοής, και το τραύμα πολιτικοποιείται, καθώς η Rivera ανακατασκευάζει την εαυτή της ως πολιτικό ον που υποφέρει και αγωνίζεται, σε μία διαρκή συνάρθρωση των τραυμάτων της αποκειμενοποίησης, από τη μεριά, και των υποσχέσεων της ριζοσπαστικής ανασήμανσης από την άλλη (Athanasίου, 2012, σ. 208).

Την ένταση που παράγει η συνύφανση της βίας με την αγωνιστικότητα και την πολιτική δράση, συμπυκνώνει και η φράση «Δεν είχα τίποτα να χάσω» της Μπέττυς Βακαλίδου⁴, για τις κινητοποιήσεις στις οποίες πρωτοστάτησε στο θέατρο Λουζιτάνια το 1977, ενάντια στο ομοτρανσφοβικό νομοσχέδιο της τότε κυβέρνησης. Η τρανς σεξεργάτρια, ακτιβίστρια και συγγραφέας αποτυπώνει στα λόγια αυτά την χειραφετησιακή δυναμική που ενέχεται στη διαδικασία να μετουσιώνουμε, μέσα από τη συλλογική δράση, μια αβίωτη ζωή σε μια ζωή άξια να βιωθεί. Το τραύμα συνιστά συγκροτητικό στοιχείο τόσο της υποκειμενοποίησης όσο και της πολιτικοποίησής μας.

Ο τρανς θεωρητικός και ακτιβιστής Paul Preciado (2020), (αντι)μιλώντας σε ένα συνέδριο φροϋδιστών ψυχαναλυτών/τριών, οικειοποιείται και πολιτικοποιεί την έννοια του *τέρατος* για να ταρακουνήσει εκείνες τις επιστημολογικές βεβαιότητες που αποκειμενοποιούν τα αδιανόητα σώματα (όπως τα τρανς, τα κουίρ, τα ίντερσεξ ή τα ανάπηρα σώματα). Κι αυτός, όπως η Rivera και η Βακαλίδου, είναι μόνο κάποιοι από τους αμέτρητους τρανς ανθρώπους που διεκδικούν τον ενσώματο και έμφυλο αυτοπροσδιορισμό τους, την πολιτειότητα και την ανθρωπινότητά τους. Με τις διεκδικήσεις αυτές, ανοίγουν χώρο στη σημασιοδότηση αυτών των όρων, λυγίζοντας τα άκαμπτα φυσικοποιημένα σύνορά τους. Τα υποκείμενα επανοικειοποιούνται τον δημόσιο χώρο και χώρους που,

⁴ Για περισσότερα δες το ντοκιμαντέρ του 2023 του Ιωσήφ Βαρδάκη: *AKOE/AMΦI: The story of a revolution* στο <https://www.filmfestival.gr/en/section-tdf/movie/14912>

παραδοσιακά, τα αποκλείουν, όπως το πανεπιστήμιο. Επανιδιοποιούνται τις λέξεις, τα ονόματα και τις κατηγορίες και γίνονται (συν)παραγωγοί της γνώσης και της ιστορίας των σωμάτων τους: μιας γνώσης ενσώματης, μειονοτικής, αντιφατικής, από τα κάτω· μιας ιστορίας υποταγής και αντίστασης. Αυτές οι δυνατότητες που μοιάζουν να αναδύονται μέσα και ενάντια στη βία του έμφυλου και σεξουαλικού καθεστώτος, είναι στο επίκεντρο των ερευνητικών ενδιαφερόντων αυτής της εργασίας, που επιδιώκει να εξερευνήσει τους τρόπους που τα σώματα, και πιο συγκεκριμένα τα τρανς σώματα, δύνανται να κουιροποιήσουν⁵ τις ηγεμονικές εμφυλοποιήσεις, να κάνουν το φύλο αλλιώς, να ξε-γίνουν και να ξανα-ονομαστούν. Μακριά από ρομαντικοποιητικές προσεγγίσεις που παραβλέπουν τη βία και τους αποκλεισμούς που επισείει η απειθαρχία του φύλου, η εργασία αυτή ανιχνεύει τις ρωγμές της εμφυλοποιητικής διαδικασίας και τις ασυνέχειες του φύλου, υπονοώντας και επινοώντας άλλους τρόπους να υπάρχουμε.

Αντλώντας αναλυτικά εργαλεία από τον φεμινιστικό μεταδομισμό και την κουίρ θεωρία, μια «θεωρητική μετατόπιση από την ταυτότητα στην επιτελεστικότητα» όπως σημειώνει χαρακτηριστικά η Αθηνά Αθανασίου (1993/2008, σ. 22), η έρευνα εξετάζει τα όρια και τις δυνατότητες αντίστασης και εμπρόθετης δράσης των υποκειμένων, αμφισβητώντας την ιδέα ενός αυτόνομου, ακέραιου, συνεκτικού εαυτού, όπως τον έχει κατασκευάσει η δυτική μεταφυσική. Η φεμινίστρια θεωρητικός Judith Butler (2004) υποστηρίζει ότι συγκροτούμαστε πολιτικά χάρη στην ευαλωτότητα των σωμάτων μας. Δε μας ανήκει ο εαυτός μας, τον δίνουμε στον άλλον/στην άλλη προκαταβολικά, αλλά με τέτοιο τρόπο που δεν ανήκει ούτε σ' αυτόν/αυτήν. Κάθε σχέση μας συγκροτείται στην αμοιβαία συνθήκη να (παρα)δινόμαστε στους άλλους/στις άλλες (ο.π., σ. 149). Αναιρούμαστε, λοιπόν, η μία από την άλλη, κι αυτή η αποστέρηση σημαίνει τους τρόπους να υπάρχουμε για την Άλλη και χάρη στην Άλλη (ο.π., σ. 19). Απηχώντας τον στοχασμό του Hegel (στο Butler, 2004, σ. 150-151), η στοχάστρια επεξεργάζεται τον εαυτό ως τη σχέση

⁵ Η έννοια του κουίρ (queer) στην παρούσα εργασία εμπνέεται από την προσέγγιση της Sedgwick (στο Nelson, 2015/2021, σ. 45) που την κατανοεί ως μια διαρκή ερώτηση, ως μια διευρυμένη έννοια, ευρύχωρη, που ξεγλιστράει συνεχώς από τους στατικούς ορισμούς για το φύλο και τη σεξουαλικότητα κι υπονοεί συνεχείς διασπάσεις, αντιφάσεις κι αντιστάσεις. Και η Ahmed (2006, σ. 170) γράφει ότι η κουιρότητα συμβαίνει εκεί που τα πράγματα αποτυγχάνουν να έχουν συνέπεια και συνοχή.

με την ετερότητα. Υποστηρίζει ότι δεν πρόκειται για έναν συνεκτικό εαυτό στην αρχή, ο οποίος στη συνέχεια διαχωρίζεται, αλλά για έναν εαυτό που είναι πέρα από (ε)αυτόν από την αρχή, που ορίζεται από αυτήν την εκ-στατικότητα και τη θεμελιακή σχέση με τον άλλον: έναν εαυτό που είναι πάντοτε ήδη τοποθετημένος έξω από αυτόν. Και η Αθανασίου (2007, σ. 203) κατανοεί την ταυτότητα ως καταστατικά ραγισμένη, έκ-κεντρη και μη ταυτόσημη με τον εαυτό της.

Στη συζήτηση για τους τρόπους που συγκροτούμαστε ως έμφυλα και σεξουαλικά υποκείμενα, ως ζωές διανοητές και με σημασία, η Butler (1993/2008), αφουγκραζόμενη κριτικά τη σκέψη του Michel Foucault, προβληματοποιεί την ιδέα ενός μεταφυσικού υποκειμένου που υπάρχει πριν ή έξω από τις σχέσεις εξουσίας. Η όποια εμπρόθετη δράση (agency) του υποκειμένου, δεν κατανοείται με όρους ενός υπερβατικού Εγώ που προϋπάρχει της ιστορίας ή που υπερβαίνει βουλησιαρχικά τα όρια της πολιτισμικής διανοητότητας (Αθανασίου, 2007, σ. 199). Αναδεικνύεται, έτσι, το παράδοξο της υποκειμενοποίησης· το υποκείμενο αντιστέκεται στις ίδιες τις ρυθμιστικές νόρμες που παράγουν τους όρους συγκρότησής του (Butler, 1993/2008, σ. 67). Η δράση του αναδύεται από τις δυνατότητες που διανοίγει η υπό περιορισμούς ιδιοποίηση της νόρμας, από την αμφισβήτηση της αναγκαιότητάς της (ο.π., σ. 62). Στην ανάλυσή της για τους τρόπους υποκειμενοποίησης, επεξεργάζεται κριτικά την έννοια της αλτουσεριανής έγκλησης (interpellation) διαπλέκοντάς την με την έννοια της επιτελεστικότητας. Το κάλεσμα του νόμου, κατά τον Althusser (στο Butler, 1993/2008, σ. 246), εισάγει το άτομο στη θέση του υποκειμένου καταστέλλοντάς το και, ταυτόχρονα, καθιστώντας το κοινωνικά αναγνωρίσιμο. Προεκτείνοντας τη σκέψη αυτή, η θεωρητικός διερευνά περισσότερο τους τρόπους που η έγκληση (του φύλου) μας καταλαμβάνει αλλά και την καταλαμβάνουμε. Όταν εγκαλούμαστε να συμμορφωθούμε στην έμφυλη και σεξουαλική νόρμα και να την επαναλάβουμε, ανοίγεται ο δρόμος να μην την επαναλάβουμε πιστά, να την παρωδήσουμε, να την αναστατώσουμε με τρόπο ανεπαίσθητο, να την ιδιοποιηθούμε κριτικά. Στην παρούσα εργασία εξετάζεται το coming out (η λεκτική αποκάλυψη της σεξουαλικής ταυτότητας) των τρανς υποκειμένων, υπό το πρίσμα της μπατλερικής ιδιοποίησης της έννοιας της έγκλησης του Althusser· δηλαδή, ως βίαιο κάλεσμα έμφυλης αποκάλυψης που αναγκάζει τα υποκείμενα να

συμμορφώνονται, αλλά και ως ανασηματοδότηση των πειθαρχικών προθέσεων αυτού του καλέσματος (ο.π. σ. 247-250).

Υλοποιούμεστε, υποστηρίζει η Butler (ο.π.), ως σώματα μέσα από μια διαδικασία επανάληψης των έμφυλων νορμών. Οι νόρμες αυτές παράγουν επιτελεστικά την έμφυλη διαφορά και το ετεροφυλοφιλικό πρόσταγμα. Η παραγωγή του αναγνωρίσιμου φύλου, του «πραγματικού άνδρα» και της «πραγματικής γυναίκας» επιτελείται μέσω της επαναληπτικής παράθεσης παγιώνοντας τους έμφυλους και σεξουαλικούς νόμους (Αθανασίου, 2007, σ. 208). Υπό αυτό το πρίσμα, το διπολικό φύλο και η κανονιστική ετεροφυλοφιλία συνιστούν καθεστώτα ρύθμισης που παράγουν τα σώματα, που θέτουν όρους και όρια στο τι θεωρείται διανοητό σώμα (Butler, 1993/2008, σ. 71). Ο νόμος του φύλου ισχυροποιείται και εξιδανικεύεται μόνο εφόσον επαναλαμβάνεται και παράγεται ως το προγενέστερο ιδεώδες (ο.π., σ. 65). Το φύλο, επομένως, δεν είναι κάτι που *είμαστε* ή κάτι που *έχουμε*, αλλά παράγεται (και κλονίζεται) στη ροή αυτής επανάληψης, (μη) καθιστώντας μας βιώσιμες και διανοητές (ο.π., σ. 42-55). Η φυσικότητά του παράγεται ως το ιζηματογενές αποτέλεσμα μιας επιβεβλημένης επαναληπτικής διαδικασίας, χάρη στην οποία, όμως, διανοίγεται η δυνατότητα ασταθειών και ρωγμών, που ξεγλιστράνε από τη νόρμα, που δεν υποτάσσονται πιστά στην επαναληψιμότητά της. Αυτές οι αστάθειες, που ενυπάρχουν στην επανάληψη, δύνανται να αποσυντονίσουν την υποτιθέμενη στερεότητα του φύλου, να προκαλέσουν κρίση και «αναταραχή» στην κανονικότητά του (ο.π., σ. 56). Συνεπώς το φύλο δεν είναι ιδιότητα του σώματος αλλά επιτελείται διαρκώς, με τα υποκείμενα να επαναλαμβάνουν αλλά και να επινοούν δυνατότητες έμφυλης σωματικότητας (Αθανασίου, 1993/2008, σ. 23).

Στο παρόν εγχείρημα προκρίνεται η ανάλυση της πολιτικής συγκρότησης του έμφυλου υποκειμένου μέσα από μια ιστορικοποίηση του φύλου που αμφισβητεί μια πρωταρχική, προκοινωνική, προπολιτισμική ή προγλωσσική ταυτότητα (Butler, 1990/2009, σ. 178). Το φύλο δεν επιτελείται από ένα προϋπάρχον υποκείμενο αλλά η επαναληπτική του επιτέλεση είναι αυτή που παράγει τη μυθοπλασία του προϋπάρχοντος υποκειμένου (Αθανασίου, 1993/2008, σ. 25). Κάθε ταύτιση σημαίνει την απώλεια κάποιων άλλων ταυτίσεων, την ενοίκηση μιας νόρμας που δεν επιλέγουμε, που μας καταλαμβάνει και την (ανα)καταλαμβάνουμε, την

(ανα)σημασιοδοτούμε (Butler, 1993/2008, σ. 254). Το υποκείμενο παράγεται, θα λέγαμε, από μια μη συνεκτική συνύφανση ταυτίσεων.

Σχηματοποιούμεστε (εμφυλοποιούμεστε), επομένως, μέσα από τη διαδικασία ανάληψης κάποιου φύλου. Ο εαυτός, που υπόκειται στο φύλο αλλά και υποκειμενοποιείται μέσω αυτού, συγκροτείται στο πλαίσιο των έμφυλων σχέσεων εξουσίας. Το διπολικό σύστημα φύλου και η ετεροφυλοφιλική νόρμα αναγνωρίζουν ορισμένες έμφυλες ταυτίσεις διακλείοντας κάποιες άλλες. Αυτές οι ταυτίσεις, ενάντια και χάρη στις οποίες συγκροτούνται τα υποκείμενα, είναι το «καταστατικά εκτός», η απαρνημένη αποκειμενικότητα που αναδύεται ως φάντασμα και στοιχειώνει το υποκείμενο απειλώντας να εκθέσει τα όρια και τους ορισμούς του (ο.π., σ. 44-45). Οι ζωές, τα σώματα και οι επιθυμίες που απορρίπτονται, γίνονται το άλλο ενάντια στο οποίο συγκροτείται το ανθρώπινο· με άλλα λόγια, εκτοπίζονται από τη σφαίρα του πραγματικού, αποπραγματοποιούνται (derealization) (Butler, 2004). Αυτό που αρχικά ήταν μέρος της ταυτότητας, αποβάλλεται ως μiasματική ετερότητα, ετεροποιείται (Butler, 1990/2009, σ. 174). Η εργασία αυτή επικεντρώνει στις έμφυλες επιτελέσεις που δεν είναι αναγνωρίσιμες και κατανοητές: αυτές που καθίστανται αδιανόητες και αδύνατες, χωρίς πρόσβαση στο ανθρώπινο· αντικανονικές ενσωματότητες, όπως τα τρανς σώματα, που ποινικοποιούνται και παθολογικοποιούνται, χωρίς η βία στην οποία υπόκεινται να αναγνωρίζεται καν ως βία (Butler, 2004, σ. 30). Η ίδια η ενσωματότητα, όμως, δεν είναι διανοητή χωρίς να συνδέεται με τη νόρμα, ή με ένα πλέγμα νορμών. Ο αγώνας, επομένως, να επανεπεξεργαστούμε τις νόρμες βάσει των οποίων βιώνουμε τα σώματά μας και των άλλων, είναι πολύ κρίσιμος, κι ακόμη περισσότερο για τα τρανς, αναπηρικά, και ίντερσεξ κινήματα που αμφισβητούν έμπρακτα τα επιβεβλημένα πρότυπα για το πώς πρέπει να είναι τα σώματα (ο.π., σ. 28).

Ο τρανσφεμινιστής θεωρητικός και συγγραφέας Paul Preciado (2018, σ. 77), απομακρυνόμενος τόσο από ουσιολογικές θέσεις όσο και από κονστρουκτιβιστικές θεωρίες που κατανοούν τα σώματα ως παθητικές επιφάνειες πάνω στις οποίες εγγράφονται οι πολιτισμικές νόρμες, μας καλεί να δώσουμε σημασία στα σώματα, και, ειδικότερα, στα ανάρμοστα κι ευάλωτα σώματα και στις σωματικές τεχνολογίες φύλου και σεξουαλικότητας. Σύμφωνα και με τη δική του προσέγγιση για την υποκειμενοποίηση, δεν μπορούμε να απομονώσουμε τα σώματα από τις

κοινωνικές δυνάμεις που κατασκευάζουν τις σεξουαλικές και έμφυλες διαφορές (ο.π., σ. 129). Ήδη από τη στιγμή της γέννησής μας (με μια έννοια, και από τον προγεννητικό υπέρηχο ακόμη) εγκαλούμαστε επιτελεστικά ως γυναίκες ή άνδρες. Στις περιπτώσεις, μάλιστα, επαναπροσδιορισμού φύλου των ίντερσεξ και τρανς ανθρώπων, υποστηρίζει ο συγγραφέας, το ιατρικονομικό σύστημα επιμένει να ταξινομεί και να επανεγγράφει τα σώματα με τέτοιο τρόπο ώστε να αναπαράγει την ίδια δυαδική και ετεροφυλοφιλική συνεκτικότητα (ο.π., σ. 106). Στους μοριακούς τρόπους με τους οποίους παράγεται η έμφυλη διαφορά (οιστρογόνα, τεστοστερόνη, σιλικόνη) στη μετανεωτερική εποχή, ο Preciado (2013) εντοπίζει μια μετάλλαξη των μορφών ελέγχου και γνώσης του εαυτού. Αντλώντας κριτικά τόσο από τη φουκοϊκή γενεαλογία της εξουσίας όσο κι από το έργο των Deleuze και Guattari για την κοινωνία του ελέγχου, κάνει λόγο για τρία καθεστώτα γνώσης-εξουσίας που δε διαδέχονται, ακριβώς, ιστορικά το ένα το άλλο, αλλά διασταυρώνονται στα σώματά μας και τα υλοποιούν. Οι νεκροπολιτικοί μηχανισμοί της κυριαρχίας, οι βιοπολιτικές τεχνικές της πειθαρχικής κοινωνίας και οι μοριακές πολιτικές του φαρμακοπορνογραφικού⁶ καθεστώτος, όπως το ονομάζει, παράγουν τα υποκείμενα και τις σύγχρονες σωματικές μυθοπλασίες (ο.π., σ. 78). Στο φαρμακοπορνογραφικό σύστημα, νέες μαλακές τεχνολογίες εισέρχονται με τη μορφή ενέσεων, τζελ και χαπιών στο σώμα, εν-σωματώνονται, γίνονται σώμα. Πρόκειται για ένα τεχνο-σώμα που θολώνει τους ορισμούς μας για τη φύση, την τεχνολογία και τη σωματικότητα (Preciado, 2008/2022). Η θηλυκότητα και η αρρενωπότητα καθίστανται χειροπιαστές πραγματικότητες κι εμείς τα υποκείμενα της σιλικόνης, της τεστοστερόνης και της προγεστερόνης. Και ενώ υλοποιούμε την εξουσία του φαρμακοπορνογραφικού συστήματος, την ίδια στιγμή, υλοποιούμε και τις δυνατότητές του να αποτυγχάνει. Τα σώματά μας, ισχυρίζεται ο συγγραφέας, δεν είναι πειθήνια. Έτσι μας καλεί να εστιάσουμε στην ευθραυστότητά τους, να επινοήσουμε τακτικές επιβίωσης και συμμαχίες, να επανοικειοποιηθούμε

⁶ Ο Preciado (2008/2022) σκιαγραφεί έναν νέο καπιταλισμό που συνίσταται, ανάμεσα σε άλλα, στην παραγωγή τόνων συνθετικών στεροειδών, στην παγκόσμια διάχυση πορνογραφικών εικόνων και στην παρασκευή νόμιμων και παράνομων ψυχοτρόπων ουσιών. Μιλάει για ένα μεταβιομηχανικό, παγκόσμιο μιντιακό καθεστώς που το αποκαλεί φαρμακοπορνογραφικό. Τονίζει τις νέες σωματικές τεχνολογίες που παράγουν τη σεξουαλική υποκειμενικότητα και κάνει λόγο για ένα τρίτο καθεστώς εξουσίας-γνώσης που το διαφοροποιεί και από το κυριαρχικό και από το πειθαρχικό, την κοινωνία του ελέγχου όπως την εννοιολογούν οι Deleuze και Guattari ή την φαρμακοπορνογραφική εξουσία.

στρατηγικά αυτούς τους βιοτεχνολογικούς μηχανισμούς ελέγχου και να διεκδικήσουμε συλλογικά την αναδιανομή των βιοκωδίκων του φύλου, της φυλής και της σεξουαλικότητας για να αποκτήσουμε συνείδηση των τεχνολογιών από τις οποίες φτιαχνόμαστε και να αντισταθούμε (ο.π.).

Επιχειρώντας μια συνάρθρωση τρανσφεμινισμού και κουίρ θεωρίας, ο Jack Halberstam (2018, σ. 50) μελετά την έμφυλη και σεξουαλική πολυπλοκότητα των τρανς ταυτοτήτων και κοινοτήτων των τελευταίων δεκαετιών. Θεωρητικοποιεί την έννοια τρανς⁷ διανοίγοντάς την σε πολιτικοκοινωνικούς μετασχηματισμούς που υπερβαίνουν τις αναγνωρίσιμες ταξινομητικές κατηγορίες. Όπως ο όρος κουίρ σηματοδότησε, στις δεκαετίες του 1990 και του 2000, πολιτικές φύλου και σεξουαλικότητας πέρα από την ταυτότητα και τις αφομοιωτικές της προθέσεις, ο όρος τρανς, υποστηρίζει, έρχεται να αμφισβητήσει, να τροποποιήσει, να μετασχηματίσει και να αρνηθεί ομοκανονικές και τρανσκανονικές αφηγήσεις, οι οποίες αφήνουν απέξω μη λευκούς, φτωχούς, σεξεργάτες και άστεγους τρανς ανθρώπους. Ιατρικοί λόγοι και ορολογίες αναμετρούνται με αντι-λόγους και αντι-ονόματα που εφευρίσκονται στις συλλογικότητες, στις κοινότητες και στα κινήματα και αντανakλούν πολλαπλές τρανς εμπειρίες (που μπορεί να αφορούν ή να μην αφορούν εγχειρήσεις ή/και φάρμακα). Παρόλο, μας λέει, που τα νέα αυτά λεξικά αναστατώνουν τις ταξινομίες, δεν καταφέρνουν να ανατρέψουν πάντοτε τα κυρίαρχα δίπολα φύλου, φυλής, τάξης και σεξουαλικότητας. Σε αυτά, όμως, αναγιγνώσκει τα όρια του ελέγχου του (ψυχ)ιατρικού λόγου στα σώματα και την απαρχή μιας εποχής που οι άνθρωποι κατανοούν και ονομάζουν από κοινού τις αντικανονικές ενσωματώσεις (ο.π., σ. 10-11). Επιδιώκει, λοιπόν, να ανιχνεύσει και να αναδείξει τα νέα καθεστώτα ρύθμισης καθώς και τα νέα πεδία πολιτικού ακτιβισμού που διασταυρώνονται στους λόγους για τα τρανς σώματα (ο.π., σ. 17).

Σε μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα συζήτηση του Preciado με τον Halberstam⁸, ο πρώτος διατείνεται ότι μία τεχνική επιβίωσης στην οποία καταφεύγει για να ανταπεξέρχεται στις δυσκολίες της κοινωνικότητας, είναι να γράφει και να λέει τα

⁷ Στον τίτλο του βιβλίου του *Trans*: a quick and quirky account of gender variability*, ο Halberstam (2018, σ. 50) αξιοποιεί τον αστερίσκο δίπλα στη λέξη τρανς για να προβληματοποιήσει στερεοποιητικές λογικές των ταξινομητικών συστημάτων και να αφήσει τον όρο ανοιχτό στο τι σημαίνει να διεκδικούμε σώματα με σημασία.

⁸ Δες όλη τη συνέντευξη του Preciado στον Halberstam στο <https://www.youtube.com/watch?v=yJge51E4WMY&t=3s>

πράγματα που του απαγορεύονται: μια ντραγκ (drag), θα λέγαμε, λειτουργία της γλώσσας που του επιτρέπει να «παίζει» με τις κοινωνικές νόρμες. Οι δύο θεωρητικοί θέτουν υπό αμφισβήτηση τις πολιτικές ταυτότητας, αντιπροτείνοντας την κριτική αποταυτοποίηση. Στην ίδια κατεύθυνση, ο Munoz (1999/2021, σ. 128-129), διερευνά τις αποταυτισιακές επιτελέσεις ως τρόπο ανασυγκρότησης του εαυτού, αναγνωρίζοντας, βέβαια, ότι είναι πιο διαθέσιμες σε υποκείμενα με ταξικά προνόμια και πρόσβαση στα συστήματα εκπροσώπησης. Και η Athanasiou (2012, σ. 207) εντοπίζει τη δυνατότητα να (ξανα)γινόμαστε και να αντιστεκόμαστε, σε αυτήν ακριβώς τη διαρκή διαδικασία να αναιρούμε το φύλο και να αναιρούμαστε από αυτό. Η υποκειμενικότητα αναπόφευκτα στοιχειώνεται από τη συνάρθρωση ταυτίσεων και αποταυτίσεων, από απραγματοποίητα και ανολοκλήρωτα παρελθόντα, παρόντα και μέλλοντα (ο.π., σ. 208). Αναγνωρίζοντας την εμφυλοποιητική βία ως ιδρυτική συνθήκη της ανθρώπινης υποκειμενικότητας, η Stryker (2006, σ. 253) υποστηρίζει ότι η τρανς οργή κινητοποιεί αποταυτισιακές χειρονομίες που μας μετακινούν από υποχρεωτικές θέσεις υποκειμένου, μας ξαναανομαάζουν.

Το τρανς σώμα, ήδη από τα τέλη του 20ού αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου}, καθίσταται κεντρικό σε αναδυόμενα αφηγήματα του εαυτού και του άλλου, του να είμαστε και να γινόμαστε. Η τρανς ταυτότητα δεν είναι απλώς μία νέα ταυτότητα που παρατίθεται με, ή ανταγωνίζεται, πολλές άλλες, αλλά επαναπροσδιορίζει ριζικά τι σημαίνει να είμαστε σώματα και με ποιους τρόπους μας βλέπουν και βλέπουμε τον κόσμο (Halberstam, 2018, σ. 87). Η ριζοσπαστική διάσταση του όρου τρανς, όπως τον εννοιολογεί ο Halberstam (ο.π., σ. 4), αντιστέκεται να ορίσει τη μετάβαση σε σχέση με έναν προορισμό, μια τελική μορφή, έναν συγκεκριμένο σχηματισμό επιθυμίας και ταυτότητας, καθιστώντας τα τρανς άτομα συγγραφείς των κατηγοριοποιήσεών τους. Διευρυμένες μορφές διαφοράς, ακαθόριστοι τρόποι ζωής και απτικοί τρόποι προσέγγισης της γνώσης συμπυκνώνουν πολλά είδη εμπειρίας που στην πραγματικότητα συνυφαίνονται, διαπλέκονται και αναμειγνύονται (ο.π., σ. 5). Στις ιστορίες των τρανς σωμάτων βρίσκουμε την αποσιωπημένη ιστορία, μία ιστορία που διαρρηγνύει τους συμβατικούς λόγους για το φύλο, συμμαχώντας με άλλους αντι-λόγους για τη σεξουαλικότητα, τη φυλή, την τάξη, το έθνος (Stone, 2006, σ. 230). Τα τρανς

υποκείμενα είναι οι επιστημικοί φορείς των πολιτικών συνθηκών που τα συγκροτούν, και το τραύμα τους λειτουργεί μεταμορφωτικά στην κατεύθυνση της ενδυνάμωσης, της ηθικής δράσης και του πολιτικού ακτιβισμού (Stryker, 2006, σ. 244). Ολοκληρώνοντας τον πρόλογο της εργασίας αυτής, επιστρέφουμε, λοιπόν, στο ηθικοπολιτικό ζήτημα που διατυπώνει με οξυδέρκεια η Butler (2004, σ. 144): έχουμε το δικαίωμα να υποθέτουμε και να παίρνουμε ως δεδομένο το δίπολο άνδρας-γυναίκα όταν τόσες έμφυλες ζωές δεν μπορούν να το ενοικήσουν;

Μεθοδολογική εστίαση

Τα ερωτήματα της έρευνας επιχειρούν να συνενώσουν τον τρανς φεμινισμό με τον μεταδομιστικό φεμινισμό και την κουίρ θεωρία, αναγνωρίζοντας τη συνύφανση και αλληλοτροφοδότηση των επιστημολογιών αυτών. Έχοντας κατά νου την κεντρική θέση που κατέχει η επιτελεστικότητα της γνώσης στην ανάλυση της Eve Kosofsky Sedgwick (2003, σ. 124), δηλαδή αυτά που *κάνει* η γνώση παρά αυτά που *είναι*, αντιλαμβανόμαστε την επιστημική βία των κυρίαρχων καθεστώτων γνώσης, αλλά και τις ανατρεπτικές δυνατότητες μιας άλλης γνώσης, μιας γνώσης από θέση. Στο παρόν εγχείρημα απομακρυνόμαστε από μια δυτικοκεντρική, νεοφιλελεύθερη, ολοποιητική εννοιολόγηση του υποκειμένου που, εν τέλει, ταυτίζεται με τον λευκό, δυτικό, αστό, cis, straight άνδρα και αποπειρόμαστε να (συν)παραγάγουμε μια αντι-γνώση, να (συν)διαμορφώσουμε έναν αντι-χώρο που δεν ισχυρίζεται ότι είναι αμερόληπτος, να (συν)δημιουργήσουμε ένα αντι-κοινό.

Η έρευνα διαρθρώνεται με άξονα τρεις, εις βάθος, ημιδομημένες συνεντεύξεις/συζητήσεις με δύο τρανς άνδρες, τον Τ. και τον Ο., 22 και 35 χρόνων αντίστοιχα, και με τον Γ., 22 χρόνων, που για δύο περίπου χρόνια χρησιμοποιούσε θηλυκό όνομα και θηλυκές αντωνυμίες, ενώ, σήμερα, έχει το όνομα και τις αρσενικές αντωνυμίες που είχε πριν. Για λόγους ανωνυμίας και προστασίας, και οι τρεις αναφέρονται με τα αρχικά ψευδωνύμων, ενώ όλες οι κουβέντες μας ηχογραφήθηκαν με τη συγκατάθεσή τους.

Ο Ο. ζει στην Αθήνα και εργάζεται ως εκπαιδευτικός. Η μητέρα και ο αδερφός του, με τους οποίους δεν έχει ιδιαιτέρως καλές σχέσεις, ζουν σε ένα χωριό

της επαρχίας, ενώ ο πατέρας του έχει αποβιώσει. Η πρώτη μας γνωριμία ήταν στην εκδήλωση για την παρουσίαση ενός φεμινιστικού θεωρητικού βιβλίου, στο οποίο είχε ενεργή συμμετοχή. Τότε είχα την ευκαιρία να τον ρωτήσω και να κουβεντιάσουμε σχετικά με κάποιες ιδέες που διαπραγματευόταν το βιβλίο. Αρκετούς μήνες αργότερα, μέσω μίας κοινής φίλης, τον αναζήτησα για να του προτείνω να συνομιλήσουμε για την έρευνα της διπλωματικής μου εργασίας. Οι συζητήσεις μας πραγματοποιήθηκαν στο σπίτι του, μετά από δική του επιθυμία, για να αισθάνεται πιο οικεία.

Με τον Γ. μας έφερε σε επαφή ένας καθηγητής των προπτυχιακών του σπουδών, που τυγχάνει να είναι προσωπικός μου φίλος. Ο Γ. φοιτούσε σε μια σχολή Τεχνών σε επαρχιακή πόλη της Ελλάδας για περίπου δύο έτη, στη διάρκεια των οποίων χρησιμοποιούσε θηλυκό όνομα και θηλυκές αντωνυμίες. Πλέον έχει προσωρινά διακόψει τις σπουδές του στην επαρχία, ζει στο κέντρο της Αθήνας και εργάζεται στον χώρο των οπτικοακουστικών τεχνών. Μέχρι να μετακομίσει για σπουδές σε άλλη πόλη, ζούσε στην πόλη της Πάτρας, όπου συνεχίζουν να διαμένουν μέλη της οικογένειάς του. Η πρώτη μας συνάντηση έγινε σε ένα υπαίθριο καφέ των Εξαρχείων και διήρκεσε περίπου δύο ώρες. Ξαναβρεθήκαμε κατά τη διάρκεια μιας πολιτικής εκδήλωσης στο χώρο του Μετσόβιου Πολυτεχνείου, καθώς ο Γ. συμμετέχει ενεργά στην πολιτική και κινηματική ζωή της πόλης.

Τέλος, ο Τ. ζει στην Αθήνα και φοιτά σε μια σχολή κοινωνικών-πολιτικών επιστημών της πόλης. Όταν ήταν πολύ μικρός οι γονείς του πήραν διαζύγιο και, έκτοτε, διαμένει με τη μητέρα του, ενώ οι σχέσεις με τον πατέρα του έχουν διέλθει μέσα από αρκετές δυσκολίες. Δραστηριοποιείται πολιτικά σε μία φοιτητική παράταξη της σχολής του καθώς και σε μια φεμινιστική συλλογικότητα που εκδίδει ένα περιοδικό και οργανώνει ποικίλες πολιτικές εκδηλώσεις. Γνωριστήκαμε σε μία εκδήλωση της φεμινιστικής αυτής ομάδας, που είχε ως σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων για την κάλυψη των εξόδων φυλομετάβασης ενός εκ των μελών της. Σε εκείνη τη συνάντηση, που πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 2023, μοιράστηκα μαζί του την επιθυμία μου να συζητήσουμε για το βίωμά του, στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας. Ο Τ. ανταποκρίθηκε θερμά και συναντηθήκαμε μετά από λίγους μήνες σε μία καφετέρια της Αθήνας, όπου συνομιλήσαμε για τη ζωή του

για πολλές ώρες. Μετά τη συνάντηση αυτή, ξαναβρεθήκαμε στην παρουσίαση του τελευταίου τεύχους του περιοδικού της συλλογικότητας στην οποία συμμετέχει.

Οι συναντήσεις μου με τους τρεις αφηγητές σε διαφορετικά κοινωνικά πεδία αντανakλούν, όπως εύγλωττα διατυπώνει η Rooke (2010, σ. 152), την ένταση της συνάρθρωσης «συμμετοχής» και «παρατήρησης». Οι θραυσματικές, ανεπίσημες συνομιλίες και αλληλεπιδράσεις τόσο στο πλαίσιο των βιογραφικών συνεντεύξεων όσο και στο πλαίσιο των ευρύτερων κοινωνικοπολιτικών ομάδων που συμμετέχουν οι (συν)ομιλητές, συγκροτούν το ενσώματο, σχεσιακό, πολιτικό αρχείο με το οποίο αυτή η έρευνα επιθυμεί να εμπλακεί. Άραγε πώς γράφουμε για τα σώματα; Τα δικά μας και των άλλων; Πώς μετουσιώνουμε τις σχέσεις (μας) σε γραφή; Η Donna Haraway (1990/2014) αποδομεί τις θετικιστικές αντιλήψεις περί επιστημονικής αντικειμενικότητας και αντιτείνει μια φεμινιστική «αντικειμενικότητα», δηλαδή, τη μερική οπτική και τις τοποθετημένες γνώσεις. Ερμηνεύει κάθε θέση υποκειμένου ως τη συνύφανση άνισων μεριδίων προνομίων και καταπίεσης, προτάσσοντας, σε αντίθεση με την ολοποιητική θέση, την πολιτική του *να παίρνουμε θέση*, τη μερική ματιά (ο.π., 286-287). Προκρίνει έναν ατελή, αντιφατικό και αποσπασματικό εαυτό που διερευνά θέσεις και λογοδοτεί, έναν εαυτό ικανό να δει «από κοινού», που δεν αποζητά την ταυτότητα, αλλά τη σύνδεση. Αποφεύγει να ρομαντικοποιήσει τη θέ(α)ση των υπεξούσιων υποκειμένων, υποστηρίζοντας πως κι αυτή απαιτεί κριτική διερεύνηση κι αποδόμηση. Οι επιμέρους, τοποθετημένες θέσεις που παίρνουν την ευθύνη της μερικής προοπτικής, μας εξηγεί, δύνανται να συνενωθούν διστακτικά σε μία συλλογική θέση υποκειμένου (ο.π., σ. 292). Από αυτήν την αλληλοδιαπλοκή της μερικότητας του βιώματος με τα μεγαλύτερα και πιο συλλογικά αιτήματα, επιζητούμε να σκεφτούμε πάνω στις σχέσεις εξουσίας που διαπερνούν το πεδίο της έρευνας, να προβληματοποιήσουμε τη θεσιακότητα της ερευνήτριας, να κλονίσουμε τη συνεκτικότητα του εθνογραφικού εαυτού και να αναλογιστούμε την ηθική και πολιτική σημασία της εξουσίας του (Fassin, 2014). Να ανακρίνουμε τις λογοθετικές έμφυλες και σεξουαλικές διευθετήσεις που σχηματίζουν και ξανασχηματίζουν την αίσθησή μας για τον εαυτό (Rooke, 2010, σ. 157). Η εθνογραφική έρευνα, μας λέει η Rooke (ο.π., σ. 152-154), διαμορφώνει μία συνθήκη να ξε-γινόμαστε, να ξε-βολευόμαστε από την οντολογική ασφάλεια που προσφέρει η πρόσδεσή μας σε στατικές ταυτότητες και καλεί στην κουιροποίηση

των εθνογραφικών συμβάσεων, αποκεντρώνοντας την ιδέα περί σταθερότητας των εαυτών της έρευνας.

Από αυτήν την οπτική γωνία, η παρούσα μελέτη επιζητεί να είναι μέρος μιας συλλογικής προσπάθειας να (ξανα)αφηγηθούμε ιστορίες σωμάτων και τρανς βιωμάτων, να ιστοριοποιήσουμε και να πολιτικοποιήσουμε χαμένες ιστορίες ή/και ιστορίες χαμού, όπως εύστοχα γράφει η Ann Cvetkovich (2003, σ. 435), και να (συν)οικοδομήσουμε μια συλλογική δημόσια σφαίρα, για ζωές που μοιραζόμαστε και έχουν σημασία. Το διακύβευμα, συνεπώς, δεν είναι απλώς να καταγράψουμε την εμπειρία, αλλά να διαπραγματευθούμε θεωρητικά και πολιτικά την παραγωγή των υποκειμενικοτήτων (μας), τους μηχανισμούς ελέγχου και τις ενσώματες διεκδικήσεις μας (Αβραμοπούλου & Χαλκίδης, 2022, σ. 13). Ακροβατώντας ανάμεσα στη σκέψη του Deleuze (στο Preciado, 2018, σ. 145) ότι μπορούμε να γράφουμε με έναν εγκάρσιο τρόπο για πράγματα που δεν έχουμε ακριβώς βιώσει, και την εγγήγορση να μην εξωτικοποιήσουμε και να μην επανετεροποιήσουμε τους ανθρώπους που συνομιλούμε, αρθρώνουμε με δισταγμό εφήμερες, ανήκουστες, κομματιαστές και κομματιασμένες αφηγήσεις παρουσίας κι απουσίας, δρόμων που πήραμε και που δεν πήραμε (Ahmed, 2006, σ. 166) αλλά και δρόμων που επιθυμούμε. Τα σώματά μας, γράφει ο Preciado (2018, σ. 25), είναι τα ζωντανά πολιτικά αρχεία τόσο των προσωπικών μας ιστοριών, όσο και της ιστορίας της ανθρωπότητας. Τα τραύματά μας, μέσα από την επανορθωτική γραφή, γίνονται ο σύνδεσμος και το υλικό επανεφεύρεσης των εαυτών και των κοινοτήτων μας. Συναισθήματα με τα οποία επιτελεστικά αποκρινόμαστε στην αποκειμενοποίηση, όπως η ντροπή, η ενοχή, ο θυμός και η επιθυμία, μας αποκεντρώνουν και μας (ανα)κατασκευάζουν ως υποκείμενα ενδεχόμενης αντίστασης (Athanasίου, 2012, σ. 204).

Οι λέξεις και τα σώματα στην εργασία αυτή, χωρίς να διατείνονται ότι αναπαριστούν την τρανς εμπειρία στο σύνολό της, αποπειρώνται να παγώσουν τον cis ετεροκανονικό χρόνο και να (μετα)κινηθούν στα περιθώρια των ηγεμονικών λόγων, στα διάκενα των θεσμών, στις ρωγμές των μηχανισμών, σε σημεία αθέατα, σε χώρους που η αναπαράσταση καθιστά μη αναπαραστάσιμους (de Lauretis 1987/2021, σ. 305). Στην κατεύθυνση αυτή, όταν πρόκειται για τους τρεις συνομιλητές μου, χρησιμοποιούνται εδώ οι αντωνυμίες με τις οποίες

αυτοπροσδιορίζονται, ενώ στο υπόλοιπο σώμα του κειμένου ελίσσόμαστε επιτελεστικά ανάμεσα στα γένη των αντωνυμιών, προσπαθώντας να διαταράξουμε τη γλωσσική έμφυλη τάξη, και να κουιροποιήσουμε, σε κάποιο βαθμό, τις συγγραφικές συμβάσεις. Οι ενσώματες συνομιλίες μου με τους τρεις ανθρώπους της έρευνας αναμετريούνται με τις προκλήσεις της εγγύτητας και του ανοίκειου, της επούλωσης και του επανατραυματισμού· και με την προσμονή να μετουσιωθούν οι προσωπικές βιογραφίες σε συλλογική πολιτική ιστορία.

1. Coming out: Το όνομα της αναγνώρισης και η αναγνώριση του ονόματος

1.1 Do(n' t) I know you?

Αν δεν είμαστε αναγνωρίσιμες, αν δεν υπάρχουν εκείνες οι νόρμες αναγνώρισης που μας καθιστούν αναγνωρίσιμες, τότε διακλειόμαστε από τη δυνατότητα, από την ίδια τη σφαίρα της διανοητότητας. Η Butler (2004, σ. 31) επεξεργάζεται τη χεγκελιανή ιδέα της επιθυμίας, ως επιθυμίας για αναγνώριση, μέσα από τη φουκοϊκή κατανόηση ότι οι νόρμες αναγνώρισης ορίζουν, κάθε φορά, την επικράτεια του ανθρώπινου. Ο Halberstam (2018, σ. 75) υπογραμμίζει τη βία που ενέχεται στην αναγνώριση, τον «ήπιο» εξαναγκασμό να ανήκουμε στην κατηγορία. Εξαρτόμαστε, επομένως, από τους άλλους, από την αναγνώρισή τους, κι εξαρτόμαστε από τις κοινωνικές νόρμες που θέτουν τους όρους της αναγνωρισιμότητας (Αθανασίου, 2006/2008, σ. 20). Ο Ο., στη συζήτησή μας για την αναγνώριση, διαπραγματεύεται τα δικά του βιώματα σε σχέση με το coming out⁹. Αμφισβητεί μία γραμμική αφήγηση που το συνδέει με μία προοδευτική διαδικασία που κορυφώνει με μια λεκτική γνωστοποίηση του έμφυλου και σεξουαλικού εαυτού (Αποστολίδου, 2012, σ. 55):

Δεν έχω να σου δώσω μία τέτοια ημερομηνία. Δεν είναι καθόλου γραμμικό. Σκέψου ότι δεν έχω κάνει αυτό που λένε come out σε όλο τον περίγυρο. Δεν το έχω κάνει στην οικογένειά μου και στη δουλειά μου, παρά σε λίγα άτομα. Με δυσκολεύει πολύ το come out. Γιατί μου φαίνεται περίεργο. Εννοώ... είναι περίεργο. Θα έπρεπε να μη χρειάζεται, κατά τη γνώμη μου. Και όπου δε χρειάζεται, είναι μαγικό.

Για τον Ο., αυτό που είναι πιο σημαντικό από τη λεκτική «αποκάλυψη» είναι το να καταλαβαίνουν οι γύρω του και, αβίαστα, να συντονίζεται η γλώσσα, υπογραμμίζοντας την πολιτική σημασία του σώματος στην έκφραση της έμφυλης και σεξουαλικής ταυτότητας (ο.π., σ. 54). Εδώ, η δυσκολία του Ο. να επικοινωνήσει

⁹ Ο όρος coming out, ή αλλιώς η «έξοδος από την ντουλάπα», προβληματοποιείται στην παρούσα εργασία ως ένα αφήγημα που, στα ευρωπαϊκά συμφραζόμενα, ταυτίζεται με τη σεξουαλική και έμφυλη απελευθέρωση, γεγονός που συσκοτίζει τις λευκές, δυτικοκεντρικές και αστικές συνδηλώσεις του (Αποστολέλλη, 2012).

γλωσσικά το φύλο του, μπορεί να επανεγγραφεί ως αντίσταση και κριτική σε μία στενή αντίληψη για την ταυτότητα και την απελευθέρωση του ατόμου (ο.π. 62).

Η εξύμνηση, στο ευρωπαϊκό συγκείμενο, της αποκάλυψης της έμφυλης και σεξουαλικής ταυτότητας στο οικογενειακό, φιλικό, εργασιακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, αποκρύπτει τη δυσκολία και τη βία που ενέχονται στη διαπραγμάτευση αυτήν. Ο Τ. μιλά για το coming out που αναγκάστηκε να κάνει στον πατέρα του για να πάρει τη διάγνωση από τον ψυχίατρο ώστε να ξεκινήσει τις ορμόνες:

Τότε ουσιαστικά του το είπα, γιατί για μένα δεν ήτανε ότι νιώθω ότι θέλω να το κάνω, ή ότι έχω φτάσει σε αυτό το σημείο που θέλω να το επικοινωνήσω με τον μπαμπά μου. Είναι ας τελειώνουμε να το κάνουμε και αυτό, για να πω στον άλλον (ψυχίατρο): «Ναι, το έκανα». Και να μου δώσει το χαρτί. Που, εντάξει, είχα και κάπως το privilege να έχω μία μαμά που ό,τι κι αν γινόταν, θα ήταν εκεί [...] αλλά σκέφτομαι ότι για ένα παιδί που δε θα το έχει αυτό, το να το βάζεις να μπαίνει σε μία διαδικασία να κάνει ένα κοινωνικό coming out όποτε το θέλεις εσύ, δεν ξέρεις αν έχει γύρω του ένα safe space που να μπορεί να το υποστηρίξει αυτό, εμένα αυτό με τρομάζει.

Στα λόγια του Τ. διαφαίνονται οι τρόποι με τους οποίους το υποκείμενο δύναται να εργαλειοποιήσει, στρατηγικά, τόσο το coming out, όσο και τις παθολογικοποιητικές διαγνώσεις για να υπονομεύσει την κανονικοποίηση και την παθολογικοποίηση και να πετύχει τους στόχους του, όπως είναι σε αυτή την περίπτωση η λήψη ορμονών. Για να εξασκήσει, όπως γράφει και η Butler (2004, σ. 100), το δικαίωμά του στη λήψη ορμονών, προσυπογράφει έναν παθολογικοποιητικό λόγο αλλά, την ίδια στιγμή, αποκτά μια κάποια εξουσία, μια κάποια ελευθερία. Παράλληλα, εκφράζει τους φόβους του για τη βία αυτής της εξαναγκαστικής αποκάλυψης. Η γλώσσα της ταυτότητας ασκεί πιέσεις, όμως ο Τ. αξιολογεί, κάθε φορά, την επιτρεπτικότητα της χωροχρονικής συνθήκης:

Και πολλές φορές το κάνει κόσμος να επικοινωνεί τρανς ταυτότητες έτσι. Εννοώ άλλων ανθρώπων. Δηλαδή είχα μία φίλη, η οποία γύριζε στον κόσμο και έλεγε: «Εγώ έχω έναν τρανς φίλο», και σε κάποια φάση της λέω: «Ρε, αυτό δεν το κάνουμε. Γιατί εκείνη την ώρα εσύ επικοινωνείς κάτι σε ανθρώπους που εγώ δεν έχω ιδέα ποιοι είναι και δεν ξέρω και κατά πόσο είναι ασφαλές αυτό». Πολλές φορές λέμε σε κάποιον γιατί δεν κάνεις coming out και δεν ξέρουμε ότι

μπορεί να μιλάμε για ένα ζήτημα ζωής και θανάτου, ας πούμε. Εμένα μου έχει τύχει να βρεθώ σε παρέα, που παλιότερα θα το θεωρούσα αδυναμία δικιά μου, θα έλεγα πώς γίνεται να μη μιλάς, που να πω ότι άστο καλύτερα εδώ. Κάτσε καλύτερα στη γωνιά σου και μην πεις κάτι για το τρανς βίωμά σου, γιατί αυτός που έχεις απέναντί σου είναι και δεν είναι.

Από τη μεριά του ο Ο. αρθρώνει την άλλη όψη της σχεσιακότητας ως πολύτιμου συναισθηματικού πόρου για την ασφάλεια, επιβίωση και αναγνώριση του υποκειμένου:

Να, αυτή η φίλη που σου είπα, όταν βρέθηκα σε μία φάση να ζορίζομαι πάρα πολύ [...] Υπήρχε κάπως το όνομά μου παντού και είχα φρικάρει. Εννοώ το βαφτιστικό. Μου είπε: «Πώς μπορώ να σε βοηθήσω; θα μπορούσα να κάνω αυτό, να μιλήσω σε κόσμο. Άμα εσύ δυσκολεύεσαι να μιλήσεις, θα το κάνω εγώ». Και είναι κάτι που το κάνουν μάλλον οι άνθρωποι.

Αυτή η τελευταία φράση του Ο. μας υπενθυμίζει ότι τα σώματά μας δε στέκουν μόνα, αλλά εξαρτώνται από την αμοιβαιότητα, από την αλληλοϋποστήριξη των άλλων σωμάτων (Ahmed, 2006). Είναι τόποι επιθυμίας και δημόσιας διεκδίκησης και, την ίδια στιγμή, είναι εκτεθειμένα στη βία των άλλων (Butler, 2006/2008, σ. 68). Κι ενώ είναι πολιτικά σημαντικό να διεκδικούμε τη σωματική μας αυτονομία και το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό, αντιλαμβανόμαστε ότι τα σώματά μας δεν είναι ποτέ μόνο δικά μας, αλλά παραδομένα εξ αρχής στον κόσμο των άλλων (ο.π., σ. 74-75). Η εξάρτηση αυτή όχι μόνο δεν είναι ασύμβατη με την αυτάρκεια, αλλά την καθιστά εφικτή (Nelson, 2015/2021, σ. 146). Όταν παλεύουμε για αυτονομία, επομένως, παλεύουμε για την ιδέα ενός εαυτού αναπόδραστα σχεσιακού, συγκροτούμενου σε κοινότητα (Butler, 2004, σ. 21).

1.2 Έγκληση ή, αλλιώς, Hey, you!

Η Άννα Αποστολέλλη (2012, σ. 198) επεξεργάζεται το αίτημα της «εξόδου από την ντουλάπα», πέρα από διεκδίκηση ορατότητας, και ως έγκληση ανάληψης ταυτότητας με την αλτουσεριανή έννοια. Σύμφωνα με τον Althusser (ο.π., σ. 200), η ιδεολογία, «εγκαλεί τα άτομα ως υποκείμενα». Η έγκληση αυτή τα καθυποτάσσει και, την ίδια στιγμή, τα αναγνωρίζει ως υποκείμενα που δύνανται να την

ανατρέψουν. Το φύλο, κατ' αναλογία με την ιδεολογία, συγκροτεί τα άτομα ως έμφυλα υποκείμενα (de Lauretis, 1987/2021, σ. 281). Ο Ο. αφηγείται πώς αρθρώνει τις ασυνέχειες της έγκλησης του φύλου:

Είχα κατέβει στους δικούς μου το καλοκαίρι και αυτό με διέλυσε. Ήταν πολύ δύσκολο, πάρα πολύ βαρύ και μετά ακολούθησε ένας χειμώνας, ο περσινός, που το coming out, η μετάβαση, αν είναι κάτι που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για κάτι που δεν είναι καθόλου γραμμικό, θεματοποιήθηκαν πάρα πολύ. Δηλαδή, μπήκαν πολύ στο επίκεντρο με πολύ επώδυνο τρόπο [...] Μπορεί και με έναν πολύ βασανιστικό και επώδυνο τρόπο να κινητοποιούν κιόλας. Δηλαδή, εκεί που λες θέλω να πεθάνω, δεν αντέχω, προκύπτει και η ανάγκη γιατί πρέπει να το κάνω αυτό [...] Αλλά είναι και ένας τρόπος να αντιληφθείς και να αναγνωρίσεις και να αγκαλιάσεις την αρρενωπότητά σου όταν οι άλλοι σε απορρίπτουν λόγω αυτής.

Στα λόγια του Ο. αποτυπώνεται ανάγλυφα ο πόνος που προκαλεί η έμφυλη αποκάλυψη στην οικογένεια αλλά, συγχρόνως, διαφαίνονται οι στρατηγικές της επανοικειοποίησης του τραύματος και της μετουσίωσής του σε εμπρόθετη δράση, σε αυτο-επικύρωση. Η Butler (2004, σ. 41), απηχώντας τον Foucault, εξετάζει αυτήν ακριβώς την ανάδυση του έμφυλου υποκειμένου μέσα από την υποταγή του στη ρύθμιση του φύλου. Αναδεικνύοντας το παράδοξο της ρύθμισης, δηλαδή, να υπόκειται σε αυτήν και, ταυτόχρονα, να υποκειμενοποιείσαι μέσω αυτής, διερευνά τις δυνατότητες αντίστασης και ανατροπής που διανοίγονται. Υπό αυτό το πρίσμα, ο Ο. αρθρώνει τη διττή διάσταση της έγκλησης της έμφυλης νόρμας, την οδύνη που επιφέρει αλλά και τη δυνατότητα επανατοποθέτησης και ανασύνταξης που διανοίγει. Και συνεχίζει:

Στα 25 μου βρήκα τα λόγια και οικειοποιήθηκα και μέσα από τους άλλους πάρα πολύ την αρρενωπότητα σαν έκφραση [...] Αυτό δεν ήταν μονόπλευρο. Μάλλον πρώτα άρχισαν οι άνθρωποι να μου απευθύνονται στο αρσενικό και μετά εγώ έπιασα το πώς νιώθω στο ένα και το πώς νιώθω στο άλλο. Όχι όλοι οι άνθρωποι, συγκεκριμένα είδη ανθρώπων. Οπότε είναι πάρα πολύ μπλεγμένο αυτό.

Στο σημείο αυτό ο Ο., προκειμένου να μιλήσει για την (ανα)κατασκευή του εαυτού, περιπλέκει τη διχοτομία γλώσσα/σώμα, φέρνοντας στο προσκήνιο τις εντάσεις που

παράγει η συνύφανσή τους. Η ομιλία είναι μία σωματική πράξη, τα λόγια είναι ένας ακόμα τρόπος του σώματος να *κάνει* κάτι. Τα (μη) λόγια του Ο. και τα λόγια των άλλων, ως σωματικές χειρονομίες, (συν)παράγουν την αίσθηση για τον εαυτό. Αν τα λεγόμενα, εν προκειμένω οι αρσενικές αντωνυμίες, είναι ένας ακόμη τρόπος να *κάνεις* τον εαυτό, τότε η (συν)ομιλία είναι ένας τρόπος να *κάνεις μαζί* και να *γίνεσαι αλλιώς* (Butler, 2004, σ. 172-173).

Το «μπλέξιμο», στο οποίο αναφέρεται ο Ο. στην τελευταία φράση του, συμπλέει με αυτό που διατείνεται η Ελένη Παπαγαρουφάλη (2002) όταν, σε μια αντιλογοκεντρική θεώρηση της συνέντευξης, αντικρούει τον διαχωρισμό σωματικής εμπειρίας και γλώσσας, προτείνοντας την εννοιολόγηση της γλώσσας ως ενσώματης πρακτικής. Η υποκειμενικότητα είναι εξ αρχής διυποκειμενική και σχεσιακή, υποστηρίζει η συγγραφέας, προσεγγίζοντας τη γνώση για την εαυτή ως μοίρασμα και (συν)δημιουργία μιας κοινής σωματικής γνώσης με τις άλλες, μέσα στο μη γραμμικό χρόνο (ο.π., σ. 35-44). Για την Butler (1993/2008, σ. 90-91), τέλος, η γλώσσα είναι επιτελεστική· παράγει το σώμα στο οποίο αναφέρεται σαν να προϋπάρχει αυτής. Αυτό δε σημαίνει ότι η υλικότητα των σωμάτων είναι μόνο αποτέλεσμα της γλώσσας, αλλά ότι τα σώματα (υλικότητα) και η γλώσσα (σημασιοδότηση) (συν)παράγονται αζεδιάλυτα.

1.3 Σώματα επιθυμητά, σώματα που επιθυμούν

Για μένα ένα πολύ σημαντικό κομμάτι ήταν οι ερωτικές σχέσεις γιατί ένιωθα ότι κάπως εκεί ο άνθρωπος που έχω απέναντί μου με έβλεπε όπως ήθελα, στην ολότητά μου. Δεν έβλεπε ένα κομμάτι μου [...] Εντάξει, αυτό μπορεί να γίνει και λίγο προβληματικό [...] Ήμουν σε μία σχέση τρία χρόνια με έναν άνθρωπο που μπορεί να αποδεχόμουν πάρα πολλά πράγματα που δε θα έπρεπε. Γιατί όταν δεν έχεις κάνει coming out και σε κανέναν [...] Ήμουν σε πολύ ευάλωτη κατάσταση [...] Οπότε αν νιώθεις ότι απειλείσαι από παντού και έχεις έναν άνθρωπο ο οποίος σου λέει: «Εγώ είμαι εδώ», ξαφνικά δέχεσαι τα πάντα γιατί θεωρείς ότι σου κάνει χάρη που σε αγάπησε έτσι όπως ήσουν, μέχρι εσύ να πεις ότι είμαι κομπλέ με μένα, με αγαπάω και διεκδικώ μία θέση εκεί έξω που πριν δεν μπορούσα να τη διεκδικήσω.

Στην αφήγησή του ο Τ. υπογραμμίζει, με τον πιο έκδηλο τρόπο, την ανάγκη μας να είμαστε αναγνωρίσιμες, επιθυμητές και αγαπήσιμες. Τα βιώματά του φανερώνουν την ευθραστότητα των σωμάτων (μας) στη συσχέτισή τους με τα άλλα σώματα και αντανακλούν πόσο έκθετες είμαστε στην τρυφερότητα των άλλων αλλά και στη σκληρότητά τους. Η επιθυμία για αναγνώριση μας τοποθετεί έξω και δίπλα στις εαυτές μας (Butler, 2004, σ. 147), σε ένα πλέγμα από κοινωνικές νόρμες τις οποίες δεν επιλέγουμε, αλλά προσφέρουν την όποια δυνατότητα επιλογής έχουμε (ο.π., σ. 33). Απηχώντας τον Hegel (ο.π.), η φεμινίστρια φιλόσοφος Judith Butler εξετάζει τη συνάντηση του εαυτού με τους άλλους με όρους αυτο-απώλειας. Το τίμημα της γνώσης του εαυτού, γράφει, είναι να χάσουμε τον εαυτό· ο άλλος διασφαλίζει και, συγχρόνως, υπονομεύει τη γνώση για τον εαυτό. Τα σώματά μας μάς εμπλέκουν σχεσιακά με τις άλλες· η σχεσιακότητα είναι καταστατική της ενσώματης ζωής. Η αυτονομία, επομένως, των σωμάτων συνιστά μία παραδοξότητα αφού το σώμα υπονοεί τρωτότητα, θνητότητα αλλά και δυνατότητα εμπρόθετης δράσης. Από αυτήν τη σκοπιά, ο Τ. αποδίδει τους τρόπους με τους οποίους εκτιθέμεθα στα βλέμματα των άλλων, στα αγγίγματά τους αλλά και στην ενδεχόμενη βία τους.

Ο Ο., στη δική του αφήγηση, τονίζει τη σπουδαιότητα της επιθυμίας, που συγκροτείται σχεσιακά και επιτελεστικά, σε ασυμφωνία με τους μηχανισμούς που παράγουν και ρυθμίζουν την επιθυμητότητα (Athanasίου, 2012, σ.209):

Η ερωτική μου σχέση έχει λειτουργήσει πολύ απελευθερωτικά γιατί, όπως λέει και η αναλύτριά μου, το φύλο σου το παίρνεις από τον άλλον. Εννοώ ότι είναι αυτή η σχέση που μου επιτρέπει να είμαι αυτός που είμαι, από το πώς στεκόμαστε μαζί στον κόσμο, μέχρι το πώς μοιραζόμαστε την επιθυμία μας και πώς μιλάμε για αυτήν. Και για να το πω συγκεκριμένα, μαζί της ένιωσα ότι υπάρχω ολόκληρος στο σεξ, από τα λόγια που περιγράφουν το σώμα μου και είναι αυτά που το κάνουν να υπάρχει και όχι η ανατομία, μέχρι τα παράθυρα σε άλλες διαστάσεις που έχουν ανοίξει εξερευνώντας τις φαντασιώσεις μας μαζί.

Η διατύπωσή του μας θυμίζει τις θέσεις του Halberstam (2018, σ. 33) όταν υποστηρίζει ότι η σεξουαλικότητα και οι σεξουαλικές πρακτικές των τρανς σωμάτων δεν έχουν αναλυθεί αρκετά, ή έχουν αγνοηθεί εντελώς, κάτι που, κατά τον συγγραφέα, οφείλεται (και) σε αιτήματα που διεκδικούν την αναγνώριση των

φυλοδιαφορετικών σωμάτων ξέχωρα από τη σεξουαλικότητά τους. Οι διεκδικήσεις αυτές υπονοούν ότι οι τρανς ταυτότητες βιώνονται και παράγονται, πρωτίστως, ως έμφυλο φαινόμενο παρά ως σεξουαλική πρακτική, παραβλέποντας τη διάσταση της συνύφανσης φύλου και σεξουαλικότητας. Ο Ο., στο παραπάνω απόσπασμα, εικονογραφεί τη συνθετότητα αυτής της συνάρθρωσης στη συγκρότηση του εαυτού. Ταυτόχρονα, αναδεικνύει την αξία των φαντασιώσεων ως διάσταση της ίδιας της ανθρώπινης σχεσιακότητας, καθώς και τη σημασία τους στο πώς βιώνουμε τα σώματα, τα δικά μας και των άλλων. Η σεξουαλικότητα δεν ορίζεται ποτέ ολοκληρωτικά από τη ρύθμιση, αλλά δύναται να την υπερβεί, να την αντιστρέψει, να την ανασημάνει. Αναδύεται, ακριβώς, μέσα από ένα πεδίο περιορισμών αλλά και δυνατοτήτων (Butler, 2004, σ. 15). Η φαντασία μετατοπίζει το σώμα πέρα από τη νόρμα, σε μία τοποθεσία άρθρωσης που δεν περιορίζεται από το σώμα της κανονιστικής ανθρώπινης μορφολογίας. Η φαντασία, επομένως, δεν είναι το αντίθετο της πραγματικότητας, αλλά αυτό που η πραγματικότητα διακλείει, το «καταστατικά εκτός» που συγκροτεί τα όριά της. Μας δείχνει άλλους κόσμους, που όταν επιτελούνται ενσώματα, γίνονται το «εδώ και τώρα» (ο.π., σ. 28-29).

Θέλοντας να εμβαθύνουμε περισσότερο στους τρόπους που η σεξουαλικότητα παράγεται μέσα και ενάντια στην έμφυλη και σεξουαλική νόρμα, στρεφόμαστε στο έργο της Butler (1990/2009, σ. 162-163) και, ειδικότερα, στο βιβλίο της *Gender Trouble*. Εκεί η στοχάστρια, μέσα από τη μελέτη του butch-femme ερωτισμού, διερευνά την αποσταθεροποίηση της αντιπαράθεσης μεταξύ ταυτότητας και σώματος, όπως στην περίπτωση της butch ταυτότητας που μοιάζει να έρχεται σε αντίθεση με ένα «θηλυκό» σώμα, περιπλέκοντας τους δύο όρους (ανδρική ταυτότητα, θηλυκό σώμα) και θολώνοντας τη μεταξύ τους διάκριση. Η ιδέα ότι ο butch-femme ερωτισμός «αντιγράφει» την ετεροφυλοφιλική σχέση υποτιμά τις αμφισημίες που παράγονται και τις ανασηματοδοτήσεις που διανοίγονται από την παραβατική ιδιοποίηση των ηγεμονικών θέσεων. Έτσι η θεωρητικός προβληματοποιεί την ύπαρξη μιας πρότερης ή φυσικής ταυτότητας καθώς και την ιδέα περί συνοχής μεταξύ σωμάτων, έμφυλων ταυτοτήτων και σεξουαλικότητων, επιτρέποντας την κατανόηση μιας πιο περίπλοκης σχέσης επιθυμίας, στην οποία η ίδια η αποφυσικοποίηση καθίσταται η πηγή του ερωτισμού.

Στην ίδια κατεύθυνση η Sandy Stone (2006, σ. 230-231), αντανακλώντας τη σκέψη της Butler που αμφισβητεί τη θεώρηση του butch-femme λεσβιακού ερωτισμού ως απομίμησης των ετεροφυλοφιλικών νορμών, υποστηρίζει ότι τα τρανς σώματα παράγουν απρόβλεπτες ασυμφωνίες που περιπλέκουν τους ορισμούς και τα όρια της επιθυμίας. Όπως συμβαίνει με τις butch-femme ερωτικές σχέσεις, που αφομοιώνουν και, την ίδια στιγμή, εκτοπίζουν την ετεροφυλοφιλική συνθήκη, η συγγραφέας προκρίνει την αναστάτωση του κανονιστικού φύλου και της κανονιστικής σεξουαλικότητας και τη θέαση των τρανς σωμάτων ως κειμένων ανοιχτών σε πολύσημες και αντικανονικές αναγνώσεις της επιθυμίας. Η επιθυμία δεν είναι μια δοσμένη αλήθεια, αποφαίνονται και οι Preciado (2018, σ. 16) και Halberstam (2018, σ. 113), καλώντας μας να επενδύσουμε στην ποίηση, στη φαντασία και στον σωματικό πειραματισμό και αυτοσχεδιασμό για να επιχειρήσουμε νέες διευθετήσεις της ενσωματότητας και της απόλαυσης.

1.4 Call me by my name¹⁰: Ιστορίες ονομάτων

Η Athanasiou (2012, σ. 202) εξετάζει την εμφυλοποίηση ως διαδικασία καθυπόταξης του υποκειμένου στα καθεστώτα φαλλογοκεντρικής και ετεροκανονικής εξουσίας διαμέσου καθορισμένων ονομάτων, όπως οι σεξουαλικοποιημένες κατηγορίες του αρσενικού και θηλυκού. Η εμφυλοποίηση εισάγει τα σώματα στην ανθρωπινότητα· όσα δεν ταιριάζουν εκπίπτουν του ανθρώπινου, συγκροτώντας την απόβλητη επικράτεια ενάντια και χάρη στην οποία ορίζεται το ανθρώπινο (Butler, 1990/2009, σ. 149). Πώς αντιστεκόμαστε, λοιπόν, στη βία των ονομάτων και των κατηγοριών που μας καθιστούν βιώσιμες; Η Athanasiou (2012, σ. 199) επεξεργάζεται τον όρο «αντίσταση φύλου» για να δώσει ένα όνομα, με άλλα λόγια να αναγνωρίσει τις ιστορίες διαφορετικής συγκρότησης υποκειμένων, σωμάτων και επιθυμιών. Αυτή η αντίσταση εμπλέκει, μεταξύ άλλων, την παραχάραξη των κανονιστικών ονομάτων, τον ευφάνταστο συλλογικό μετασχηματισμό τους (ο.π., σ. 203).

¹⁰ Ο τίτλος αυτός είναι μία παράφραση του τίτλου της γνωστής ταινίας του L. Guadagnino *Call me by your name* του 2017.

Υπάρχει σχέση με αυτό το όνομα (βαπτιστικό) και είναι πάρα πολύ έντονη.

Κατά τα άλλα, κάθε μέρα πηγαίνω στη δουλειά και με αποκαλούν με αυτό.

Ο Ο. εκφράζει τις δυσκολίες μιας καθημερινότητας στην εργασία του, όπου αρκετοί άνθρωποι τον προσφωνούν και τον συστήνουν με το παλιό του όνομα, ένα νεκροζώντανο όνομα που επιμένει να τον (εγ)καλεί, υποχρεώνοντάς τον να ζει, όπως αναφέρει, «ένα ακραίο dissociation με όλο αυτό». Κι ενώ αισθάνεται σαν να του «κόβεται η ζωή στα δύο», αμφισβητεί και την κεντρικότητα του ονόματος στη ζωή του:

Άμα σου χω πει: «Εγώ είμαι ο Ο.» και εσύ χρησιμοποιήσεις το dead name μου είναι ένα άλλο πράγμα, από το να μη στο 'χω πει ποτέ. Επίσης, είναι ένα άλλο πράγμα να με αντιμετωπίζεις και να μου συμπεριφέρεσαι σαν να είμαι ένα κορίτσι, και είναι ένα άλλο πράγμα να μου συμπεριφέρεσαι σαν να είμαι ένα αγόρι. Μπορεί να μην έχει να κάνει και με τη γλώσσα.

Το όνομα, το να ονομάζουμε και να μας ονομάζουν, σημασιοδοτεί τη στενή σχέση μας με την ισχύ της γλώσσας, στην εμφυλοποιητική διαδικασία υποκειμενοποίησής μας (Athanasίου, 2012, σ. 200). (Εγ)καλούμαστε, εμφυλοποιούμεστε και υποκειμενοποιούμεστε μέσα από ονόματα και κατηγορίες, κάτι που φανερώνει την καταστατική αποστέρηση που μας συγκροτεί ως υποκείμενα. Τα λόγια του Ο. αναδεικνύουν πολύ emphaticά ότι δεν μας ανήκουν τα ονόματα που μας καθιστούν κοινωνικά υποκείμενα, αλλά ούτε κι εμείς ανήκουμε σε αυτά. Είμαστε έκθετες στην εξουσία των ταυτοτικών κατηγοριών, αλλά δεν είμαστε αυτές οι ταυτότητες (ο.π.).

Ο Γ., στην κουβέντα μας για τη σημασία του ονόματος στη ζωή του τα δύο χρόνια που αυτοπροσδιοριζόταν με θηλυκές αντωνυμίες και θηλυκό όνομα αλλά και πριν από το διάστημα αυτό, περιγράφει μία διαδικασία πειραματισμού και μεταβλητότητας:

Όπως περιέργως, δεν το συνειδητοποιούσα, άλλαξα ονόματα με παρατσούκλια κι όλα αυτά από πιο μικρός. Δηλαδή, μπορεί να ήταν αρσενικό το όνομα αλλά το άλλαξα. Όταν αποφάσισα να υιοθετήσω ένα θηλυκό όνομα και όταν αυτό καθιερώθηκε και έτσι με φώναζαν πιο πολύ στη ζωή μου, οι μόνοι που με φώναζαν αλλιώς ήταν η οικογένειά μου, με τους οποίους δεν είχα και τόση πολλή επαφή. Με ενοχλούσε, ένιωθα ότι έχω δύο, ας πούμε, τρόπους να συμπεριφέρομαι στον κόσμο.

Ο Γ. παραδέχεται ότι πάντοτε δοκίμαζε να ξανα-ονομάζεται, μέσα από λιγότερο ή περισσότερο επώδυνους τρόπους. Όπως υποστηρίζει και η Butler (2004, σ. 98), τα υποκείμενα εμπλέκονται επιτελεστικά σε πρακτικές που αποδεικνύονται θεμελιώδεις στη συγκρότηση του έμφυλου εαυτού. Θυμόμαστε την περίπτωση της Δημήτρης¹¹, της τρανς γυναίκας από τη Μυτιλήνη, που εγκαταλείφθηκε και πέθανε σε τροχαίο δυστύχημα. Το όνομά της αποδίδει τη σημαίνουσα ασυμφωνία που παράγει το «παράταιρο» ταίριασμα του θηλυκού άρθρου με το αρσενικό κύριο όνομα, αναδεικνύοντας την παραγωγική εμπλοκή των υποκειμένων στην κατασκευή του εαυτού, μέσα από τη δημιουργικά αμφίσημη χρήση της γλώσσας. Η ενσώματη υποκειμενικότητα διαφεύγει της οριστικής αναπαράστασης και αξιώνει με συμβολικούς όρους τη δική της επανάρθρωση (Stryker, 2006, σ. 252). Κατά τον Munoz (1999/2021, σ. 125), επιστρατεύουμε στρατηγικές αποταύτισης, επιτελέσεις που αφορούν την πολιτισμική, υλική και ψυχική μας επιβίωση. Συνδέει, συνεπώς, ο συγγραφέας αυτήν τη διαδικασία αποταυτοποίησης με τη διαπραγμάτευση του ιστορικού τραύματος και της συστημικής βίας (ο.π., 126).

Ο Τ. σκιαγραφεί τη σχέση του με το παλιό και το νέο όνομα σαν μια συναισθηματική συνύφανση των προσωπικών του ιστοριών. Λέγοντας για το παλιό όνομα ότι το «έχει και δεν το έχει αφήσει πίσω του», αναδεικνύει την αμφίθυμη σχέση με αυτό, υποστηρίζοντας ότι παρόλο που, συνήθως, ρωτούν γι' αυτό *cis* άτομα, δεν τον ενοχλεί πλέον ότι το γνωρίζουν αρκετοί άνθρωποι γιατί «όντως υπήρξε»:

Έχω περάσει αυτή τη φάση που ένιωθα λες και θέλω να εξαφανίσω κάποια πράγματα από το παρελθόν μου σαν να μην υπήρχαν ποτέ. Υπήρχαν και, στην τελική, αυτά τα πράγματα με καθόρισαν.

Εξηγεί ότι διάλεξε την αρσενική εκδοχή του προηγούμενου ονόματός του γιατί ο ήχος του ήταν πάρα πολύ γνώριμος στην οικογένειά του (είναι το όνομα του παππού, της προγιαγιάς και του ξαδέλφου του) και, ενώ, στη θηλυκή κατάληξη του είναι απωθητικό, στο αρσενικό το νιώθει οικείο:

Είχα κάπως την ανάγκη να νιώσω ότι το επέλεξα και δεν το επέλεξα κιόλας. Ότι και να μην το επέλεγα, κάπως εκεί θα κατέληγα.

¹¹ Για περισσότερα για τη Δημήτρη δες το ντοκιμαντέρ του 2021 της Τζέλης Χατζηδημητρίου *Ο κύριος Δημήτρης και η κυρία Δημητρούλα* στον σύνδεσμο: <https://www.youtube.com/watch?v=JfQNAIzUG-M>

Μέχρι τα μέσα του προηγούμενου αιώνα αμέτρητοι τρανς άνθρωποι αιωρούνταν στις ρωγμές των ταξινομητικών συστημάτων, παραμένοντας σε ακατανόμαστες σφαίρες ενσωματότητας (Halberstam, 2018, σ. 4). Στην εποχή μας, που υπάρχει αφθονία ονομάτων, κάποια σώματα συνεχίζουν να μην έχουν ένα κατανοητό όνομα, ενώ, κάποια επιθυμούν να παραμείνουν ακατανόμαστα. Το να έχουμε όνομα, υποστηρίζει ο Halberstam (ο.π.), μπορεί να είναι εξίσου βίαιο με το να μην έχουμε. Η Cohen (1997, σ. 450), θέλοντας να υπογραμμίσει την ασφάλεια και την προστασία που προσφέρει η ταυτότητα στα ευάλωτα σώματα, με όρους φύλου, σεξουαλικότητας, φυλής και τάξης, προβληματοποιεί απλουστευτικές θεωρητικοποιήσεις που καλούν στην κατεδάφιση των έμφυλων και σεξουαλικών κατηγοριών, παραβλέποντας τους τρόπους με τους οποίους κάποιες ταυτότητες και κοινοτικοί δεσμοί είναι απαραίτητοι για την ίδια μας την επιβίωση. Την ίδια στιγμή, μας καλεί να περιπλέξουμε και να αποσταθεροποιήσουμε τις σχέσεις εξουσίας που διαπερνούν τις κατηγορίες αυτές (ο.π., σ. 459).

1.5 Αρρενωπότητες που «περνάνε»

Το passing είναι μια αρκετά διαδεδομένη διαδικασία στους τρανς ανθρώπους και συνίσταται στο να καταφέρνουν «να περνάνε», δηλαδή να γίνονται αντιληπτοί σύμφωνα με το φύλο με το οποίο αυτοπροσδιορίζονται. Η αντίστιξη ανάμεσα στις θέσεις της τρανς θεωρητικού Sandy Stone που προβληματοποιεί το passing, και των τριών συνομιλητών της έρευνας που του αποδίδουν σημαίνοντα ρόλο, αποκαλύπτει μια ενδιαφέρουσα ένταση. Η Stone (2006, σ. 231) θεωρεί ότι αυτή η πρακτική, στην οποία το ιατρικονομικό σύστημα συγκλίνει με αρκετά τρανς άτομα, διακλείει τις δυνατότητες διακειμενικότητας του τρανς σώματος. Το passing, ισχυρίζεται, αρνείται την αποσταθεροποιητική και παραγωγική δύναμη που παράγει το σώμα που «δεν περνάει» αλλά αφήνεται να «διαβαστεί», να επαναρθρώσει τη ζωή του χωρίς να απαλείψει την ιστορία του, να επανιδιοποιηθεί την διαφορά και να διεκδικήσει την επανεγγραφή του ως σώματος με σημασία (ο.π., σ. 232). Αφού διευκρινίζει ότι τον απασχολεί πολύ να «περνάει», ο Ο. συμπληρώνει ότι το passing σημαίνει περισσότερα πράγματα για τον άνθρωπο που έχει απέναντί του παρά για

τον ίδιο, περιπλέκοντας έτσι τους όρους αναγνωσιμότητας και σχεσιακότητας των σωμάτων:

Έχω μία απαίτηση, δηλαδή, νομίζω ότι το passing λέει πιο πολλά πράγματα για τον άνθρωπο που έχω απέναντί μου παρά για μένα. (Αν περάσω) είναι ένα άτομο με το οποίο μπορώ, έχω όρεξη να του μιλήσω, να το συμπαθήσω, να το αντιπαθήσω, να υπάρξω εκεί.

Παλιότερα, ομολογεί ο Ο., τον ενδιέφερε το «αντίστροφο passing», να περνάει δηλαδή «σαν γυναίκα». Στην περίπτωση αυτή, το passing λειτουργεί ως μία στρατηγική επιβίωσης που αξιοποιεί ο Ο. για να αποφεύγει τις εντάσεις στο εργασιακό ή συγγενικό περιβάλλον. Επιπλέον, αναγνωρίζει ότι υπάρχουν περιστάσεις που το passing πραγματικά του σώζει τη ζωή, όπως η ιστορία που αφηγείται για έναν cis μάτσο άνδρα που γνώρισε με μία φίλη του σε ένα μπαρ:

Λέει στη φίλη μου κάποια στιγμή, επειδή μου μίλαγε πολύ αυτός: «Μη φοβάσαι, δε θα γίνει πούστης». Και, ευτυχώς, αυτή το έπιασε, να μην πει: «Και τι έχουν οι πούστηδες;» γιατί ο τύπος ήταν φασίστας [...] Οπότε, εκεί μπήκαμε και οι δύο σε ένα mode επιβίωσης που έπρεπε, πάση θυσία, να μην γίνει κάτι αντιληπτό. Δηλαδή, σε μία τέτοια συνθήκη είναι που λες ότι τώρα, εδώ, αν δεν πιάσει, αν κάπου ραγίσει το passing, θα γίνει μαλακία.

Όπως μου εξηγεί, η αποτυχία του passing δεν είναι να θεωρηθεί trans αλλά να θεωρηθεί κορίτσι. Ή, όπως λέει, να μπει σε ένα «σακί» περίεργο, να θεωρηθεί λεσβία, κάτι «ανώμαλο», «απροσδιόριστο» που έχει διαφορετικές συνδηλώσεις για κάθε άνθρωπο και που, πιθανά, εγκυμονεί κινδύνους. Ο Ο. εγείρει ζητήματα επιτέλεσης της αρρενωπότητας και, πιο συγκεκριμένα, τις εντάσεις που ανακύπτουν στη δημόσια σφαίρα από τις διαφορετικές εκφάνσεις «θηλυκών», τρανς ή ηγεμονικών αρρενωποτήτων. Συνεξετάζοντας butch και τρανς αρρενωπότητες, ο Halberstam (1998, σ.287) προβληματοποιεί λόγους και ορισμούς που κατανοούν την αρρενωπότητα ως ζήτημα ποσότητας, ως περιορισμένο πόρο ή ως μια σειρά πρωτοκόλλων που θεωρούνται δεδομένα.

Στα παρακάτω λόγια του Ο. διαφαίνεται ότι δεν έχουν όλα τα είδη αρρενωπότητας την ίδια σημασία, αλλά διαπερνιούνται από άνισες σχέσεις εξουσίας:

Έχω νιώσει φόβο και νιώθω. Η αρρενωπότητα σε προστατεύει πάρα πολύ από πάρα πολλά πράγματα. Αλλά, εντάξει, όχι πάντα και δεν είναι και η Άλφα, η cis, η σωστή, η πιστοποιημένη.

Οι διαφορετικές μορφές της αρρενωπότητας σχηματοποιούνται στη βάση βιωμάτων και προσδοκιών που αντανακλούν την τάξη, τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την ηλικία, την προσωπικότητα και τις πεποιθήσεις των υποκειμένων (ο.π., σ. 306). Ο Τ., στη συζήτησή μας για τη σημασία του passing για αυτόν, θέτει ζητήματα ορισμών της αρρενωπότητας, αναδεικνύοντας την εσωτερική αστάθεια των ορισμών αυτών σε διαφορετικές φάσεις της ζωής του:

Πριν ξεκινήσω τεστοστερόνη με ενδιέφερε απίστευτα πολύ να περνάω. Και θεωρώ ότι πέφτουνε πάρα πολλά trans αγόρια σε αυτή την παγίδα του, οριακά, toxic masculinity. Και, νομίζω, κομβικό σημείο για μένα ήταν όταν έκανα όντως passing λόγω της τεστοστερόνης [...] Είναι τόση η ανάγκη με έναν οποιοδήποτε τρόπο να σε δουν ως αυτό που θέλεις, που κάνεις πράγματα που, τώρα, μου φαίνονται αδιανόητα.

Ο Τ. αναπτύσσει περαιτέρω τον συλλογισμό του σε σχέση με την ασφάλεια που προσφέρει η κανονιστική αρρενωπότητα και τον τρόπο που συγκροτείται, γενικότερα, η αρρενωπότητα ως συνάρθρωση ταυτίσεων και αποταυτισιακών μετατοπίσεων:

Το τι, εν τέλει, είναι αρρενωπό και τι δεν είναι, και πόση σημασία έχει αυτό, έπρεπε πρώτα να το αποκτήσω και να το ζήσω. Δηλαδή, έπρεπε πρώτα να έρθω σε αυτή τη φάση που να νιώθω ότι τώρα το κατέχω για να μπορώ να πω ότι μπορεί να μην το θέλω, ας πούμε, ή ότι θέλω να κρατήσω μόνο αυτό το κομμάτι και το άλλο να το πετάξω, ή κάπως να το ξεδιαλύνω.

Η αρρενωπότητα των τρανς ανδρών, όπως εύστοχα επισημαίνει ο Halberstam (1998, σ. 301), δεν ισοδυναμεί με μια επανεγκαθίδρυση της κυρίαρχης αρρενωπότητας. Ο Τ. το διατυπώνει ως εξής:

Εμένα το όνειρό μου δεν είναι να ενταχθώ στους cis straight άνδρες και να γίνω αυτό το stealth που λένε, αυτά τα τρανς άτομα που δεν ξέρεις ότι είναι τρανς [...] Εγώ επικοινωνώ το τρανς βίωμά μου σε μία παρέα, άμα νιώθω ότι είναι ένα safe space.

Συζητώντας για την προνομιακότητα που πιθανά προσδίδει η αρρενωπότητα στα τρανς άτομα που «περνάνε», ο Τ. προκρίνει τη διεκδίκηση φεμινιστικών,

αντιρατσιστικών και κουίρ αρρενωποτήτων. Επεξεργάζεται κριτικά και εποικοδομητικά την έννοια του ανδρικού προνομίου, απηχώντας κατά κάποιον τρόπο το σκεπτικό της K. Bornstein (2006, σ. 239):

Δεν έγινε και ακριβώς έτσι, ότι επέλεξα το προνόμιο. Θεωρώ ότι ήρθε και αυτό. Αλλά, κάπως, για μένα έχει και σημασία όταν έχεις ένα προνόμιο, όταν το αποκτάς, εν τέλει τι θα το κάνεις. Πόσο θα το εκμεταλλευτείς, θα το χρησιμοποιήσεις εις βάρος άλλων ανθρώπων. Ή θα φροντίσεις να δεις πώς μπορείς να μην το καταχράσαι. Ιδανικά δε θα το ήθελα.

Ο Γ. περιπλέκει ακόμη περισσότερο τη συζήτηση για το passing και την πρόσβαση σε προνόμια, φωτίζοντας τις διασταυρώσεις αποκλεισμών που αφορούν το φύλο, την τάξη ή το κοινωνικό στάτους. Υποστηρίζει ότι ο νομικός επαναπροσδιορισμός φύλου, που είναι πιο προσπελάσιμος σε άτομα με ανώτερη οικονομικοκοινωνική θέση, προστατεύει από διακρίσεις ακόμα κι αν δεν καταφέρει κάποιος να «περάσει»:

Ποιες είναι οι πιθανότητες να πας για μία συνέντευξη σε μία εταιρεία και να καταλάβει ο άλλος [...] Μπορεί να μην κάνεις passing τρομερό, αλλά όταν δει ο άλλος το χαρτί σου, δε θα το αμφισβητήσει, δε θα του πάει το μυαλό, μπορεί να τη σκαπουλάρεις σε εισαγωγικά. Άμα πας εκεί πέρα (με χαρτιά που δεν ταιριάζουν με το όνομα και την εμφάνισή σου) θα πρέπει να αποδείξεις και εκεί ότι δεν είσαι ψυχοπαθής.

Ο Τ., επιβεβαιώνοντας όσα λέει ο Γ., εξιστορεί τα αντιφατικά συναισθήματα που βίωσε την περίοδο της καραντίνας για τον ιό COVID19, αναδεικνύοντας τις αντιπαραθέσεις που μπορεί να εγείρει το passing στον δημόσιο χώρο:

Άρχισα να κάνω passing επί COVID19 χωρίς αλλαγή ταυτότητας, και ενώ ήμουν σε μία φάση που μου άρεσε αυτό που βλέπω, ταυτόχρονα, δεν μπορούσα να το χαρώ και φουλ, γιατί ήτανε ένα συνεχές άγχος ότι, τώρα, θα με σταματήσουν να με ελέγχουν.

Η τρανς αναγνώριση, γράφει η Maggie Nelson (2015/2021, σ. 125) στο μυθιστόρημά της *Αργοναύτες*, συμπυκνώνει τον αξεδιάλυτο τρόπο με τον οποίο (συν)παράγονται νέες δυνατότητες αλλά και νέες μορφές πειθάρχησης.

2. Ευφορία/δυσφορία φύλου: Ορμόνες, παθολογικοποίηση, χειραφέτηση

2.1 Ψυχιατρικοποίηση

Μιλάμε για έναν δημόσιο ψυχίατρο σε όλη την Αθήνα. Μιλάμε για 15 λεπτά ραντεβού, μία φορά το μήνα. Δεν ξέρει πώς σε λένε. Είναι μίνιμουμ ένα οκτάμηνο που σε βλέπει, στην πραγματικότητα τσεκάρει κουτιά κανονικότητας [...] Είναι προβληματικό το ότι είναι νόμιμο αυτό, το γιατί χρειάζεται αυτό το ψυχιατρικό χαρτί για να αρχίσει ένας άνθρωπος τις ορμόνες.

Η μαρτυρία του Τ. σχετικά με τη διαδικασία που απαιτεί η πρόσβαση στην ορμονοληψία αντικατοπτρίζει μία συνθήκη ψυχιατρικοποιημένη, γραφειοκρατική και ελλιπή ως προς τις κρατικές παροχές. Ο Γ., που την περίοδο που αυτοπροσδιοριζόταν με θηλυκές αντλωνυμίες φοιτούσε σε πανεπιστήμιο της επαρχίας, διηγείται:

Είναι πάρα πολύ δύσκολο και ειδικά για άτομα εκτός Αθήνας, επειδή μόνο στην Αθήνα μπορεί να σου δοθεί μια παραπάνω παροχή, το να βρεις έναν ψυχίατρο για να σε βοηθήσει. Πολλοί ψυχίατροι εκφράζουν τρανσφοβικά και ομοφοβικά στοιχεία πάνω σε σένα, πολλοί ψυχίατροι δε θέλουν να σε βοηθήσουνε όντως, και απλά κοιτάνε να σε αλλάξουνε ή να σε φτιάξουνε.

Ο Τ. επεξηγεί περισσότερο την ψυχιατρικοποίηση αυτή:

Με βάζετε να αποδείξω και παίρνω χαρτιά για να πάω να κάνω εξετάσεις που γράφουν επάνω ότι έχω διαταραχή φύλου... Γιατί για τα τρανς άτομα συνεχώς μιλάνε άλλοι οι οποίοι είναι και ειδικοί και μιλάνε γράφοντας διαγνώσεις και ασθένειες και όλη αυτή την ψυχοπαθολογία. Και δεν ασχολείται μισός άνθρωπος με το βίωμα και τι έχει να του πει το ίδιο το τρανς άτομο.

Η διάχυτη ψυχιατρικοποίηση και παθολογικοποίηση του τρανς βιώματος αποκρυσταλλώνεται σε διαγνώσεις όπως η «διαταραχή φύλου»¹² ή η εξίσου παθολογικοποιητική «δυσφορία φύλου», που ήρθε να αντικαταστήσει τον όρο «διαταραχή». Ο Halberstam (1998, σ. 295) υποστηρίζει ότι η «δυσφορία» αυτή δεν

¹² Ο όρος «Διαταραχή Ταυτότητας Φύλου» παρέμεινε στο Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο Ψυχικών Διαταραχών (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM) μέχρι το 2013. Ο όρος «Δυσφορία Φύλου», που χρησιμοποιείται πλέον στη θέση του, εξακολουθεί να συσκοτίζει το γεγονός ότι η «δυσφορία» αυτή μπορεί να οφείλεται στον κοινωνικό αποκλεισμό, την οικογενειακή βία και τις λιγοστές ευκαιρίες εργασίας που παρέχονται στους τρανς ανθρώπους, παρά σε μια εσωτερική «πάλη» με την έμφυλη ταυτοποίηση (Halberstam, 2018, σ. 47).

αφορά αποκλειστικά τα τρανς σώματα. Οι ιατρικοί, ψυχιατρικοί και ψυχολογικοί θεσμοί «βιολογικοποιούν» και «ψυχολογικοποιούν» τις δυσκολίες των τρανς ανθρώπων, αποκρύπτοντας τα κοινωνικά τους αίτια. Συγκεκριμένα, αποσιωπώνται οι τεράστιες ελλείψεις σε επίπεδο κοινωνικής υποστήριξης και, κυρίως, η παραδοχή ότι οι νόρμες του φύλου είναι αυτές που θέτουν τους όρους της συζήτησης περί έμφυλης δυσφορίας (Butler, 2004, σ. 98). Ο Τ., όμως, αμφισβητεί τη διαμεσολάβηση και την επιστημική βία των θεσμικών, ιατρικών, βιοκεντρικών λόγων και διεκδικεί το δικαίωμα στην αυτοαναπαράσταση, τη δυνατότητα τα ίδια τα τρανς υποκείμενα να είναι φορείς της γνώσης των εαυτών τους και δημιουργοί των πολλαπλών νοημάτων των σωμάτων τους. Αξιώνει να σημασιοδοτήσουμε την τρανς εμπειρία όχι ως διάγνωση, αλλά ως ευρύχωρη και πολυσήμαντη κατηγορία (Halberstam, 2018).

Ο Γ. εστιάζοντας στη δυσκινησία των ιατρών, αφηγείται τις αμφιταλαντεύσεις του ανάμεσα στους θεσμούς και στις επιθυμίες του:

Το σκέφτηκα αυτό (τη λήψη ορμονών), δηλαδή για αρκετό καιρό αυτός ήταν ο στόχος μου, είχα μπει σε διαδικασία να αλλάξω το σώμα μου, με τους τρόπους που μπορούσα. Υπάρχουν τρόποι, υπάρχει γυμναστική μπορείς να κάνεις, υπάρχει διατροφή. Είναι πολύ μεγάλο κομμάτι το ντύσιμό σου και πώς θα παρουσιάζεσαι. Είχα μπει σε μια διαδικασία και ήθελα να κάνω και το επόμενο βήμα αλλά, ειδικά αυτό το κομμάτι, ήταν πάρα πολύ δύσκολο. Δηλαδή, πήγαίνα εκεί και μου λέγανε ότι ok, όπως και να είσαι εσύ, ό,τι και να μας πεις εσύ, ό,τι και να νομίζουμε εμείς, μπορεί να περιμένεις και ενάμιση, δύο χρόνια.

Συγχρόνως, όμως, επισημαίνει ότι γι' αυτόν η κρατική αναγνώριση, όπως εκφράζεται μέσα από αυτήν την επιτήρηση/καθοδήγηση, είναι αναγκαία και σημαντική και εξηγεί:

Για να πάρει ένας άνθρωπος την απόφαση για να επέμβει στην σε μεγάλα εισαγωγικά φύση του, πρέπει να υπάρχει και το κατάλληλο monitoring. Δεν ήθελα να πάρω την κατάσταση στα χέρια μου.

Εάν το κράτος μονοπωλεί τα κέντρα της αναγνώρισης, γράφει η Butler (2004, σ. 114), τότε βιώνουμε απονομιμοποίηση, ακόμη και αποπραγματοποίηση, με ανυπολόγιστες υλικοσυναισθηματικές συνέπειες για τις ζωές μας. Την ίδια στιγμή, εξετάζει άλλες, συλλογικές τροπικότητες, μέσα από τις οποίες γινόμαστε

κατανοητές και πραγματικές. Να αποπειρόμαστε, λοιπόν, να μας φανταστούμε (και) έξω από τη σφαίρα της κρατικής αναγνώρισης και, ταυτόχρονα, να διεκδικούμε ριζοσπαστικές αλλαγές του τρόπου που κατανοείται από τους θεσμούς η σχέση ανάμεσα στην έμφυλη ταυτότητα και την ψυχική υγεία. Να αγωνιζόμαστε επίμονα ώστε οι θεσμοί να αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα του φύλου (μας) στην αίσθηση για τον εαυτό και στην προσωπική ευημερία (ο.π., σ. 100). Τρανς και φεμινιστικά κινήματα, ήδη από τα τέλη του 1980, αντιτάχθηκαν στις καταναγκαστικές επεμβάσεις που στόχευαν στην κανονικοποίηση του τρανς σώματος, με τις τρανς διεκδικήσεις να στοιχειώνουν, μέχρι σήμερα, τα όρια και τη βία του ετεροκεντρικού συστημικού λόγου (Preciado, 2018, σ. 105).

2.1.1 Ευθυγραμμίσεις

Ο Γ. φέρνει στη συζήτηση κρίσιμες διαστάσεις της συνάρθρωσης ετεροκανονικών αφηγημάτων και επιστημονικού ιατρικού λόγου. Στις συνεδρίες που έκανε τα δύο χρόνια που χρησιμοποιούσε θηλυκό όνομα και επιθυμούσε τη λήψη ορμονών, η ψυχίατρός του έμοιαζε να θεωρεί ότι πίσω από την επιθυμία του για μια θηλυκή έμφυλη ταυτότητα φύλου, υπέβοσκε μία γκέι ταυτότητα:

Έδινε πολύ μεγάλη έμφαση στο σεξουαλικό κομμάτι. Δεν υπήρχε η αποδοχή, η γνώση, δεν ξέρω πώς να το πω, ότι ένας άνθρωπος ο οποίος μπορεί να έχει και μία πιο θηλυκή διάσταση ως γεννημένος άνδρας, σεξουαλικά να έλκεται και από γυναίκες. Δηλαδή, το είχε πολύ στο μυαλό της ότι άμα είσαι πιο θηλυκός, είσαι 100% γκέι, που δεν έχει καμία επαφή. Εγώ είμαι bi, αλλά εκείνη την περίοδο οι σεξουαλικές και ρομαντικές εμπειρίες μου δεν περιελάμβαναν άνδρες. Είχα μία σχέση τότε, δηλαδή τι έπρεπε να κάνω, να πάω με κάποιον άνδρα για να πείσω τον κόσμο ότι δεν είμαι ελέφαντας;

Στον λόγο της ψυχιάτρου ξεδιπλώνεται η φυσικοποιητική μεταφυσική της σεξουαλικής διαφοράς, που διεκδικεί τη βιολογικά και ιστορικά αμετάβλητη ύπαρξη δύο φύλων και δύο σεξουαλικότητων (Preciado, 2013, σ. 226-227). Η ρητορική αυτή, που ευθυγραμμίζει το φύλο με τη σεξουαλικότητα και ανάγει την ετεροφυλοφιλία στη φυσική και αναγκαία σεξουαλικότητα, στρώνει το έδαφος για αφηγήματα απόκλισης και παθολογίας (ο.π., σ. 301). Το φύλο, όμως, δεν είναι εργαλείο της σεξουαλικότητας, με την έννοια ότι κάποιος άνθρωπος θέλει να είναι

γυναίκα για να νομιμοποιείται να έχει σεξουαλικές σχέσεις με άνδρες, αλλά έχει και τις δικές του απολαύσεις. Οι ταυτίσεις του φύλου, με άλλα λόγια, παράγουν τις δικές τους απολαύσεις πέρα από αυτές της σεξουαλικής επιθυμίας (Butler, 2004, σ. 143-144).

2.1.2 Ακουστότητα

Στους λόγους που επιστρατεύουν τα τρανς υποκείμενα για να γίνουν ακουστά και πιστευτά από τους θεσμούς και να αποκτήσουν τις διαγνώσεις που τους δίνουν πρόσβαση σε θεραπείες και έγγραφα που χρειάζονται, γίνεται εμφανές ότι το θέμα δεν είναι τόσο αν συμμορφώνονται στις νόρμες που ρυθμίζουν τη ζωή σε ένα άλλο φύλο, όσο αν προσαρμόζονται στους πειθαρχικούς ψυχιατρικούς και ψυχολογικούς λόγους που υλοποιούν τις νόρμες αυτές (Butler, 2004, σ. 93). Αυτή η προσαρμογή, όμως, δεν είναι ποτέ απόλυτη· τα υποκείμενα ιδιοποιούνται τη γλώσσα της νόρμας προκειμένου να αντισταθούν σε αυτήν και να πετύχουν τους στόχους τους.

Ο Τ. αναγνωρίζει την επιτελεσματικότητα της όλης διαδικασίας της ψυχιατρικής διάγνωσης και αναστοχάζεται πάνω στους (δια)λόγους μεταξύ του ίδιου και του ψυχιάτρου:

Είναι και λίγο θέατρο οπότε δεν ξέρω αν το πίστευε και ακριβώς. Δηλαδή αυτός με τον τρόπο του, νομίζω, νιώθει ότι όντως βοηθάει ή το παίζει τόσο καλά ότι το νιώθει, δεν έχω καταλάβει. Όλο αυτό συντηρεί την όλη ψυχιατρικοποίηση του τρανς βιώματος, όπως και το ότι, τώρα, ένας άνθρωπος που με βλέπει 8 μήνες από 5 λεπτά θα πιστοποιήσει ότι, εγώ, είμαι αρκετά τρανς για να μπορέσω να ξεκινήσω τις ορμόνες.

Σε άλλο σημείο της αφήγησής του αναδεικνύει τη στρατηγική σημασία της προσαρμογής στη «γλώσσα» της διάγνωσης, την ευελιξία του υποκειμένου να ιδιοποιείται τους κανονιστικούς και ουσιοκρατικούς λόγους περί διπολικού φύλου για να πετύχει τους στόχους του:

Θυμάμαι non binary ατομάκια να λένε ότι άμα του πεις ότι είσαι non binary δεν κάνει 8 μήνες, κάνει π.χ. 10 με 12, ότι εκεί σε καθυστερεί παραπάνω. Εγώ επειδή ήμουν και είμαι, νομίζω, σε ότι αφορά το φύλο, αρκετά ok με την αρρενωπότητά μου, δε χρειάστηκε να του πω ψέματα για κάτι, οπότε αυτό δε με απασχόλησε, αλλά θεωρώ ότι κάποιο άλλο άτομο το έχει απασχολήσει. Απλά με βόλεψε, ήταν θέμα συγκυριών, ότι εγώ πήγα και του είπα: «Ναι,

νιώθω αγόρι, ναι, έχω κάνει coming out στη σχολή μου, ναι, το ξέρει και η μαμά μου».

Και οι εμπειρίες του Γ. συνηγορούν υπέρ στρατηγικών που μετέρχονται τα υποκείμενα, επικαλούμενα βιοκεντρικούς, κοινότοπους λόγους για να γίνουν πιστευτά, ακουστά, κατανοητά:

Όταν πήγαινα στον ψυχίατρο ένωθα ότι πρέπει να τον πείσω ότι όλη μέρα υποφέρω και πάσχω και δεν μπορώ να ζήσω τη ζωή μου, που αυτό, αντικειμενικά, δεν ισχύει για κανέναν [...] Υπάρχει μία συνταγή, ας πούμε. Είναι πολύ κλασικά πράγματα αυτά που λένε τα τρανς άτομα και όλοι θα πουν τα ίδια, για κάποιους ισχύουν, για κάποιους δεν ισχύουν. Θα πουν ότι εγώ το νιώθω αυτό από τότε που γεννήθηκα.

2.2 Ορμονικές ανα/ταραχές

«Η μετάβαση φύλου είναι η εγκαθίδρυση μιας κάθετης επικοινωνίας με την ορμόνη, που σβήνει ή καλύτερα επισκιάζει αυτό που εσείς αποκαλείτε θηλυκό φαινότυπο, αφυπνίζοντας μια νέα γενεαλογία. Αυτή η αφύπνιση είναι μια επανάσταση. Πρόκειται για μια μοριακή εξέγερση. Είναι μια επίθεση ενάντια στην εξουσία του ετεροπατριαρχικού εγώ, της ταυτότητας και του ονόματος. Μια διεργασία αποαποικιοποίησης του σώματος»

Paul Preciado (2020)

Μεταξύ του 1946 και του 1949, ο H. Gillies πραγματοποίησε τις πρώτες επεμβάσεις φαλλοπλαστικής χειρουργικής στη Βρετανία, με τον Michael Dillon να είναι ο πρώτος female-to-male τρανς που του χορηγήθηκε τεστοστερόνη στο πλαίσιο πρωτοκόλλων αρρενωποποίησης (Preciado, 2013, σ. 27). Για το ιατρικό σύστημα η τεστοστερόνη λειτουργεί σαν μια ουσία που κατασκευάζει την αρρενωπότητα (ο.π., σ. 224). Ο Preciado (2008/2022) γράφει ότι στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και μέχρι τις αρχές του 20ού, ο πειθαρχικός καπιταλισμός ασκούσε εξωτερικές τεχνικές για να κανονικοποιεί τα σώματα, ενώ ο φαρμακοπορνογραφικός καπιταλισμός της ύστερης νεωτερικότητας έχει αναπτύξει νέες τεχνικές υποκειμενοποίησης,

εσωτερικές και αφομοιώσιμες. Πρόκειται για τεχνολογίες μικροελέγχου που παίρνουν τη μορφή του σώματος και γίνονται το ίδιο το υλικό της υποκειμενικότητας. Το νέο αυτό σώμα εν-σωματώνει την τεχνολογία· δεν είναι ούτε οργανισμός ούτε μηχανή, ούτε φύση ούτε πολιτισμός, αλλά ένα τεχνο-σώμα. Σε αυτούς τις μεταλλάξεις ο συγγραφέας εντοπίζει όλο τον τρόπο αλλά και όλες τις πολιτικές δυνατότητες των σωμάτων.

Εγώ ξεκίνησα τις ορμόνες τον Ιούλιο του 2020. Ήμουν δεκαεννιά, τρία χρόνια πριν. Κοίτα, ενώ κάνω όντως τρία χρόνια, είναι και λίγο σαν να μην κάνω τρία χρόνια, γιατί έφαγα τουλάχιστον ένα χρόνο με αρκετά σκαμπανεβάσματα μέχρι να βρούμε τις δόσεις, την ένεση και τα λοιπά, οπότε έχασα αρκετά. Αλλά κάπως η αίσθηση ότι περνάς μία δεύτερη εφηβεία και αλλάζουν τόσα πολλά πράγματα στο σώμα σου. Αλλάζει ο τρόπος που σε βλέπει ο κόσμος γύρω, αλλάζει ο τρόπος που νιώθεις ότι υπάρχουν σε έναν χώρο.

Στο παραπάνω απόσπασμα από τη συνομιλία μας, ο Τ. μιλάει για τη εμπειρία του με την τεστοστερόνη, αναδεικνύοντας τους αποφασιστικούς μετασχηματισμούς που επιφέρουν οι σωματικές τεχνολογίες στην παραγωγή των συναισθημάτων και στην αίσθηση της ταυτότητας και της θέσης μας στον κόσμο. Αναλύοντας κριτικά τις επιστημονικές, βιοτεχνολογικές και επιστημολογικές μεταλλάξεις του σύγχρονου καπιταλιστικού συστήματος, αντιλαμβανόμαστε ότι η ορολογία και η χρήση των ορμονών έχει έμφυλο πρόσημο (Preciado, 2008/2022). Τα οιστρογόνα και η τεστοστερόνη, παρόλο που παράγονται από όλα τα σώματα (σε διαφορετικές ποσότητες), κατανοούνται ως οι παραγωγοί της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας αντίστοιχα. Κατ' επέκταση, καταναλώνοντας την ορμόνη, καταναλώνουμε μια σειρά από σύμβολα, κείμενα, λόγους και διαδικασίες μέσα από τις οποίες η ορμόνη συγκροτείται· ενσωματώνουμε, μ' έναν τρόπο, ένα κομμάτι της ιστορίας της μετανεωτερικότητας (Preciado, 2013, σ. 139). Στο βιβλίο του *Testo Junkie* (2013), ο Preciado στοχάζεται πάνω στην εμπειρία του με την τεστοστερόνη: αυτό το φάρμακο που μεταφέρεται με τον ιδρώτα, από δέρμα σε δέρμα κι από σώμα σε σώμα, λειτουργεί σαν ένα βιοκοινωνικό σύμβολο που επιτρέπει το πέρασμα από σώματα που ορίζονται θηλυκά σε σώματα που ορίζονται αρσενικά. Με παρόμοιο τρόπο, ο Τ. μοιράζεται τις συναισθηματικές του διακυμάνσεις και την προσμονή της (εμφ)υλοποιητικής δράσης της ορμόνης, κάνοντάς μας να σκεφτούμε

ότι τα μούσια ή η φωνή συνιστούν κυρίαρχα πολιτισμικά σύμβολα του φύλου στο δημόσιο χώρο (ο.π., σ. 227):

Θυμάμαι κόσμο να μου λέει: «Καλά, δε φοβάσαι, βάζεις μία ουσία, τι μπορεί να γίνει με το αίμα σου;». Το ότι πήζει το αίμα περισσότερο. Και είμαι ότι ok μπορεί να συμβεί και σε έναν cis άνδρα, δε φοβόμουν με αυτήν την έννοια [...] Είχα excitement και είχα και τρελή απογοήτευση. Παίρνω τρία χρόνια και έχω αυτό που βλέπεις (δείχνει τις τρίχες του προσώπου του). Αλλά εμένα άλλαξε πάρα πολύ γρήγορα η φωνή μου, ήταν από τα πρώτα πράγματα. Στο τρίμηνο ήταν άλλη φωνή. Και ήταν σοκαριστικό, ενώ σε άλλους μπορεί να παίρνει περισσότερο χρόνο. Σε κάποια πράγματα είχα όχι απλά ανυπομονησία, αλλά απογοήτευση τρελή. Γιατί πριν πάρω τεστοστερόνη θεωρούσα ότι δεν μπορώ να βγάλω μούσια γιατί δεν παίρνω, αλλά τώρα τι;

Τα λόγια του Τ. φέρνουν στο νου αυτό που ορίζει ο Foucault (1988, σ. 18) ως τεχνολογίες εαυτού· μια σειρά από λειτουργίες των σωμάτων, των σκέψεων, των συμπεριφορών και των τρόπων ύπαρξης που μετέρχονται τα υποκείμενα για να μεταμορφωθούν και να πετύχουν κάποιο επίπεδο ευτυχίας ή τελειότητας. Η τεστοστερόνη, ως μια τέτοια τεχνολογία, ενεργοποιεί την πιθανότητα πολιτικής παραγωγής της αρρενωπότητας, εξαρθρώνοντας την τελευταία από τα ετεροκανονικά της συμφραζόμενα που τη θέλουν αποκλειστικό προνόμιο των cis ανδρών (Preciado, 2013, σ. 141).

Ο Ο., από τη μεριά του, εκφράζει την αναποφασιστικότητα, τις αγωνίες και τις επιθυμίες του σε σχέση με τις τεχνολογίες σώματος και τον διττό τους χαρακτήρα· να κανονικοποιούν, δηλαδή, τα σώματα αλλά και να δημιουργούν χειραφετητικές δυνατότητες ενσωματότητας και αυτοπροσδιορισμού:

Πιο παλιά ήμουν σε φάση γιατί να τις κάνω (τις ορμόνες); Είμαι στο ντεμί. Μου φαίνεται πάρα πολύ ενδιαφέρον. Υπάρχουν κάποια πράγματα που με κριντζάρουν, αλλά θα ήθελα να το κάνω, μάλλον, δεν είμαι σίγουρος. Η φωνή είναι ένα πολύ περίεργο πράγμα γιατί αν έπαιρνα τεστοστερόνη θα ανησυχούσα μήπως γίνει βατραχίσια, δηλαδή με τη φωνή μου είμαι ok, κάπως εντάξει. Βασικά δύο πράγματα είναι αυτά που μου αρέσουν. Οι τρίχες. Που δεν έχω. Δεν έχει σημασία, η τρίχα είναι τρίχα και στην απουσία της. Και το άλλο είναι ο όγκος, ότι σου δίνει ένα μυϊκό boost. Αυτά είναι δύο πράγματα που θα

μου άρεσαν. Τα άλλα, τα bottom growth, δε με ενδιαφέρουν. Νιώθω και λίγο περίεργα. Βασικά, είναι λίγο περίεργο για μένα.

Η διατύπωση του Ο. για τη συμβολική δύναμη της τρίχας και των συνδηλώσεών της για την αρρενωπότητα, φανερώνει τους τρόπους με τους οποίους επενδύουμε υλικοσυναισθηματικά στα σώματά μας, όταν επιθυμούμε να ενοικήσουμε έμφυλες και σεξουαλικές θέσεις υποκειμένου. Οι δισταγμοί του Ο. αντανakλούν λιγότερο δημοφιλείς αφηγήσεις σαν αυτές που ανασύρει ο Halberstam (2018, σ. 31), απορομαντικοποιώντας, εν μέρει, τον πρεσβιαδικό ενθουσιασμό για τις σωματικές τεχνολογίες. Οι αφηγήσεις αυτές αναφέρονται στα λιγότερο επιθυμητά αποτελέσματα της μακροχρόνιας χρήσης ορμονών, όπως η απώλεια μαλλιών ή η μείωση της σεξουαλικής επιθυμίας. Κι ακόμα λιγότερο ελκυστικά και στον αντίποδα της εξωτικοποίησης του τρανς σώματος είναι όσα γράφει η Nelson (2015/2021, σ. 120) για τις χαρές, τις αλλαγές, τους πόνους όλων των σωμάτων, λόγω γήρατος, εγκυμοσύνης, αρρώστιας, αναπηρίας. Η τελευταία, μάλιστα, φράση του Ο. έρχεται να υπενθυμίσει ότι ενώ οι ορμόνες έχουν υπάρξει εξαιρετικά αποτελεσματικές στο να επιτρέπουν σε τρανς άτομα να «περνάνε», οι bottom surgeries, για τη διαμόρφωση του πέους ή του κόλπου, συνεχίζουν να μην πείθουν αρκετά άτομα που τείνουν να τις αποφεύγουν εντελώς (Halberstam, 2018, σ. 27).

2.3 Ταξικότητα

Η τρανσότητα, η συνθήκη του να γίνεσαι τρανς, διαφέρει ανάλογα με τον τόπο, την τάξη και την πρόσβαση στο σύστημα υγείας (Halberstam, 2018, σ. 39), κάτι που διαφαίνεται στις μαρτυρίες και των τριών (συν)ομιλητών μου. Ο Ο. επιθυμεί να κάνει επέμβαση αφαίρεσης στήθους (top surgery) αλλά τη θεωρεί «απαράδεκτα ακριβή», και ο Τ. υπογραμμίζει τα οικονομικά εμπόδια που συναντούν οι τρανς και φυλοδιαφορετικοί άνθρωποι όταν απευθύνονται στο δημόσιο και ιδιωτικό σύστημα υγείας, καθώς και τη σημασία των προνομίων και της άνισης κατανομής τους μεταξύ των υποκειμένων:

Αν πάρεις χαρτί από ιδιώτη ψυχίατρο δεν μπορείς να πας στο δημόσιο να ξεκινήσεις ορμόνες. Πρέπει να πας αναγκαστικά και σε ιδιώτη ενδοκρινολόγο. Γιατί το μόνο δημόσιο νοσοκομείο που μπορεί να σου χορηγήσει ορμόνες είναι

το Έλενα, που δε δέχεται χαρτί ιδιώτη ψυχίατρου, δέχεται μόνο το χαρτί αυτού του συγκεκριμένου του δημόσιου ψυχίατρου. Οπότε αν ξεκινήσεις σε ιδιώτη ενδοκρινολόγο σημαίνει ότι πληρώνεις εξετάσεις, πληρώνεις το ραντεβού και, ειδικά, άμα δεν έχεις και ασφάλιση πληρώνεις πάρα πολλά λεφτά. Ήξερα ότι αυτό μπορώ να το κάνω, γιατί έχω τα προνόμια να μπορώ να το κάνω ιδιωτικά.

Ο Τ. στρέφει την προσοχή μας σε εκείνες τις συλλογικές διεκδικήσεις στο πλαίσιο του ακτιβισμού, που, εν τέλει, διευκολύνουν την πρόσβαση των πιο ευνοημένων υποκειμένων των μειονοτικών ομάδων, ενώ τα πιο ευάλωτα συνεχίζουν να αποκλείονται (Cohen, 1997, σ. 443). Οι αφηγήσεις του μας καλούν να αναλογιστούμε πώς η ταυτότητα της ομάδας επικεντρώνεται στις διασταυρούμενες ταυτότητες λίγων, εκείνων που απολαμβάνουν προνόμια έθνους, τάξης και φυλής (Crenshaw στο Cohen, 1997, σ. 459). Και ο Halberstam (2018, σ. 21) μας προσκαλεί να μιλήσουμε για πολλαπλές πραγματικότητες αντί για την πραγματικότητα, να ορατοποιήσουμε ως αληθινές και πραγματικές όλες τις τρανς ζωές. Να αντισταθούμε, με άλλα λόγια, στην αναγνώριση με όρους τάξης ή φυλής κάποιων προνομιούχων τρανς σωμάτων ως άξιων, εγκαταλείποντας άλλα στη ευαλωτότητα και την ποινικοποίηση. Μέσα από τη δική του πολιτικοκοινωνική ματιά, ο Τ. αναδεικνύει τη συνθετότητα που διαπερνά τις ανισότητες εντός των ευάλωτων ομάδων:

Οι εξετάσεις που κάνω κάθε τρίμηνο βγαίνουν 33 ευρώ με ασφάλεια. Τότε που είχε γίνει αυτό το θέμα με το υπουργείο υγείας που πήγε να απαγορεύσει τα blockers των ορμονών για τα τρανς άτομα, ας πούμε. Αυτήν την ένεση εγώ χρειάστηκε να την κάνω μία φορά γιατί τα τρανς αγόρια, πολλές φορές η ίδια η τεστοστερόνη λειτουργεί ως blocker, δε χρειάζεται να την κάνουν. Οι τρανς γυναίκες χρειάζονται πολλές παραπάνω. Μιλάμε για μία ένεση που έκανε ένα πενηντάρικο συνταγογραφημένη. Και κάνει 190 χωρίς. Αλλά και ένα τρανς αγόρι που χρειάζεται να την κάνει μία φορά, αν δεν έχει ασφάλιση, είναι λεφτά. Εγώ, πάλι, είχα την τύχη να έχω μία μαμά που ήταν εκεί και οικονομικά. Για έναν άνθρωπο που είναι μόνος του, ε, δε βγαίνει.

Ο Γ., από τη δική του θέση, επικεντρώνει την ανάλυσή του στο ενδιαφέρον και πολύπλοκο πολιτικό ζήτημα των συμμαχιών στο πλαίσιο της κινηματικής δράσης:

Η διαφωνία που είχα για αυτό, και έλεγα συνέχεια με άτομα, είναι ότι μία τρανς γυναίκα η οποία μεγάλωσε στην Εκάλη και έχει λεφτά και έχει πάει στο

εξωτερικό και έχει κάνει όλα της τα χειρουργεία και είναι πένα, δε θα κάτσω να τη θεωρήσω ally μέσα στο κίνημα, απλά επειδή έχει κάνει αυτά τα πράγματα στη ζωή της. Υπάρχουν γκέι άνθρωποι, υπάρχουν τρανς άνθρωποι που είναι αυτοί που τρέφουν τον καπιταλισμό.

Ο Γ. προβληματοποιεί θέσεις που προτάσσουν την οργάνωση της πολιτικής μας γύρω από μία διάσταση της καταπίεσης, αναγνωρίζοντας τα πολυάριθμα συστήματα εξουσίας που ρυθμίζουν κι αστυνομεύουν τις ζωές μας (Cohen, 1997, σ. 440-441). Οι κοινοί αγώνες, υποστηρίζει ο Γ., δεν πρέπει να εκκινούν τόσο από μία αίσθηση κοινής ταυτότητας ή ταυτοτήτων, όσο από τις κοινές θεσιακότητες ευάλωτων ανθρώπων που δεσμεύονται πολιτικά απέναντι στην κρατική και διάχυτη κοινωνική βία από την οποία πλήττονται (ο.π., σ. 480).

Ο Τ. θέτει το ζήτημα της εργαλειακής και απονομιμοποιητικής αξιοποίησης των κυρίαρχων αναπαραστάσεων γύρω από τις χειρουργικές επεμβάσεις φύλου από την πλευρά του ασφαλιστικού συστήματος:

Κάτι που με εκνευρίζει πάρα πολύ είναι ότι οι ασφαλιστικές δεν καλύπτουν καμία εγχείρηση μετάβασης φύλου. Το επιχείρημα είναι ότι πρόκειται για αισθητικές επεμβάσεις. Πώς θα πάει κάποιος σε έναν πλαστικό χειρουργό να φτιάξει τη μύτη του; Ότι με τον ίδιο τρόπο θα πάει να κάνει και top surgery. Το οποίο εμένα μου φαίνεται ακραίο, γιατί μιλάμε για επεμβάσεις οριακά ζωής και θανάτου, δηλαδή, ζωτικής σημασίας οι οποίες μεταφράζονται ως αισθητικές.

Κι ενώ οι cis άνθρωποι δεν ανακρίνονται για τις πλαστικές επεμβάσεις από τους επαγγελματίες της ιατρικής, της ψυχιατρικής και της ψυχολογίας, τα τρανς υποκείμενα οφείλουν διαρκώς να αποδεικνύουν τη συναισθηματική και νοητική τους σταθερότητα για να μπορούν να παρέμβουν στα σώματά τους (Halberstam, 2018).

Ο Ο. φωτίζει μία ακόμη αθέατη παράμετρο που αφορά στα σώματα που ξεγλιστρούν από τα επίσημα αρχεία και τις ιατρικές καταγραφές: «Είμαι 35 χρονών και δεν έχω πάει ποτέ σε γυναικολόγο. Δεν έχω κάνει τεστ ΠΑΠ». Τα λόγια του φανερώνουν ότι υπάρχουν πολλές ιστορίες σωμάτων που διαφεύγουν των ιατρικών ταξινομήσεων, σωμάτων που δεν παρουσιάζονται ποτέ στο ιατρικό βλέμμα. Αυτά τα ενσώματα υποκείμενα συγκροτούνται και αυτοπροσδιορίζονται μέσα από κατηγορίες που εκκολάπτονται σε σεξουαλικές κοινότητες, παρά σύμφωνα με τις

επιστημονικές ταξινομίες της ιατρικής και της ψυχολογίας (Halberstam, 1998, σ. 303).

3. Δυαδικό φύλο: σώμα, χώρος και (βιο)πολιτική ανασήμανση

*Pardon my gender-
I didn't mean to make you question the nature of our reality
or the walls that surround us and
demand we be one thing or the other,
and I certainly don't want you
to be forced to think about what it means
to name a body and mark its flesh
with its future before it has had the chance
to know and love itself, and please don't worry
about the fact that this situation is beating us senseless
with its violent meaningless gestures and its gorgeous
high ceilings and its gushing bloody dreams of escape,
of listening to one's self and caring for other selves,
of submerging the assignment beneath a river and holding it there
until it drowns and dies and stops gnawing away at our truth,
quits climbing inside our hearts to poison us with a recent idea
of what it means to be a person-a living thing that contains infinity
but only skims the surface, only flips through its pages,
only allows for the thoughts that reinforce this dull fucking existence,
this panopticon of assumption, this routine of endless loss,
this slow creeping depression called the way things are.*

Joshua Jennifer Espinoza¹³

Προσπάθησα να γίνω κορίτσι. Προσπάθησα πάρα πολύ φιλότιμα. Δεν πετύχαινε και ήταν και δυσάρεστο.

Ο Ο. αρθρώνει, με τον πιο εύγλωττο τρόπο, τη βία που ενέχεται στη διαδικασία επιτέλεσης του κανονιστικού φύλου, στη συμμόρφωση σε ένα φύλο κατανοητό κι αναγνωρίσιμο. Το κανονιστικό καθεστώς (εμφ)υλοποίησης επισείει την τιμωρία για όσα άτομα δεν κάνουν το φύλο τους σύμφωνα με τους κανόνες του διπολικού φύλου και της υποχρεωτικής ετεροφυλοφιλίας (Αθανασίου, 2007, σ. 199 και Butler, 1990/2009, σ. 181). Η Αθανασίου (ο.π., σ. 217) επεξεργάζεται το φύλο ως σχέση εξουσίας, ως πεδίο ρύθμισης αλλά και ενδεχόμενης επανεπινόησης. Μας καλεί να αναρωτηθούμε τι απομένει από το φύλο αν αποβιολογικοποιήσουμε και εκτοπίσουμε το δυαδικό σύστημα της έμφυλης ταξινόμησης και της υποχρεωτικής ετεροφυλοφιλικής τάξης. Μπορούμε να μετασχηματίσουμε την ενσώματη υποκειμενικότητα, δηλαδή, να ιδιοποιηθούμε τα ονόματα και τις κατηγορίες για τα σώματα που αποπέμπονται ως αποκείμενα, μη αναγνώσιμα, μη πραγματικά και, εν

¹³ Το ποίημα αυτό δημοσιεύτηκε στο 20^ο τεύχος του περιοδικού ΤΕΦΛΟΝ την περίοδο χειμώνας-άνοιξη 2019.

τέλει, μη βιώσιμα; Αποφεύγοντας να ρομαντικοποιήσουμε την ανατρεπτικότητα των μικροστρατηγικών αντίστασης, σε ποιο βαθμό μπορούμε να επανεπεξεργαστούμε αυτή την έμφυλη και σεξουαλική τάξη σε μια κατεύθυνση πολιτικής δράσης που να παράγει απρόβλεπτες τροπικότητες (ανα)σημασιοδότησης (ο.π., σ. 202-210); Σαν να επιτελεί ενδεχόμενες δυνατότητες εμπλοκής με αυτά τα ερωτήματα, μέσα από πρακτικές αποταύτισης από τις ηγεμονικές εννοήσεις του έμφυλου εαυτού, ο Ο. (ανα)συστήνει έναν εαυτό που διεκδικεί νέες μορφές διανοητότητας (Munoz, 1999/2021, σ. 146).

3.1 Διπολικές ιστορίες

Η Αθανασίου (1993/2008, σ. 18) αντηχώντας την μπατλερική ανάλυση, εξηγεί την (εμφ)υλοποίηση ως επαναλαμβανόμενη ενστάλαξη του κανονικού, διαμέσου των επιτελεστικών εκφορών «Είναι κορίτσι» ή «Είναι αγόρι» στον τοκετό ή στο υπερηχογράφημα. Η εγκληματική δύναμη των δύο πόλων του κανονιστικού φύλου και η φυσικοποιητική και υπερβατική ισχύς του ρήματος «Είναι», εμπεδώνουν το φύλο ως φυσική τάξη. Τα σώματα που αποτυγχάνουν να υλοποιηθούν ως εντελώς ανθρώπινα συγκροτούν το αναγκαίο «εκτός» για να πιστοποιούνται κάποιες εμφυλοποιήσεις ως σημαντικές, για να ισχυροποιείται η έμφυλη νόρμα (Butler, 1993/2008, σ. 68). Παρόλα αυτά, μένει πάντοτε ανοιχτό το ενδεχόμενο τα σώματα να την επανανοηματοδοτήσουν, με απείθαρχους και απροσδόκητους τρόπους.

Ο Τ. αποτυπώνει στην εξιστόρησή του το τραύμα του φύλου, του διπολικού αυτού κανονιστικού συστήματος που εδραιώνεται ως καθεστώς αλήθειας:

Νομίζω ότι είναι εκεί κάπου στα τέλη του δημοτικού, στο γυμνάσιο, που σου λένε ότι πρέπει να μπεις κάπου. Ξαφνικά συνειδητοποιώ ότι εκεί που πρέπει να μπω, δεν μπορώ. Δεν μπορώ να μπω. Και εκεί ήταν που μου χτύπησε και, λέω, άρα τόσο καιρό σε μένα συμβαίνει κάτι που δεν είναι το σύνηθες και κάπως τώρα πρέπει να αρχίσεις να ντύνεσαι και να φέρεις διαφορετικά στο γυμνάσιο, γιατί ξεκινάς μία καινούργια αρχή, με κόσμο που δε σε ξέρει και κάπως μάλλον θα σε καθορίσει αυτό. Ένωσα ότι πρέπει να επανατοποθετηθώ ως κορίτσι, γιατί αυτό πρέπει να κάνω. Ότι τώρα μπαίνω σε ένα άλλο περιβάλλον. Ότι, ok, μία χαρά έπαιζες μέχρι τώρα.

Στην αφήγησή του διαφαίνεται ότι η έγκληση στο διπολικό φύλο γίνεται όλο και πιο επιτακτική, όλο και πιο βίαιη καθώς μεγαλώνουμε. Το φύλο, ως ρυθμιστικό ιδεώδες, δεν είναι μόνο ρύθμιση αλλά ένας μηχανισμός που παράγει/υλοποιεί τα σώματα που ρυθμίζει (Butler, 1993/2008, σ. 42). Δεν είναι ένα στατικό δεδομένο των σωμάτων, αλλά μια διαδικασία που επιτυγχάνεται μέσω της επιβεβλημένης επανάληψης. Η επανάληψη όμως αυτή δεν είναι ποτέ ολότελα επιτυχής, με την έννοια ότι τα σώματα δεν πειθαρχούν ποτέ απόλυτα στις έμφυλες νόρμες που τα υλοποιούν. Ο Τ. διατυπώνει τις ασυνέχειες της εμφυλοποίησης στη διαπλοκή της με τη σεξουαλικοποίηση στα δικά του βιώματα. Στην αφήγησή του αντανakλάται η περίπλοκη σχέση ανάμεσα στις πρακτικές ταύτισης και αποταύτισης στη συγκρότηση του εαυτού:

Κάπου εκεί ήταν και η ηλικία που αρχίζεις και αντιλαμβάνεσαι τη σεξουαλικότητά σου. Ουσιαστικά, νόμιζα ότι ήμουνα, και ήμουνα για τον υπόλοιπο κόσμο, ένα κορίτσι το οποίο συνειδητοποιεί, ότι αρχίζουν να του αρέσουν κορίτσια. Στην αρχή, ήταν το σοκ μήπως συμβαίνει κάτι παράταιρο, μετά ήταν, όμως, μήπως όχι; Γιατί, εν τέλει, το πρόβλημα δεν ήταν ότι μου άρεσαν κορίτσια αλλά ότι δεν ήμουν κορίτσι. Εντάξει, και μετά όσο πέραναν τα χρόνια έσπασε και αυτό. Και μήπως δε με νοιάζει κιόλας; Αλλά, ναι, νομίζω κάποια στιγμή εκεί στο γυμνάσιο, κάπως ορίστηκε αυτό το πράγμα, δηλαδή, βρήκα ότι υπάρχουν ορισμοί, υπάρχουν ταμπέλες που μπορεί να νιώθεις πολύ ασφαλής μέσα σε αυτές.

Ο Munoz (1999/2021, σ. 134) εστιάζει στην τροπικότητα της αποταύτισης ως πράξης (παρα)νόησης και απομυθοποίησης της κυρίαρχης δημοσιότητας, ενός χώρου προκαθορισμένου από τους ηγεμονικούς λόγους. Υπό αυτό το πρίσμα, ο Τ. εξιστορεί τους αποταυτισιακούς ελιγμούς που του έχουν επιτρέψει να αρνηθεί, σε ένα βαθμό, τις καταπιεστικές έμφυλες και σεξουαλικές (αυτο)αναπαραστάσεις και να οικειοποιηθεί άλλα ονόματα, τρανς και κουίρ αντι-ορισμούς, που προσφέρουν ένα αίσθημα (αυτο)αναγνώρισης και «ανήκειν». Οι αποταυτισιακές στρατηγικές του κλονίζουν την ιδέα της συνέχειας ανάμεσα στην ανατομία, την έμφυλη ταυτότητα και τη σεξουαλική επιθυμία, συντείνοντας σε αυτό που υποστηρίζει η Butler (στο Αθανασίου, 2007, σ. 206): ότι δηλαδή δεν υπάρχει μια εγγενής ουσία ανδρισμού ή θηλυκότητας. Η φιλόσοφος δεν αρνείται τις βιολογικές διαφορές και την υλικότητα

των σωμάτων, προτρέπει, όμως, στην ιστορικοποίηση των τρόπων που κάποιες βιολογικές διαφορές σημαίνουν με συγκεκριμένους έμφυλους και ιεραρχικούς τρόπους.

Πώς όμως παράγονται τα σώματα μέσα από τις κανονιστικές αξιώσεις αυτών των ιεραρχικών έμφυλων τρόπων; Ο Ο., μιλώντας για την εμφυλοποιητική και σεξουαλικοποιητική δύναμη των βλεμμάτων των cis straight ανδρών στο δημόσιο χώρο πριν κάνει τη μετάβασή του, αναφέρει:

Με κοιτάνε τώρα με άλλο τρόπο σίγουρα από ό,τι μπορεί να με κοιτάγανε όταν προσπαθούσα να γίνω κορίτσι στα 17 μου. Αυτά τα απαίσια χρόνια ήταν τελείως άλλα τα βλέμματα, πολύ δυσάρεστα, δε μου έβγαζαν νόημα, μπερδεύουν. Ήταν κάπως σαν να μου αντιγυρνάνε ένα δικό μου βλέμμα, πολύ περίεργο πράγμα, πολύ creepy. Σεξουαλικοποιημένα βλέμματα, αλλά με ένα περίεργο τρόπο. Ένωθα και λίγο ένα drag πράγμα, αλλά δε μιλάω για ένα context που είμαστε drag. Φανταζόντουσαν ότι μπορεί να έχω μία θηλυκότητα που δεν την έχω.

Το βίωμα του Ο. αποκαλύπτει την εξουσία του ανδρικού βλέμματος να παράγει σώματα, ενώ το ίδιο παραμένει αποσωματοποιημένο. Μια εξουσία που μετατρέπει την ανδρική οπτική σε οικουμενική, παντογνώστρια οπτική. Ένα εμφυλοποιητικό βλέμμα που διαμορφώνει το σώμα που κοιτάζει, που το σημασιοδοτεί έμφυλα και σεξουαλικά, ελέγχοντας τους όρους σημασιοδότησης (Butler, 1993/2008, σ. 268).

3.2 Τουαλέτες: Έμφυλη και εμφυλοποιητική χωροταξία

Μπαίνω στις ανδρικές (τουαλέτες) και κανείς δε με ενοχλεί, δε με πειράζει. Νιώθω άνετα, ναι. Το μόνο που με σκαλώνει μερικές φορές είναι ότι σε μερικές ανδρικές τουαλέτες έχει αυτό το ουρητήριο, το όρθιο. Που έχει τύχει να μπω και να είναι τα κλειστά πιασμένα, και να είναι μόνο αυτό. Οπότε κάπως εγώ μπαίνω σε διαδικασία σκέψης. Δεν είναι ότι απλά πάω να κατουρήσω [...] Ή άμα έχεις περίοδο, πολύ περίεργο. Ή μην ακουστεί κάποιος ήχος και τέτοια. Είναι αγχωτικά αυτά. Προσπαθώ να θυμηθώ αν μπορεί να μην νιώθω απόλυτη ασφάλεια στις ανδρικές [...] Καλό θα ήταν να είναι gender neutral οι τουαλέτες, από την άλλη φαντάζομαι, όμως, ότι οι γυναικείες τουαλέτες

τουλάχιστον να είναι ξεχωριστά. Δεν ξέρω κατά πόσον είναι και κακό. Για λόγους ασφαλείας.

Ο Ο. μοιράστηκε μαζί μου το βίωμά του σχετικά με τη χρήση των δημόσιων τουαλετών. Τα λόγια του μας υπενθυμίζουν τις αναλύσεις του Halberstam (2018, σ. 133), σύμφωνα με τις οποίες η τουαλέτα συνιστά μία τεχνολογία του φύλου, έναν τρόπο ξεδιαλέγματος, αλλά και (ανα)παραγωγής και διατήρησης των έμφυλων νορμών στη δημόσια σφαίρα. Ο διαχωρισμός των σωμάτων συντελείται μέσα από μια φαινομενικά αδιαμφισβήτητη, αναπόφευκτη και αυτονόητη σήμανση που συγκαλύπτει τη βίαιη επιβολή της έμφυλης κανονιστικότητας, ενσωματωμένης σε καθημερινές διαιρέσεις του χωροχρόνου. Στις τουαλέτες, επομένως, παράγεται και συμβολοποιείται ένα βιοπολιτικό σύστημα έμφυλων διαχωρισμών, ένα πλέγμα εξουσιαστικών και ιεραρχικών σχέσεων των σωμάτων στον χώρο. Ο θεωρητικός προτείνει να τις διαβάσουμε ως τον υλικοσυμβολικό χώρο που εικονογραφεί τις αντιπαραθέσεις γύρω από τα σώματα και να επιδιώκουμε την αποκωδικοποίηση των τρόπων που εννοιολογείται ο δημόσιος χώρος. Δε θεωρεί ότι οποιοδήποτε μέτρο μπορεί από μόνο του να επιλύσει το ζήτημα του έμφυλου διαχωρισμού στο δημόσιο χώρο (ο.π., σ. 134-135), κάτι που θέτει και ο Ο. μιλώντας για το ζήτημα της ασφάλειας. Και η τρανς θεωρητικός Κ. Bornstein (2006, σ. 243) αποφαίνεται χαρακτηριστικά ότι κάθε «παραβάτης» φύλου έχει να διηγηθεί μια ιστορία τρόμου από τις τουαλέτες.

Διευρύνοντας τη συζήτηση γύρω από την έμφυλη οικονομία των σωμάτων στον δημόσιο χώρο (τουαλέτες, αποδυτήρια, σχολεία, γυμναστήρια κ.ο.κ.), ο Ο. εγείρει το ζήτημα της φυλακής και της έμφυλης ευαλωτότητας και βίας που επιφυλάσσεται στα σώματα, πόσο μάλλον στα μη ετεροκανονικά σώματα, στη συνθήκη αυτή:

Πες ότι αλλάζω χαρτιά και, δεν ξέρω, κάτι γίνεται και βρίσκομαι στη φυλακή. Σε ποια φυλακή θα μπω; Σε οποιοδήποτε βαθμό του transition. Να έχεις κάνει πλήρη θεραπεία ορμονική, πλήρεις επεμβάσεις, τα πάντα. Δε θέλω να βρεθώ εκεί και δε θα ήθελα και κανείς να βρεθεί εκεί. Γενικά, η φυλακή, η πτέρυγα η ανδρική μου φαίνεται, για κάποιο λόγο, πιο τρομακτική.

Ο Τ., που έχει προβεί σε νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου, μιλώντας τόσο για την εμπειρία του στο κάμπινγκ το καλοκαίρι, όσο και για χώρους έντονα ομοτρανσφοβικούς, όπως ο στρατός, συμφωνεί με τους προβληματισμούς του Ο.:

Είπα στον φίλο μου ότι δεν μπορώ να πάω στα ντους μόνος μου, θέλω να πάμε μαζί, ότι φοβάμαι. Όχι ότι κάποιος απαραίτητα θα με τραμπουκίσει, αλλά ο ίδιος λόγος που, προφανώς, έχω πάρει αναβολή δύο χρόνια από τον στρατό. Όταν πήγα να πάρω αυτή την αναβολή, ξαφνικά, συνειδητοποίησα ότι βρίσκομαι σε μία ουρά εγώ, και άλλα 100 μάλλον cis straight άτομα, και λέω, γάμα το ιδεολογικό, ok, ναι, ούτε μία ώρα στο στρατό. Είναι αυτό που λέω στους συντρόφους μου, ότι εγώ δεν είναι ότι δεν πήγα στρατό γιατί «Ούτε μία ώρα στο στρατό», δεν πήγα στρατό γιατί δεν ήθελα να πεθάνω. Δεν ήθελα, όντως, να με βρείτε δολοφονημένο σε μία τουαλέτα.

Εδώ η τουαλέτα επανέρχεται ως η συμβολική τοποθεσία της έσχατης αποκειμενοποίησης, ως νεκροπολιτική μετωνυμία. Και οι δύο (συν)ομιλητές μου αναδεικνύουν τους χώρους της φυλακής και του στρατού, ως χώρους cis ετεροπατριαρχικής πύκνωσης, όπου η ζωή και οι μηχανισμοί διαχείρισής της, συνυπάρχουν αδιαχώριστα με τον θάνατο και τους μηχανισμούς του. Οι αγωνιώδεις διατυπώσεις του Ο. και του Τ. φέρνουν στον νου μας τις θέσεις του Giorgio Agamben (στο Preciado, 2013, σ. 49) για τη «γυμνή ζωή», για την απογύμνωση του υποκειμένου από κάθε νομική υπόσταση ή πολιτειότητα, μια ιδέα που επεξεργάστηκε μελετώντας τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και τα κέντρα κράτησης των μεταναστών. Η βία απέναντι σε ζωές που δε θεωρούνται ακριβώς ζωές, που βρίσκονται σε καθεστώς αναβολής μεταξύ ζωής και θανάτου, δεν αναγνωρίζεται ως βία. Οι ζωές των ανθρώπων που επιτελούν αντικανονικά το φύλο τους, όπως οι τρανς ζωές, και οι απώλειες των ζωών αυτών, δε λογίζονται ως πραγματικές (Butler, 2004, σ. 25). Ο Mbembe (2019) ισχυρίζεται ότι στην πρώτη και ύστερη νεωτερικότητα η ερμηνεία της ύπαρξης του άλλου σαν μία απόπειρα εναντίον του εαυτού, σαν μια θανάσιμη απειλή της οποίας η φυσική εξολόθρευση επικυρώνει τη δυνατότητά του εαυτού για ζωή και ασφάλεια, έχει αποτελέσει κυρίαρχη φαντασίωση της εξουσίας.

Αυτήν την ανοικειότητα που βιώνει κάθε φορά στις ανδρικές τουαλέτες και στα αποδυτήρια υπερασπίζεται ο Τ. εξηγώντας τις παραγωγικές αντιφάσεις που

προκύπτουν από την κριτική επανιδιοποίηση και ανασηματοδότηση ηγεμονικών εκφορών της αρρενωπότητας:

Δεν είναι ότι άμα μπω στις ανδρικές τουαλέτες θα με κοιτάζουν περίεργα, αλλά εξακολουθώ να μη νιώθω οικεία, γιατί νομίζω ότι δε θέλω κιόλας να νιώσω οικεία με όλο αυτό το cis macho straight vibe που κυκλοφορεί, δηλαδή στο γυμναστήριο είναι αδιανόητο αυτό το πράγμα [...] Το ότι ένιωθα, και συμπεριφορικά και εμφανισιακά, ότι θέλω να έρθω πιο κοντά σε κάτι που δε μου αρέσει. Οκ, ναι, είμαι άνδρας αλλά αυτό το πρότυπο που επικρατεί του άνδρα δε με καλύπτει, οπότε μήπως δεν είμαι και, εν τέλει, κοροϊδεύω τον εαυτό μου; Μέχρι να καταλάβω ότι δε χρειάζεται να αγχώνεσαι, μπορείς να είσαι άνδρας χωρίς να είσαι σεξιστής.

Ο Γ., στο πλαίσιο της κουβέντας μας για τις τουαλέτες, προβληματοποιεί απλουστευτικές ερμηνείες της ταυτότητας ως ζητήματος μόνο (ή κυρίως) πολλαπλασιασμού και διεύρυνσης του αριθμού των φύλων, αμφισβητώντας την ιδέα μιας ενιαίας και αρραγούς ταυτότητας:

Όσον αφορά το κομμάτι των τουαλετών είναι και ένα πράγμα που μπορεί να σου δείξει με πολύ άμεσο και απλό τρόπο ότι μπαίνεις στη διαδικασία να σκέφτεσαι: «Εγώ πού θα καταταχτώ, πού ανήκω;» [...] Στη διαδικασία να βάλεις κάπου τον εαυτό σου [...] Και, να πω κι αυτό, άτομα τα οποία είναι τρανς ή αυτοπροσδιορίζονται ως τρανς δε σημαίνει ότι: «Α, ήμουν άνδρας, τώρα είμαι γυναίκα». Ούτε ότι είναι non binary. Δεν είναι ότι υπάρχουν τρεις επιλογές. Το ότι είμαι τρανς δε σημαίνει ότι είμαι γυναίκα, ξαφνικά, ούτε ότι θέλω να είμαι, ούτε ότι θα έπρεπε να είμαι.

Το ζήτημα του διαχωρισμού στις τουαλέτες εκθέτει τις αντιπαραθέσεις γύρω από την ταυτότητα και, κατ' επέκταση, μας κάνει να σκεφτούμε τις πολιτικές (μας) γύρω από αυτήν. Τα λόγια του Γ. αποκαλύπτουν την ετερογένεια της ταυτότητας, την εσωτερική της αστάθεια, το γεγονός ότι εμπερικλείει τη διαφορά εντός της. Μια τέτοια κατανόηση της ταυτότητας σηματοδοτεί τη μετατόπιση προς πολιτικές που δε συγκροτούνται στη βάση ενιαίων και σταθερών κατηγοριών υποκειμένου, αλλά υπερασπίζονται εκείνα τα υποκείμενα που εκπίπτουν των κατηγοριών και της αναγνώρισης, διεκδικώντας ταυτότητες ανοικτές στην ανασήμανση (Αθανασίου, 2007, σ. 202-203).

Ο Halberstam (2018, σ. 53), αναλύοντας το βορειοαμερικανικό συγκείμενο, μετατοπίζει το βλέμμα μας στις διεκδικήσεις που αφορούν περισσότερο (ή μόνο) κάποια τρανς υποκείμενα, όπως τα δικαιώματα των λευκών τρανς παιδιών μεσοαστικών οικογενειών σχετικά με τα θέματα των τουαλετών, των αντωνυμιών και του αυτοπροσδιορισμού. Υποστηρίζει ότι τέτοια αιτήματα είναι ενδεικτικά ενός πιο κανονικοποιητικού ακτιβισμού, ο οποίος τείνει να επισκιάζει πιο ριζοσπαστικούς αγώνες που κινούνται πέρα από τη δυαδική εννοιολόγηση του φύλου και τα συστήματα ελέγχου που επιβάλλει.

3.3 Δύσκαμπτοι ορισμοί/ευκίνητες (ανα)διατυπώσεις

Στις συζητήσεις και με τους τρεις (συν)ομιλητές μου για τους έμφυλους και σεξουαλικούς ορισμούς και για τη στεγανότητα ή/και την ευλυγισία των ταξινομητικών κατηγοριών, αναδείχθηκαν οι κοινοί τόποι αλλά και οι ασυμφωνίες των βιωμάτων, η αντι-γνώση που παράγει το μοίρασμα των εμπειριών. Ο Τ. αφηγείται την ανάγκη που ένιωθε να ορίσει τον εαυτό του· να ευθυγραμμιστεί με ετεροκανονιστικά σχήματα, για να επιχειρήσει, στη συνέχεια, αποταυτισιακούς ελιγμούς, που αποδιαρθρώνουν την ταύτιση με νόρμες που υλοποιούν την έμφυλη διαφορά:

Ας πούμε, θυμάμαι στο λύκειο να συζητάμε και να λέω: «Εντάξει, είμαι ο πιο στρέιτ άνθρωπος που έχω γνωρίσει ποτέ στη ζωή μου». Που τότε στο μυαλό μου ήταν πάρα πολύ φυσικό ότι είσαι αγόρι, έχεις δικαίωμα, αν θέλεις, να γουστάρεις άλλα αγόρια αλλά δεν είσαι εσύ αυτό. Όταν πια άρχισα να νιώθω κομπλέ με αυτό που βλέπω, και με το πώς υπήρχα εγώ στο χώρο και πώς ένιωθα, είπα: «Τελικά, μπορείς και να μην είσαι στρέιτ και νομίζω ότι ήτανε, με έναν αδιανόητο τρόπο, τρελό κλικ αυτό. Δε θα πω ότι κορόιδευα τον εαυτό μου στα 16. Το πίστευα εκείνη την ώρα. Αλλά δεν μπορούσα να δω κάτι άλλο γιατί χρειαζόμουν τόσο πολύ απτά πράγματα, στερεοτυπικά το τι σημαίνει να είσαι αγόρι, που να νιώθω ότι τα έχω, για να νιώθω ότι είμαι καλά.

Η αφήγησή του μας επιστρέφει στη σκέψη της Αθανασίου (1993/2008, σ. 13) που υποστηρίζει ότι τα σώματα υλοποιούνται ως σημαντικά μέσα από μια επιβεβλημένη (αλλά μη οριστική) διαδικασία φυσικοποίησης, μέσα δηλαδή από

επαναλαμβανόμενες πρακτικές επικύρωσης και αποκλεισμού. Για να καταστούν βιώσιμα, αποκηρύσσουν αδιανόητες μορφές σωματικότητας και επιθυμίας, οι οποίες ενώ αποκλείονται συγκροτούν, συγχρόνως, ένα πεδίο κριτικής και αντίστασης. Δεν επιτελούμε το φύλο μας όπως επιθυμούμε, επιλέγοντας ελεύθερα ανάμεσα σε πολιτισμικά διαθέσιμες έμφυλες επιτελέσεις. Υποκειμενοποιούμεστε μέσα στους περιορισμούς της ηγεμονικής κανονικότητας, φέροντας, την ίδια στιγμή, και τη δυνατότητα να την ανασηματοδοτήσουμε και να την ανατρέψουμε (ο.π., σ. 15). Η Butler (1990/2009, σ. 161), προβληματοποιώντας τη διάζευξη ετεροφυλοφιλίας-ομοφυλοφιλίας, σημειώνει ότι το ετεροφυλοφιλικό ιδεώδες επιτελείται πάντοτε ατελώς, ότι είναι θεμελιωδώς αδύνατο να ενσαρκωθεί με συνεκτικό τρόπο. Επομένως, τα υποκείμενα δύνανται να επανανοηματοδοτήσουν την ίδια την ετεροφυλοφιλία επανοικειοποιούμενα όρους όπως butch, femme, dyke, king ή queen που αποσυντονίζουν τις έμφυλες και σεξουαλικές κατηγορίες, αποκαλύπτοντας την αυθαίρετη σύνδεση ανάμεσα στο σημαίνον και το σημαινόμενο (ο.π., σ. 162). Σε μια τέτοια διαδικασία έμπρακτης αποδόμησης εμπλέκεται ο T. καθώς αναλύει αναστοχαστικά τις θέσεις του πάνω στους ορισμούς του φύλου:

Εγώ είμαι και σε μία φάση που δεν πιστεύω στην ύπαρξή του βιολογικού φύλου. Θεωρώ ότι όλο είναι ένα κοινωνικό κατασκευάσμα. Η κοινωνία αυτήν τη στιγμή το έχει κατασκευάσει και το χρειάζεται. Οπότε μπαίνω και εγώ σε αυτή την κατηγορία του πώς η κοινωνία ορίζει τον άντρα, γιατί νιώθω, μάλλον, πιο οικεία σε αυτή την κατηγορία, από το να ήμουν σε κάποια άλλη. Αλλά σε μία άλλη συνθήκη που δε θα υπήρχαν αυτά, δεν ξέρω καν αν θα διεκδικούσα κάποια κατηγορία. Πάντα ένιωθα ότι δεν ανήκω στην κατηγορία που με βάλανε. Αν δεν ανήκω σε αυτή την κατηγορία, ανήκω αναγκαστικά στην άλλη. Δηλαδή, στο μυαλό μου λειτουργεί έτσι. Δηλαδή, ότι δεν είμαι γυναίκα, άρα δεν μπορεί να είμαι κάτι άλλο, είμαι άνδρας. Μετά, είπα, μήπως είμαι άνδρας εξ αρχής, όμως; Δεν είναι ότι επειδή δεν είμαι γυναίκα, είμαι άνδρας. Είμαι άνδρας. Και μετά φτάνω, αφού έχω πια εξοικειωθεί με αυτήν την ταυτότητα, και λέω ότι, κάπως, δε με νοιάζει κιόλας το τι είμαι, απλά νιώθω καλά με αυτό που είμαι.

Η πολιτική σημασία του διαχωρισμού των σωμάτων σε αρσενικά και θηλυκά υπηρετεί τις πολιτικές ανάγκες της επιβεβλημένης ετεροφυλοφιλίας και της

αναπαραγωγικής σεξουαλικότητας, διατείνεται η Wittig (στο Butler, 1990/2009, σ. 150-151) που κατανοεί το βιολογικό φύλο ως μια κοινωνική και πολιτική κατηγορία. Και για την Butler (1993/2008, σ. 43), η οποία επεξεργάζεται κριτικά τον στοχασμό της Wittig, το βιολογικό φύλο είναι μια πολιτισμική νόρμα που ρυθμίζει την υλοποίηση των σωμάτων μας. Καταδεικνύοντας τους περιορισμούς της θεωρίας του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, η φιλόσοφος απορρίπτει κατανοήσεις του κοινωνικού φύλου ως πολιτισμικής εγγραφής πάνω σε μια παθητική ύλη (στο σώμα) που υπάρχει πριν ή έξω από τη σφαίρα του κοινωνικού. Το φύλο δεν είναι κάτι που «έχουμε» ή «είμαστε», δεν είναι μία ενδογενής ιδιότητα των υποκειμένων, μία ουσία, αλλά μία από τις νόρμες που μας καθιστά εξαρχής διανοητές, πραγματικές, βιώσιμες (ο.π.). Ο Τ., στο παραπάνω απόσπασμα της κουβέντας μας, σκιαγραφεί με ευφράδεια την αλληλοδιαπλοκή ταυτισιακών και αποταυτισιακών πρακτικών στη συγκρότηση του έμφυλου εαυτού, πρακτικών που αποφυσικοποιούν το φύλο ως ουσία. Και ο Γ. διεκδικεί μια πιο εύκαμπτη διατύπωση του εαυτού του, παρόλο που αναγνωρίζει την ακαμψία των κυρίαρχων έμφυλων και σεξουαλικών λεξικών:

Δε βάζω τον εαυτό μου σε κάποια κατηγορία, δηλαδή το γεγονός ότι τώρα έχω κάποιο αρσενικό προπου και η κοινωνία έξω με διαβάζει ως άνδρα, δε λέω ότι δεν ισχύει αυτό, απλά δε με νοιάζει κιόλας.

Ο Ο. βάζει τη δική του οπτική περί αβολότητας στη ρευστότητα, θυμίζοντάς μας τις θέσεις του Halberstam (1998) που αμφισβητεί την ιδέα ότι η ρευστότητα και η ευλυγισία είναι παντού και πάντα επιθυμητές:

Δεν το βλέπω σαν κάτι στο οποίο πρέπει να φτάσουμε, να εξαφανιστούν οι κατηγορίες άνδρας γυναίκα κτλ. Είμαι ένα πολύ binary άτομο στην πραγματικότητα, σαν επίθετο το binary. Πώς είναι οι άνθρωποι που είναι non binary; Εγώ είμαι binary. Δεν το λέω ταυτοτικά, το λέω σαν επίθετο. Εννοώ, δε νιώθω άνετα στη ρευστότητα. Βέβαια, σου έχω περιγράψει μία ζωή που είναι, δε θα έλεγα ρευστή, αλλά που κόβεται στα δυο, και μπορεί και σε περισσότερα κομμάτια. Και αυτό δεν είναι ευχάριστο.

Πιο συγκεκριμένα, ο τρανσφεμινιστής θεωρητικός Halberstam (1998) απομακρύνεται από ορισμένες «στενές» θεωρήσεις που εκλαμβάνουν τις κουίρ θεωρητικές αναλύσεις ως «γιορτή» της έμφυλης και σεξουαλικής ρευστότητας.

Προβληματοποιεί ρομαντικοποιητικές πεποιθήσεις περί ρευστών εαυτών, σημειώνοντας τους τρόπους που η επιθυμία, το φύλο και η σεξουαλικότητα τείνουν να είναι ιδιαιτέρως άκαμπτα. Ακουμπώντας στα δύο εμβληματικά μπατλερικά έργα, το *Gender Trouble* (1990) και το *Bodies that matter* (1993), δίνει περισσότερη έμφαση στην ακαμψία του φύλου παρά στη ρευστότητά του, τονίζοντας τον σημαίνοντα ρόλο που παίζει η έμφυλη σταθερότητα στη συγκρότηση της κατηγορίας του «ανθρώπινου». Την ίδια στιγμή, όμως, διατείνεται ότι οι περισσότερες έμφυλες και σεξουαλικές ταυτότητες αφορούν κάποιο βαθμό μετακίνησης μεταξύ σωμάτων, επιθυμιών, παραβάσεων και συμβιβασμών (ο.π., σ. 290). Αυτό δε σημαίνει ότι πηγαινοερχόμαστε με τη θέλησή μας μεταξύ έμφυλων και σεξουαλικών θέσεων, αλλά τείνουμε να προσαρμοζόμαστε, να τροποποιούμε, να αντιστρέφουμε και να (ξε)γλιστράμε μεταξύ τροπικοτήτων της επιθυμίας, κάτι που υπαινίσσεται και ο Ο. στη συνέχεια της κουβέντας μας:

Δεν ξέρω αν η τρανς συνθήκη πειράζει τις ταυτότητες ή αν είναι ένα πολύ ωραίο παράδειγμα που αποδεικνύει το πόσο πειραγμένες είναι έτσι κι αλλιώς. Όχι ότι όλοι οι άνθρωποι είναι queer ή ότι οι άλλοι άνθρωποι είναι ρευστό φύλο ή δεν ξέρω και εγώ τι. Ενώ υπάρχει ο cis άνδρας, η cis γυναίκα, όλα αυτά υπάρχουν, ακόμα και ο σούπερ ντούπερ και η σούπερ ντούπερ, αντίστοιχα, έχουνε μέσα τους κι άλλα πράγματα και καλό είναι να είναι ελεύθεροι να τα έχουν. Και να μην τα έχουν. Και όλα.

Τα λόγια του Ο. φανερώνουν τη μη συνεκτικότητα του εαυτού, τη μη ενιαία ταυτότητα, καθώς συνηγορούν υπέρ της συγκροτησιακής λειτουργίας της διαφοράς στην κατασκευή του εαυτού. Αναγνωρίζουν ότι η θηλυκότητα και η αρρενωπότητα συμπαράγονται και συνεννοούνται από σώματα αρσενικά, θηλυκά, cis και τρανς (Halberstam, 2018, σ. 119). Οι τρανς αντι-λόγοι δεν επιδιώκουν απαραίτητα τόσο την επιλογή νέων έμφυλων ταυτοτήτων, την απαλοιφή των παλιών ή την πληθυντικοποίηση των φύλων κατά βούληση, όσο την αναγνώριση όλων των μη κανονικών έμφυλων υποκειμενικοτήτων ως σημαντικών και των τρανς ζώων ως άξιων να βιωθούν (Halberstam, 1998, σ. 303).

Ο Γ. αμφισβητεί στατικές κατανοήσεις του διπολικού φύλου υπαινισσόμενος την καταστατική ασυνέχεια των έμφυλων κατηγοριών και τη διαρκή ένταση ανάμεσα στην επιβεβλημένη νόρμα και στις δυνατότητες ιδιοποίησης και

ανατροπής της. Οι τοποθετήσεις του αντανακλούν την επιθυμία να διεκδικούμε θέσεις υποκειμένου, τους βαθείς και ισχυρούς τρόπους να κατασκευάζουμε τους εαυτούς μας (Stone, 2006, σ. 221):

Κάθε άνθρωπος ζει το φύλο του με το δικό του ξεχωριστό τρόπο. Ακόμη και άτομα τα οποία είναι παραδοσιακά, λαϊκά άτομα και λένε: «Εγώ είμαι άνδρας», κανένας άνδρας και καμία γυναίκα δε ζουν το φύλο τους με τον ίδιο τρόπο.

Ο Τ., εξετάζοντας την τρανς μετάβαση/μεταβατικότητα, αποσυναρμολογεί ετεροκανονικές εννοήσεις της ενσωματότητας που ευθυγραμμίζουν τα σώματα με τις έμφυλες ταυτότητες. Οι μετασχηματισμοί που πραγματοποιούνται στις περισσότερες διεμφυλικές ταυτοποιήσεις, είτε αφορούν ιατρικές επεμβάσεις είτε όχι, ενέχουν αστάθεια και μεταβατικότητα (Halberstam, 1998, σ. 289):

Ακόμη και αν αυτό μπαίνει κάτω από ένα καλούπι ότι είμαι άνδρας ή είμαι γυναίκα, ακόμα και όταν μπαίνεις σε αυτό το δίπολο, νιώθω ότι το κάθε άτομο κάπου αλλού θέλει να φτάσει. Κάτι άλλο φαντάζεται για τον εαυτό του. Κάπως αλλιώς έχει οραματιστεί αυτό το ταξίδι. Νιώθω ότι ούτως ή άλλως το καθένα το βιώνει διαφορετικά. Εννοώ ότι ένα άτομο μπορεί να μη θέλει να πάρει ορμόνες ποτέ ή να μην θέλει να κάνει συγκεκριμένα χειρουργεία ποτέ.

Είναι αλήθεια, υποστηρίζει ο Halberstam (1998, σ. 305), ότι κάποια τρανς άτομα εννοούν τη μετάβαση ως τον τρόπο να φτάσουν κάπου, να βρεθούν κάπου αλλού και να ξεμπερδέψουν με τις αμφίσημες γεωγραφίες. Κάποια άλλα παραμένουν κάπου ενδιάμεσα γιατί δεν καταφέρνουν να «περνάνε». Κάποια δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά τις χειρουργικές επεμβάσεις για να προχωρήσουν την μετάβαση όπως θα ήθελαν, και κάποια δεν ορίζουν την τρανσότητα σε σχέση με μια έντονη επιθυμία για πέος ή κόλπο. Κάποια σώματα δε νιώθουν ποτέ «σαν στο σπίτι τους» και ζουν με την εγγενή αστάθεια της ταυτότητας. Κάποια επενδύουν περισσότερο στην κουιρότητα παρά σε σταθερούς έμφυλους προορισμούς. Η απόπειρα να εφεύρουμε νέες γραμματικές που θα αναγνωρίζουν όλα τα σώματα κι όλες τις επιθυμίες, δεν είναι εύκολη υπόθεση. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν αξίζει τον κόπο να προσπαθήσουμε (Preciado, 2020/2022, σ. 55).

3.4 Σαμποτάζ του φύλου

Ξέρω γω το σαμποτάρι; Με σαμποτάρει; Δεν ξέρω. Αυτό μπορεί να είναι ένα ωραίο παράδειγμα για να δείξουμε πόσα πολλά πράγματα υπάρχουν μέσα στον καθένα. Συν, βάζω και μία σημείωση, ότι μπορεί να είναι και επίτονο αυτό, το ότι ένα trans σώμα είναι κάτι που δεν αφήνει το cis έτερο δίπολο, δεν το αφήνει απείραχτο, ότι το πειράζει, τέλος πάντων, αυτό είναι και βασανιστικό. Δηλαδή, δεν υποφέρει απαραίτητα το δίπολο. Μπορεί να υποφέρει και το τρανς. Σαν έννοιες. Εμένα αυτό δε μου προκαλεί ωραία συναισθήματα. Το να βλέπω το σώμα μου, ας πούμε.

Στην αφήγησή του ο Ο. επεξεργάζεται την ένταση ανάμεσα στην έμφυλη κανονιστικότητα και την τρανς ενσωματότητα, στη νόρμα και την ιδιοποίησή της. Αρθρώνει τη βία που πυροδοτούν παράφωνες επιτελέσεις του φύλου. Η βία, λέει η Butler (2004, σ. 35), προκύπτει από μια βαθιά επιθυμία να διατηρηθεί η διπολική έμφυλη τάξη φυσική ή αναγκαία. Αν κάποιος άνθρωπος δεν πειθαρχήσει στην έμφυλη και σεξουαλική νόρμα και αυτή η ενσώματη αντίθεση είναι αναγνώσιμη, τότε η βία αναδύεται για να αναιρέσει αυτήν την αναγνωσιμότητα, να αμφισβητήσει τη δυνατότητά της, να την αποπραγματοποιήσει. Η βία απέναντι στο ανυπότακτο σώμα ισοδυναμεί με τον εξοστρακισμό του στη σφαίρα της μη διανοητότητας, του μη ανθρώπινου. Κι αυτό σημαίνει ότι πρέπει να αγωνιζόμαστε για την αποδιάρθρωση και την επανάρθρωση των ίδιων των ορισμών του ανθρώπινου, κρατώντας τους, διαρκώς, ανοιχτούς και διαπραγματεύσιμους.

Συζητώντας με τον Ο. για τις δυνατότητες των τρανς σωμάτων να υπονομεύουν το διπολικό φύλο, αναδύεται η αμφίσημη συνθήκη των μη κανονιστικών σωμάτων, να σαμποτάρουν και να σαμποτάρονται από τις έμφυλες και σεξουαλικές νόρμες. Ο Ο. τονίζει τις δυσκολίες που του προκαλεί αυτή η υπονόμηση από και προς το σώμα του:

Να παρουσιαστώ εδώ με αυτόν τον τρόπο, και να πάω εκεί και να παρουσιαστώ αλλιώς. Θέλω να το σταματήσω αυτό κάποια στιγμή. Είναι πολύ κουραστικό. Ότι έχω φτάσει εδώ και μοχθώ, και πασχίζω να πάω σε κάτι άλλο [...] Στην πραγματικότητα είναι πάρα πολύ δύσκολο να σκεφτούμε έξω από αυτό το δίπολο. Το λέω αυτό ως ένα άτομο που είναι πολύ binary, γιατί αν ήμουν non binary θα είχα άλλα αιτήματα από τους ανθρώπους και από τη ζωή.

Αλλά από αυτή τη θέση, χωρίς να θέλω να το κάνω πολιτική θέση, νιώθω ότι αυτό που θα μου έλυνε τα προβλήματα δε θα ήταν το να μην πρέπει να διαλέξω ένα από τα δύο, αλλά το να είμαι ελεύθερος να διαλέξω και να εκφραστώ [...] Αλλά εγώ προσωπικά, με το σώμα μου, το πρόβλημά μου δεν είναι το δίπολο, ότι υπάρχει. Είναι ότι εγώ θέλω να βρω το κουράγιο, και τη δύναμη, και τον τρόπο, και τα λόγια να μιλήσω και να πω: «Εγώ αυτό διαλέγω, μη μου βάλετε εδώ αυτό το κουτάκι, μη μου κάνετε αυτό το κουτάκι, κάντε μου εκείνο». Δεν το λέω νομικά, δεν το λέω στα χαρτιά [...] Αλλά, νομίζω, ότι θα έπρεπε να είναι πιο μεγάλα αυτά τα κουτάκια και να έχουν οι άνθρωποι, και οι cis μέσα σε αυτά, πιο πολλή ελευθερία. Αλλά αυτό παραμένει binary, παραμένει δίπολο. Εγώ νιώθω ότι ως τρανς έχω την ίδια ανάγκη με όλα τα cis άτομα να είμαστε ελεύθεροι να διαλέγουμε τι θα βάλουμε στο κουτάκι μας μαζί μας, και τι θα πάρουμε από το άλλο.

Ο Ο., ενώ αμφιβάλλει κατά πόσο μπορούμε να σκεφτούμε έξω ή πέρα από το δυαδικό έμφυλο σχήμα, διατυπώνει κάποιες σκέψεις που κλονίζουν μυθοπλασίες περί διακριτών έμφυλων και σεξουαλικών ταξινομήσεων, θολώνοντας και ανασηματοδοτώντας τα μεταξύ τους όρια. Η οπτική του περιπλέκει απλουστευτικά μοντέλα που αποδίδουν κουιρότητα μόνο στα τρανς σώματα και κανονικότητα στα υπόλοιπα (Halberstam, 1998, σ. 300-301). Οι πειθαρχικοί λόγοι του δυαδικού φύλου αναγκάζουν τα σώματα, κι ακόμα περισσότερο τα απείθαρχα σώματα, να ζουν σε μία αμφίσημη και, τις περισσότερες φορές, επώδυνη συνθήκη (Butler, 1990/2009, σ. 135). Είναι, λοιπόν, δυνατή η ζωή σε ένα σώμα που δεν αναγιγνώσκεται εντελώς ούτε ως γυναικείο ούτε ως ανδρικό (Halberstam, 2018, σ. 63);

3.4.1 Σώματα που αναταράσσουν

Μπορούμε να επεξεργαστούμε επιτελέσεις που σπρώχνουν σε μια επανεξέταση της σταθερότητας του ανδρικού και του γυναικείου και κλυδωνίζουν τις φυσικοποιημένες κατηγορίες έμφυλης και σεξουαλικής ταυτότητας (Butler, 1990/2009, σ. 181); Ο Τ. δίνει έμφαση στα ραγίσματα που καταφέρνουν τα τρανς σώματα στο cis ετεροκανονικό καθεστώς, αναδεικνύοντας τις δονήσεις που παράγουν στο δημόσιο χώρο:

Θεωρώ ότι αναταράσσουν αρχικά μόνο και μόνο επειδή υπάρχουν. Και επειδή κάπως τώρα πια δίνεται και ορατότητα. Δε θυμάμαι που το είχα διαβάσει αλλά και μόνο το ότι υπάρχω εδώ, είναι από μόνο του πολιτικό. Κάπου το λέει ο Preciado¹⁴ πάρα πολύ ωραία, ότι θα μπορούσα να εξοικειωθώ με αυτήν την ταυτότητα, την ανδρική, να μπω σε αυτό το καλούπι και να μην ενοχλήσω ποτέ. Ή θα μπορούσα να εκθέσω τον εαυτό μου. Να το κάνω όλο αυτό πολιτικό, να γίνω αυτό το τέρας που φαντάζεστε και να μιλήσω για αυτό. Και εγώ για αυτό θεωρώ και εξαρχής πάρα πολύ σημαντικό να πολιτικοποιώ το βίωμά μου και να μιλάω για αυτό.

Ο Τ. εστιάζει στην πολιτική σημασία του τρανς σώματος: στην ανάδειξη της τρανς ενσωματότητας ως πεδίου πολιτικής δράσης. Επανοικειοποιείται την έννοια του τέρατος, της ακραίας έκφανσης της σωματικής ετερότητας που διασφαλίζει τη συνοχή του εαυτού αλλά, την ίδια στιγμή, απειλεί να την ανατρέψει. Εκθέτοντας τον εαυτό του, όπως λέει, εκθέτει τα ίδια τα όρια της ενσώματης τάξης, που, προκειμένου να συγκροτηθεί, απορρίπτει και αποκειμενοποιεί τον σωματικό άλλο. Αυτός ο αποκηρυγμένος άλλος, που εκπίπτει της επικράτειας του κατανοητού και του αναγνωρίσιμου, στοιχειώνει τον εαυτό και υποσκάπτει την υποτιθέμενη ακεραιότητά του (Αθανασίου, 2007, σ. 167-173). Διεκδικώντας «τη θέση του ομιλούντος υποκειμένου» (Stryker, 2006, σ. 247), αναστατώνει τα κανονιστικά αφηγήματα που δαιμονοποιούν και ποινικοποιούν την ετερότητα. Ο Τ. επιχειρεί την αποφυσικοποίηση και επανιδιοποίηση αποανθρωποποιητικών όρων όπως «αφύσικο» ή «τερατώδες» (ο.π., σ. 246).

3.4.2 Μαθήματα ανατομίας για ακανόνιστα σώματα

Δεν ξέρω αν θα καταλάβεις τη σύνδεση για το αν είναι τρανσφοβικό ή όχι να μην πάει ένας άνθρωπος με τρανς άτομο. Που θεωρώ ότι αυτή η κουβέντα από μόνη της δείχνει πόσο αναταράσσει ένα τρανς σώμα τον κόσμο ενός cis straight ανθρώπου. Το έχω συζητήσει με πάρα πολύ κόσμο που θα μου πούνε, πολύ συχνά, ότι εγώ δε θέλω να πάω με το Χ αναπαραγωγικό όργανο. Και θα τους πω ότι κάπως έχετε ορίσει το πώς είναι ένα τρανς σώμα. Φαντάζεστε αυτό το πράγμα, το οποίο, επίσης, εγώ έχω βιώσει πάρα πολύ: «Α, είσαι ένας

¹⁴ Ο Τ. αναφέρεται στο πρόσφατο βιβλίο του Ρ. Preciado του 2020 με τίτλο *Είμαι το τέρας που σας μιλά*, που μεταφράστηκε στα ελληνικά το 2022 από τις εκδόσεις Αντίποδες.

τρανς άνδρας, άρα πρέπει να έχεις αυτό το σώμα ή πρέπει να έχεις κάνει top surgery ή πρέπει να παίρνεις τεστοστερόνη γιατί, σίγουρα, θέλεις να φτάσεις ένα cis ανδρικό πρότυπο». Το οποίο θεωρώ ότι, επίσης, αναταράσσει πάρα πολύ, όταν τους λες ότι μπορεί και όχι. Ή μπορεί να είμαι κομπλέ με το πώς είμαι αυτή τη στιγμή, τύπου σοκάρεσαι αλλά δεν κλαίω από το πρωί μέχρι το βράδυ που δεν έχω πουλί, και αυτό δε με κάνει λιγότερο άνδρα.

Αυτή η φαλλοκρατική οντολογία, με την οποία αναμετριέται ο T., έχει την τάση να εξημερώνει, με βίαιο τρόπο, τα αμφίσημα σώματα, αποδίδοντάς τους διακριτές έμφυλες ταυτότητες. Ο Preciado (2018) υποστηρίζει ότι ένα σώμα έξω από το ετεροκεντρικό καθεστώς της σεξουαλικής διαφοράς δεν είναι καν ορατό. Η έμφυλη τάξη φυσικοποιείται στις συμβολικές τοποθεσίες της ανατομίας. Τα σώματα σημαίνονται με δυαδικό και ιεραρχικό τρόπο, με το πέος να είναι το φυσικοποιημένο φαλλικό σύμβολο (Butler, 1990/2009, σ. 142-143). Η Wittig (ο.π., σ. 153) ισχυρίζεται ότι η ονομασία του πέους, του κόλπου ή του στήθους ως σεξουαλικών «μερών», περιορίζει το ερωτογενές σώμα στα συγκεκριμένα μέρη και κατασκευάζει ένα συνεκτικό, ενιαίο σώμα που συνίσταται στον ιεραρχικό κατακερματισμό.

Στο ίδιο πλαίσιο, η Butler (1993/2008) εξετάζει πώς εγκαθιδρύεται η έμφυλη διαφορά μέσω της επένδυσης σε συγκεκριμένα ανατομικά σωματικά σημεία, κι εξερευνά μη φαλλοκεντρικές ανασημάνσεις της ανατομίας. Το μορφολογικό ανακάτεμα που προκαλούν συμβολικά κάποια τρανς σώματα, ενώ δεν ξεφεύγει εντελώς από τις έμφυλες κατηγορίες, επιφέρει σύγχυση στους κυρίαρχους τρόπους ανάγνωσης των σωμάτων, αποσταθεροποιώντας τον φαλλό ως «προνομιακό σωματικό σημαίνον» (Αθανασίου, 1993/2008, σ. 17). Και ο Preciado (2018, σ. 73), διερευνώντας τις αντιφαλλοκεντρικές ανακατατάξεις που παράγουν τα προσθετικά όργανα (όπως το dildo) στις ερωτικές πρακτικές, προβληματοποιεί την απόλαυση ως κάτι που προέρχεται από μέσα, ως ενδογενή του σώματος, ως ουσία. Αντιστέκεται, έτσι, σε προϊδεάσεις που θεωρούν ότι η απόλαυση ενυπάρχει σε ένα όργανο που ανήκει στο υποκείμενο κι αποκρούει λογικές που πρεσβεύουν ότι τα όρια του σώματος συμπίπτουν με τα όρια της σάρκας. Στο παραπάνω απόσπασμα ο T. αρθρώνει με μεστό τρόπο ότι για κάποια υποκείμενα, η ίδια η μετάβαση/μεταβατικότητα λειτουργεί ερωτικοποιητικά, διανοίγοντας νέους

κόσμους ταυτίσεων και αποταυτίσεων, στους οποίους η ανατομία επανανοηματοδοτείται για να ανταποκριθεί στις αμοιβαίες ερωτικές φαντασιώσεις (Butler, 2004, σ. 142-143).

Αναλύοντας ηγεμονικούς αλλά και τρανς αντι-λόγους περί «λάθος σώματος», η Sandy Stone (2006, σ. 231) αμφισβητεί ουσιοκρατικές ερμηνείες που συντηρούν μια φαλλοκεντρική, διπολική θεώρηση του φύλου, και αντιπροτείνει προσεγγίσεις που αναδεικνύουν τη συνθετότητα και τις αντιφάσεις της βιωμένης εμπειρίας. Οι λόγοι που συνδέουν τον όρο τρανς με το «λάθος σώμα», μοιάζει να εδραιώνουν μια πορεία προς δύο σταθερούς προορισμούς, κάτι που μπορεί να ισχύει απόλυτα για κάποια υποκείμενα, ενώ για κάποια άλλα εν μέρει ή καθόλου (Nelson, 2021/2015, σ. 77). Η ιδέα ότι μόνο τα τρανς σώματα βιώνουν τον πόνο του «λάθος σώματος», παραβλέπει τις δυσκολίες πολλών σωματικοτήτων ενώ αναπαράγει το ιδανικό του «σωστού σώματος» (Halberstam, 1998, σ. 304). Πολλά σώματα, όχι μόνο τα τρανς, νιώθουν άβολη και πολλές φορές οδυνηρή την ενσωματότητα (ο.π., σ. 291).

Δεν έχω ζήσει ποτέ legit τρανσφοβία μπροστά μου. Να με δείρει κάποιος, ας πούμε. Έχω ζήσει, όμως, να σκάσει άνθρωπος μες στη μούρη μου και να μου πει: «Πώς κάνεις σεξ; Μα πώς γίνεται να θέλει κάποιος να πάει μαζί σου;».

Δηλαδή, λέω, έναν cis άνθρωπο θα τον ρώταγες αυτό το πράγμα;

Ο Τ. αποτυπώνει ωμά τη σκληρότητα και τη βία των κανονιστικών έμφυλων λόγων, την επιτελεστική τους δύναμη να επενδύουν τα σώματα με αρρενωπότητα και θηλυκότητα και να εκδιώκουν στη σφαίρα του αδιανόητου τα αντικανονικά σώματα που απειλούν τη συνοχή του συστήματος φύλου (Preciado, 2018, σ. 27). Ο Halberstam (2018, σ. 123) γράφοντας για το butch σώμα, αναδεικνύει την (ανα)ταραχή που προξενεί στις στατικές κατανοήσεις της φαλλικής ανδρικής εξουσίας, που αδυνατεί να διανοηθεί την αρρενωπότητα χωρίς (cis) άνδρες. Η θέαση από μια ήδη αποφυσικοποιημένη θέση, από τη θέση του ανυπότακτου σώματος, βοηθά να κατανοήσουμε τη δεδομένη έμφυλη τάξη ως κατασκευασμένη, αλλά και ως έναν κόσμο που μπορεί να κατασκευαστεί αλλιώς (Butler, 1990/2009, σ. 147). Οι drag queens, οι cross dressers ή οι butch/femme ταυτότητες οξύνουν τις αντιπαράθεσεις ανάμεσα στις έννοιες της «απομίμησης» και του «πρωτοτύπου» (ο.π., σ. 179-180). Οι επιτελέσεις αυτές δε μιμούνται ένα προϋπάρχον, πρωτότυπο

φύλο, μια πρωταρχική αρρενωπότητα ή θηλυκότητα, αλλά παρωδούν την ίδια την ιδέα της ύπαρξης πρωτοτύπου, παρωδούν τον μηχανισμό κατασκευής του φύλου. Το πρωτότυπο είναι πάντοτε παράγωγο, ένα ιδεώδες που δεν μπορεί να ενσαρκωθεί (ο.π.). Αυτό που εύστοχα διατυπώνει και διαπιστώνει ο Τ. είναι ότι όλα τα υποκείμενα, κι όχι μόνο τα τρανς, *κάνουν* το φύλο τους (Butler, 2004, σ. 143). Η θραυσματικότητα των τρανς σωμάτων δείχνει ότι όλα τα σώματα είναι θραυσματικά, ατελή και υπό κατασκευή (Halberstam, 2018, σ. 135).

Οι πειθαρχικοί, επώδυνοι λόγοι με τους οποίους αναμετρείται ο Τ. μας παραπέμπουν στην ανάλυση του Preciado (2013, σ. 74) που διατείνεται ότι το καθεστώς της σεξουαλικής διαφοράς εγκαθιδρύει ανατομικοπολιτικές ιεραρχίες μεταξύ των σωμάτων. Η κανονιστική αυτή ρητορική ανάγει την ετεροφυλοφιλία στη φυσική και αναγκαία σεξουαλικότητα, αναπαράγοντας τις ισοδυναμίες μεταξύ αρρενωπότητας και ενεργητικότητας και θηλυκότητας και παθητικότητας (ο.π., σ. 301). Ο θεωρητικός μας καλεί να δυναμιτίσουμε τα σεξουαλικά/σεξουαλικοποιημένα όργανα που λογίζονται ως προνομιακά κέντρα της επιθυμίας, ως εγγύηση της αναπαραγωγής του είδους και ως σημαίνοντα σύμβολα της σεξουαλικής και έμφυλης διαφοράς (Preciado, 2018, σ. 65). Μας παροτρύνει να απεδαφικοποιήσουμε και να αποκεντρώσουμε όλα τα σώματα, μεταμορφώνοντάς τα σε πιθανές τοποθεσίες απόλαυσης (ο.π., σ. 71). Μας προσκαλεί, τέλος, να δούμε τα σώματα ως ζωντανά κείμενα που διατυπώνουν και διατυπώνονται από τις επιθυμίες μας.

Συζήτηση-Επίλογος

«Χρειαζόμαστε τη δύναμη των σύγχρονων κριτικών θεωριών για το πώς κατασκευάζονται τελικά τα νοήματα και τα σώματα, και μάλιστα όχι για να τα αρνηθούμε αλλά για να ζήσουμε με νοήματα και σώματα που τους δίνεται η ευκαιρία να έχουν κάποιο μέλλον»

Donna Haraway (1990/2014)

Κάτι που αξίζει να διερευνήσουμε είναι οι πολλαπλοί τρόποι που οι εαυτοί και οι κοινότητες καταφέρνουν να επιβιώνουν από νόρμες που, τις περισσότερες φορές, επιδιώκουν την απαλοιφή τους.¹⁵

Eve Kosofsky Sedgwick

Πλησιάζοντας προς το τέλος του παρόντος εγχειρήματος, ας δοκιμάσουμε να σταθούμε στα σημεία που διαπραγματευτήκαμε με τους συνομιλητές αυτής της εθνογραφικής έρευνας. Κεντρική μας έγνοια, που διατρέχει τους προβληματισμούς και τις συζητήσεις μας καθ' όλη τη διάρκεια, υπήρξε η αναγνώριση. Εξετάσαμε τα όρια μεταξύ των εαυτών μας και των άλλων και τα βρήκαμε θαμπά και ασταθή. Παρά την επικρατούσα μυθολογία περί ενός αυτοκυρίαρχου και αρραγούς Εγώ, επιχειρήσαμε να ανιχνεύσουμε και να αρθρώσουμε τις ρωγμές του και την καταστατική του ασυνέχεια. Διαπιστώσαμε, μέσα από τις συναντήσεις με τους συνομιλητές αυτής της έρευνας, ότι είμαστε έξω από τις εαυτές μας, γινόμαστε και ξε-γινόμαστε από τους δεσμούς μας με τις άλλες· (παρα)δινόμαστε στη φροντίδα αλλά και στη βία τους. Συγχρόνως, θελήσαμε να ανιχνεύσουμε τους τρόπους με τους οποίους τα σώματά μας παίρνουν το κατανοητό ή ακατανόητο σχήμα τους, υλοποιούνται σε σώματα βιώσιμα ή αβιώτα, σε σώματα άξια ή ανάξια να

¹⁵ Η φράση αυτή αποτελεί παράφραση αποσπάσματος της σελίδας 150 του έργου της Sedgwick του 2003 με τίτλο *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity* από τις εκδόσεις Duke University Press.

αγαπηθούν. Επιδιώξαμε να φωτίσουμε τις αρθρώσεις των υποκειμένων, με τη διττή έννοια της άρθρωσης· της (υπεξούσιας) διατύπωσης αλλά και του συνδέσμου που συνενώνει σώματα, τις γνώσεις για τα σώματα, τις ενσώματες γνώσεις. Αποζητήσαμε να μάθουμε για την επιθυμία, για τις πιθανές μορφές της, και για τις δυνατότητές μας να επιθυμούμε μέσα (και ενάντια) σε δοσμένους όρους επιθυμητικότητας (Athanasίου, 2012, σ. 210). Αναγνωρίσαμε ότι (συν)παραγόμαστε από και μέσα σε σχέσεις εξουσίας, που ενίοτε μας συνθλίβουν και ενίοτε μας διανοίγουν σε θέσεις και σχέσεις αντίστασης, σε χειραφετητικές κινήσεις, μετατοπίσεις, ανασυντάξεις, διαρρήξεις και ανακατασκευές (Foucault, 1978/1982, σ. 120). Ψηλαφήσαμε τις ρωγμές των εμφυλοποιήσεών μας, κάποιες από τις φορές που αποτολμήσαμε να ξε-γίνουμε, να γίνουμε αλλιώς.

Και οι τρεις (συν)ομιλητές μου, ο Ο., ο Τ. και ο Γ., μοιράστηκαν βιώματα και κατανοήσεις γύρω από την έννοια του coming out, προβληματοποιώντας την ομογενοποιητική του αναπαράσταση και τη γραμμικότητα της αφήγησής του. Κουβεντιάσαμε το coming out άλλοτε ως βίαιη έγκληση στο φύλο από τον λόγο των ιατρών, των ψυχιάτρων και των ψυχολόγων, κι άλλοτε ως στρατηγική ιδιοποίηση των όρων του καλέσματος για την επίτευξη χειραφετησιακών στόχων, όπως στην περίπτωση του Τ. που η απόκτηση της διάγνωσης του επέτρεψε να ξεκινήσει ορμονοθεραπεία. Παράλληλα, η επεξεργασία του coming out άνοιξε τη συζήτηση γύρω από τα όρια της λεκτικής αποκάλυψης, την αστάθεια της διχοτομίας γλώσσας και σώματος, τα κειμενικά σώματα και τα ενσώματα λόγια. Ο Ο. ανέδειξε τη βιαιότητα των επιβεβλημένων ονομάτων αλλά και τη σπουδαιότητα να μας αναγνωρίζουν συντροφικές άλλες με το όνομά μας, να μιλούν όταν εμείς δε βρίσκουμε τα λόγια ή το κουράγιο, να (συν)κατασκευάζουμε μαζί τους την αίσθηση του εαυτού.

Μιλώντας για παλιά, νεκρά και νεκροζώντανα ονόματα αλλά και για ονόματα επινόησης και επιθυμίας, διερευνήσαμε τους τρόπους να μας καταλαμβάνουν και να τα (ανα)καταλαμβάνουμε. Και οι τρεις (συν)ομιλητές διηγήθηκαν τα σημάδια που εγχαράσσουν τα υποχρεωτικά ονόματα αλλά και τις αποταυτισιακές πρακτικές που ακολούθησαν για να εφεύρουν καινούργιους όρους ονοματοδοσίας, να ξανα-ονομαστούν. Ο Τ. ήθελε κάτι από την ιστορία του παλιού στο νέο όνομα, μια ανασηματοδότηση της γενεαλογίας, μια επανοικειοποίηση των

συγγενειακών δεσμών· ήθελε, με λίγα λόγια, να (ξανα)ορίσει το γνώριμο και το οικείο. Ο Ο. υπογράμμισε τη σημασία των αμοιβαίων φαντασιώσεων στην παραγωγή των ονομάτων και των σωμάτων που επιθυμούν και επιθυμούνται. Υποστήριξε ότι μαζί με τις άλλες που θέλουμε και μας θέλουν, μέσα από τις επιτελεστικές δυνατότητες της φαντασίας, κουιροποιούμε και ανατρέπουμε τους έμφυλους κανόνες, διανοίγοντας την ονοματοδοσία στην απόλαυση.

Σε άλλη στιγμή αυτής της έρευνας, διαπραγματευτήκαμε από κοινού με τους συνομιλητές μου τα σύνθετα και πολυσήμαντα ζητήματα του «passing» και της αναγνωσιμότητας των τρανς σωμάτων. Εξερευνήσαμε το «passing» ως αναδιατύπωση του έμφυλου εαυτού αλλά και ως στρατηγική επιβίωσης, και αυτό μας οδήγησε στους ορισμούς της αρρενωπότητας, στη μεγαλύτερη ή μικρότερη σημασία που έχουν οι διαφορετικές εκφάνσεις της. Αποφυσικοποιώντας εννοήσεις της αρρενωπότητας ως ουσίας, ως ιδιότητας των σωμάτων, μετατοπίσαμε τη συζήτηση στους τρόπους συγκρότησης των ηγεμονικών, cis, τρανς, butch ή θηλυκών αρρενωποτήτων και στις αντιφάσεις και διεκδικήσεις που εμπλέκονται στους ορισμούς τους.

Εστίασαμε στους (ψυχ)ιατρικούς και επιστημονικούς λόγους που διαμεσολαβούν το τρανς βίωμα, επιχειρώντας να αποκωδικοποιήσουμε και να ανακωδικοποιήσουμε τις κακοποιητικές και παθολογικοποιητικές αναπαραστάσεις του στα διαφορετικά σημεία που εφάπτεται με τους θεσμούς. Επιχειρήσαμε να αναδείξουμε τη διάχυτη ψυχιατρικοποίηση που διατρέχει τις τρανς ζωές στη διασταύρωσή τους με το ιατρικονομικό σύστημα, από τις διαγνώσεις των ψυχιάτρων που είναι απαραίτητες για τη λήψη ορμονών και τις επεμβάσεις, μέχρι τα δικαστήρια για τη νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου ή τη διαδικασία απαλλαγής από το στρατό. Σε αυτήν τη συνθήκη ελέγχου και επιτήρησης, προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε και τις φορές που ο παθολογικοποιητικός λόγος των διαγνώσεων επαναδιεκδικείται και εργαλειοποιείται από τα υποκείμενα για να πάρουν ανάσες ελευθερίας, μέσω της πρόσβασης σε τεχνολογίες ανακατασκευής του εαυτού. Είδαμε τους εξουσιαστικούς λόγους, όπως στην περίπτωση της ψυχιάτρου του Γ., να διαπνέονται από πειθαρχικά αφηγήματα έμφυλης και σεξουαλικής ευθυγράμμισης και να προσπαθούν να εξημερώσουν εκφορές της τρανς ενσωματότητας. Συζητήσαμε εκτενώς την ακουστότητα των υποκειμένων, την

ιδιοποίηση από μεριάς τους ετεροκανονιστικών λόγων προκειμένου να γίνουν ακουστά και πιστευτά από τους θεσμούς. Ο Γ. ανέφερε ότι, ανεξάρτητα από τις πεποιθήσεις τους, τα περισσότερα τρανς άτομα επικαλούνται, στρατηγικά, ουσιοκρατικούς λόγους για να πετύχουν τη θεσμική αναγνώριση και τα πλεονεκτήματά της. Κατανοήσαμε ότι αυτή η συμμόρφωση στη γλώσσα των θεσμών συντηρεί την παθολογικοποίηση αλλά, συγχρόνως, διασφαλίζει χειραφετητικές δυνατότητες για τα τρανς υποκείμενα. Ο Τ. σκιαγράφησε πώς εργαλειοποίησε και, παράλληλα, αντιμίλησε στο επιστημικό καθεστώς που μονοπωλεί το λόγο και τη γνώση για τα τρανς σώματα, διεκδικώντας να είναι τα τρανς σώματα οι παραγωγοί της γνώσης των σωμάτων τους, οι συγγραφείς των λεξικών που νομιμοποιούν και ανασηματοδοτούν τη συνθετότητα των έμφυλων βιωμάτων τους (Butler, 2004, σ. 31).

Η αναμέτρηση των (συν)ομιλητών με τους κανονιστικούς λόγους και τους λόγους της επιθυμίας, διεύρυνε ακόμη περισσότερο τη συζήτηση γύρω από τις τεχνολογίες του εαυτού, τους τρόπους υποκειμενοποίησης, αλλά και την υλικότητα του σώματος ως υλοποίηση. Κουβεντιάσαμε τους φόβους, τις αγωνίες και τον ενθουσιασμό που παράγουν οι σωματικές τεχνολογίες, όπως είναι οι ορμόνες ή οι χειρουργικές επεμβάσεις. Ο Τ. διηγήθηκε πώς στο βίωμά του συνυφαίνονται η λήψη τεστοστερόνης και η κατασκευή της αρρενωπότητας, ενώ ο Ο. κατέδειξε την εμφυλοποιητική δύναμη της τρίχας να αρρενωποποιεί τα σώματα. Και οι δύο ιδιοποιήθηκαν έμφυλους «βιοκώδικες» (Preciado, 2008/2022) για να κλονίσουν την κανονιστική εμφυλοποίηση και να πλησιάσουν περισσότερο την επιθυμητή ενσωματότητα. Ο Γ. έθεσε emphaticά την ταξική διάσταση των σωματικών τεχνολογιών, υποστηρίζοντας ότι είναι πιο διαθέσιμες σε υποκείμενα με οικονομικά, κοινωνικά, εθνικά και φυλετικά προνόμια, κάτι που φώτισαν και οι διηγήσεις του Τ. για τους περιορισμούς και τα εμπόδια του δημόσιου και ιδιωτικού συστήματος υγείας. Οι σκέψεις, οι εμπειρίες και οι τοποθετήσεις τους μου επέτρεψαν να σκεφτώ την οργάνωση της πολιτικής και των αγώνων μας περισσότερο ως επένδυση σε συμμαχίες με άλλες ευάλωτες θεσιακότητες που διεκδικούν οι ζωές τους να μετράνε, παρά σε ενικές, μονοσήμαντες ταυτότητες που συσκοτίζουν τα πολύπλοκα, αλληλοδιαπλεκόμενα συστήματα καταπίεσης.

Οι αυτο-αφηγήσεις του Ο., του Γ. και του Τ. περιστρέφονταν διαρκώς γύρω από τη βία αλλά και τις ασυνέχειες της εμφυλοποίησης. Ο Ο. υποστήριξε ότι του ήταν δύσκολο να φανταστεί και να σκεφτεί έξω από το δυαδικό φύλο. Αντιλαμβανόταν, παρόλα αυτά, τις έμφυλες κατηγορίες ως καταστατικά ασυνεχείς, αβέβαιες και «πειραγμένες». Και οι τρεις μίλησαν για τη βία της έγκλησης στο στατικό διπολικό φύλο και, την ίδια στιγμή, οι ιστορίες τους ήταν γεμάτες ελιγμούς αποταυτοποίησης από την κανονιστική έμφυλη τάξη και οικειοποίησης αντι-ορισμών (αυτο)προσδιορισμού και (αυτο)αναπαράστασης. Η Ahmed (2006, σ. 85-87) σε μια κίνηση αποουσιοποίησης του μοντέλου των δύο φύλων (άνδρας-γυναίκα) και των δύο προσανατολισμών (ετεροφυλοφιλία-ομοφυλοφιλία), ισχυρίζεται ότι κατευθύνουμε τις επιθυμίες μας προς κάποια σώματα, απαρνούμενες άλλα. Η υποχρεωτικότητα να προσανατολιζόμαστε προς σώματα του δυαδικού φύλου και της ετεροφυλοφιλίας και να αποκηρύσσουμε ακατανόητα, λοξά, μη στρέιτ σώματα, μας φέρνει πιο κοντά στην οικογενειακή αγάπη και την κοινωνική αποδοχή, γράφει η φεμινίστρια θεωρητικός. Ο Ο. είπε χαρακτηριστικά ότι κουβαλάει τη μητέρα του μέσα του, σαν «λογισμικό» που του δίνει εντολές τι να κάνει ή να μην κάνει. Εξέφρασε τις δυσκολίες να αναμετριέται με τις προσταγές του φύλου, οι οποίες συχνά είναι ενδεδυμένες με αγάπη, αλλά διατύπωσε την επιμονή να κοιτάζει προς τις υποσχέσεις που παράγουν οι ανατρεπτικές επιτελέσεις των επιθυμιών του.

Σε μια άλλη στροφή της συζήτησής μας μιλήσαμε για τις τουαλέτες ως βιοπολιτικές τεχνολογίες διαχωρισμού και αστυνόμευσης των σωμάτων. Ο Τ. υπερασπίστηκε την αίσθηση του ανοίκειου που τον διαπερνά στις ανδρικές τουαλέτες, την τοποθεσία αυτή συμπύκνωσης cis, macho, ετεροπατριαρχικών εκφορών, μαζί με τη διεκδίκηση να τις χρησιμοποιεί. Αυτή η δυαδική χωροταξία μας μετατόπισε στην προβληματοποίηση του ίδιου του συστήματος αρίθμησης, φύλων και σεξουαλικότητων: στη συνειδητοποίηση, δηλαδή, ότι δεν είμαστε αντιμέτωποι με ένα αίτημα, μόνο ή κυρίως, περισσότερων ταυτοτικών κατηγοριών, αλλά αποσυναρμολόγησης της ιδέας της ενιαίας στατικής κατηγορίας, της ανάδειξης της διαφοράς ως καταστατικής στη συγκρότηση της ταυτότητας, της αναστάτωσης και αναδιαμόρφωσης των κατηγορικών ονομάτων ώστε να χωράνε όλα τα σώματα. Η βιοπολιτική και η θανατοπολιτική, όπως τις είδαμε να

διαπλέκονται σε επίμαχους δημόσιους χώρους όπως οι τουαλέτες, τα γυμναστήρια ή τα στρατόπεδα, (ανα)παράγουν διαρκώς την ευαλωτότητα των σωμάτων, κι ακόμη περισσότερο των ανάρμοστων σωμάτων.

Έτσι, η (συν)ομιλία μετακινήθηκε στην έννοια της ρευστότητας για να αναδείξει τη σχετική ακαμψία των έμφυλων και σεξουαλικών νορμών. Ο Ο. εξέφρασε την αβολότητα και την οδύνη που του προκαλεί η ρευστότητα, που τη βιώνει ως μη αναγνώριση, κι ο Τ. περιέγραψε μια μη γραμμική πορεία διεκδίκησης «σταθερότητας» και ταυτοτικής ασφάλειας, με παράλληλους ελιγμούς αποταύτισης από τις κανονιστικές, πειθαρχικές ταυτότητες. Στην επεξεργασία αυτών των εμπειριών, αναμοχλεύσαμε ζητήματα ανασήμανσης της υποχρεωτικής ετεροφυλοφιλίας και αναγνωρίσαμε τη σπουδαιότητα να διεκδικούμε την ευλυγισία των κανόνων για την ίδια μας την επιβίωση. Οι κουβέντες μας επικεντρώθηκαν στα τρανς σώματα και στις ανασημασιοδοτικές δυνατότητες που κινητοποιούν. Ο Ο. υπογράμμισε την αμφισημία του σαμποτάζ του φύλου, να σαμποτάρει, δηλαδή, τα σώματα και να σαμποτάρεται από αυτά. Μίλησε για τον πόνο που επιφυλάσσει η cis ετεροπατριαρχία στα τρανς σώματα. Το αίτημα που εξέφρασε δεν είναι να υπερβούμε το διπολικό φύλο αλλά να αναδείξουμε τους καταστατικά ακανόνιστους πόλους του, τις εσωτερικές τους ρωγμές και να εργαστούμε για τη διαρκή τους αναδιατύπωση ώστε να μας χωράνε. Ο Τ. επέστησε την προσοχή μας στις (ανα)ταραχές που παράγουν τα τρανς σώματα στην έμφυλη και σεξουαλική ευταξία. Η πολιτικοποίηση του τρανς βιώματος, η επιθυμία να μην γίνει «ένας άνδρας σαν όλους τους άλλους άνδρες» (Preciado, 2020/2022, σ. 27), αλλά να γίνει η «ριζική ετερότητα» (Αθανασίου, 2007, σ. 153) που παίρνει τον λόγο και παράγει τη γνώση του εαυτού του. Σε όσα εξιστόρησε ο Τ., τα τρανς σώματα αναμετριοούνται με κακοποιητικούς, εξευγενιστικούς και ευγονικούς λόγους που επιβάλλουν στη σωματικότητα να σημαίνει με φυσικοποιημένους και αμετακίνητους τρόπους. Κατανοώντας την ανατομία όχι ως φύση αλλά ως φυσικοποιημένη πολιτική τάξη, εξερευνήσαμε μορφολογικά ανακατέματα που αποφυσικοποιούν την έμφυλη και σεξουαλική ενσωματότητα, επιτρέποντας την ανάδυση νέων πεδίων ερωτισμού και επιθυμίας.

Τα ερωτήματα που θέσαμε σ' αυτό το ερευνητικό ταξίδι αφορούσαν κατεξοχήν τους τρόπους μας να αποσυνδέσουμε το φύλο και τη σεξουαλικότητα

από τις φυσικοποιημένες και κανονιστικές ερμηνείες τους ως ιδιότητες των σωμάτων και να τα επεξεργαστούμε ως σύνθετες πολιτικές τεχνολογίες (de Lauretis, 1987/2021). Επιχειρήσαμε να ιστοριοποιήσουμε ιδεολογήματα που προσλαμβάνουν τη φύση έξω από την ιστορία, τη γλώσσα, τις σχέσεις εξουσίας που τη νοηματοδοτούν ως πρότερη, ως πρωταρχική, ως μη αναγώγιμη. Επιδιώξαμε να απομυστικοποιήσουμε τη διαφοροποιητική επιστημολογία του διπολικού φύλου και της διπολικής σεξουαλικότητας που νομιμοποιεί την καθυπόταξη κάποιων σωμάτων σε άλλα (Preciado, 2018, σ. 20). Επιστρατεύσαμε τα σώματα, τα σημάδια τους, τον μεταδοτισμό, τους λόγους αντίστασης που ζυμώνονται στο περιθώριο (hooks, 1989/2022), την τρανσφεμινιστική και κουίρ θεωρία, την εξόριστη ιστορία και τις εφήμερες ιστορίες, τα κομπιάσματα και τα μουδιάσματα, την πολιτική, τη γνώση από τα κάτω, γιατί, αν μη τι άλλο, θέλουμε να τελειώνουμε¹⁶ με κανονιστικά φύλα και επιθυμίες, με δίπολα που εμποδίζουν ιεραρχίες, με υποχρεωτικά κριτήρια για κανονικούς άνδρες και κανονικές γυναίκες. Αυτές ήταν και είναι σίγουρα κάποιες από τις πολιτικές μας προθέσεις, οι οποίες αναμετρώνται με την αίσθηση ότι ολοένα πλησιάζουμε και ολοένα απομακρυνόμαστε από έμφυλα και σεξουαλικά δίκαιους κόσμους.

Διαβάζοντας ότι η λέξη «αυθεντικός-ή-ό» ήταν η πιο δημοφιλής στις διαδικτυακές αναζητήσεις των χρηστριών/ών το 2023¹⁷, επιβεβαιώσαμε και πάλι, ομολογουμένως με κάποιον φόβο, τη βιο(θανατο)πολιτική σημασία της διχοτομίας ανάμεσα στο «αυθεντικό» και το «αντίγραφο». Με την αποδομητική δύναμη που αντλήσαμε από το μπατλερικό έργο για την επιτελεστικότητα του φύλου, επιδιώξαμε να κλονίσουμε ηγεμονικές αφηγήσεις για το φύλο ως απαρχή, ως γνήσιο, ως πρωτότυπο και να το δούμε ως αποτέλεσμα σχέσεων εξουσίας. Από κοινού με τους συνομιλητές μου επιχειρήσαμε να αφουγκραστούμε και να ψιθυρίσουμε μετατοπίσεις και αποταυτίσεις από εξιδανικεύσεις του δυαδικού

¹⁶ Αυτή η φράση αντηχεί τον τίτλο του γνωστού μυθιστορήματος του Ε. Λουί *Να τελειώνουμε με τον Εντί Μπελγκέλ* του 2018 από τις εκδόσεις Αντίποδες.

¹⁷ Οι αναζητήσεις αυτές αφορούν τις ΗΠΑ και το ψηφιακό λεξικό Merriam-Webster. Για περισσότερα δες: <https://www.alphatv.gr/news/kosmos/article/150481/authedikos-i-o-i-lexi-tis-hronias-kata-ti-sudaktiki-omada-tou-lexikou-merriam-webster/>

φύλου και του ετεροφυλοφιλικού σχήματος, ενώ αρθρώσαμε με κραυγές και με σιωπές την αντίθεσή μας από την υποχρεωτική ενσωματότητα, και εκτροχιάσαμε την επανάληψη επαναλαμβάνοντας με διαφορά. Και οι τρεις αφηγητές, διεκδικώντας την παραγωγή της γνώσης για τον εαυτό (τους), διατύπωσαν αντιλόγους, μερικούς λόγους που δε διατείνονται ότι αντανακλούν την ολότητα της τρανς εμπειρίας, που αποπαθολογικοποιούν και υποσκάπτουν τις συνδέσεις του αυθεντικού με το αντίγραφο και του φυσικού με το τεχνητό (Preciado, 2013, σ. 387). Τα τρανς σώματα είναι εξίσου αληθινά ή/και εξίσου κατασκευασμένα με τα cis, ετεροκανονικά σώματα. Η παραγωγή όλων των σωμάτων, φύλων και σεξουαλικοτήτων υπαινίσσεται μια σειρά στρατηγικών φυσικοποίησης και αποφυσικοποίησης, ταύτισης και αποταύτισης (ο.π., σ. 117-118).

Ανακεφαλαιώνοντας αυτή τη συζήτηση-εξερεύνηση, θα λέγαμε ότι προσπαθήσαμε να απομακρυνθούμε από ουσιοκρατικές, ιδιοκτησιακές θεωρήσεις που επιτάσσουν να είμαστε ένα φύλο και να έχουμε μία σεξουαλικότητα. Σκεφτήκαμε τα σώματά μας ως φορείς και ως αποτελέσματα των σχέσεων εξουσίας που μας διαπερνούν, διαπερνούν το κοινωνικό (μας) σώμα. Παρόλο που ζούμε σε κόσμους που κυβερνιούνται από νόρμες που μας καθιστούν διανοητές και, ταυτόχρονα, μας (περι)ορίζουν ή/και μας απαλείφουν, η ευθύνη μας για τα σώματα, τα δικά μας και των άλλων, μας σπρώχνει να επαναδιαπραγματευόμαστε διαρκώς τις νόρμες, να τις αμφισβητούμε, να τις λυγίζουμε και να τις τεντώνουμε για να χωράνε ορισμούς πολιτισμικής διανοητότητας ανοιχτούς και έκκεντρους. Ο Foucault (1984/1991, σ. 95) έγραψε ότι η αμφισβήτηση της εξουσίας που μας παράγει και την παράγουμε και που εμποτίζει κάθε μας κύτταρο, είναι ένα «αδιάκοπο πολιτικό καθήκον». Και η Nelson (2015/2021, σ. 203) γράφει ότι φλεγόμαστε από φροντίδα η μία για την άλλη, δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς· συλλογικοποιούμε τα τραύματά μας και τα μεταβολίζουμε σε πολιτική. Πέρα από οντολογίες αποκλεισμού και αποκειμενοποίησης, αγωνιζόμαστε και διεκδικούμε να είμαστε σώματα με σημασία, με αυτό το είμαστε να σημαίνει γινόμαστε, ξεγινόμαστε και ξαναγινόμαστε μαζί και αλλιώς. Κινητοποιούμε στη βάση πολιτικών συμμαχιών των ευάλωτων θεσιακότητων μας, αναγνωρίζοντας τα σώματα και τις επιθυμίες που ήδη υπάρχουν κι εκτοπίζονται. Και πασχίζουμε διαρκώς να αρθρώνουμε νέες γραμματικές ενσωματότητας και απόλαυσης,

εξεγερτικές, αλληλέγγυες, στοργικές, ευρύχωρες και, πεισματικά, ανοιχτές στη σημασι(α)δότηση.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αβραμοπούλου Ε., & Χαλκίδης Π. (2022). Κριτική θεωρία και σεξουαλικότητα. Στο Ε. Αβραμοπούλου & Π. Χαλκίδης (επιμ.), *Αντι-κείμενα σεξουαλικότητας* (σ. 11-49). Εκδόσεις: Τόπος.
- Αθανασίου, Α. (2007). *Ζωή στο όριο: Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Αθανασίου, Α. (2008). Υλοποιώντας το έμφυλο σώμα: Η πολιτική υπόσχεση της επιτελεστικότητας. Στο J. Butler, *Σώματα με σημασία* (7-26). Αθήνα: Εκκρεμές.
- Αθανασίου, Α. (2008). Η πολιτική της ευάλωτης ζωής και το αίτημα της κριτικής. Στο Τζ. Μπάτλερ (μτφρ. Μ. Λαλιώτης, Κ. Αθανασίου), *Ευάλωτη ζωή: Οι δυνάμεις του πένθους και της βίας* (11-30). Αθήνα: Νήσος.
- Αποστολέλλη, Α. (2012). Αναπαραστήσιμες ορατότητες και η πολιτική της ντουλάπας. Στο Α. Αποστολέλλη & Α. Χαλκιά (επιμ.), *ΛΟΑΤΚ πολιτικές στην Ελλάδα* (σ. 197-214). Εκδόσεις: Πλέθρον.
- Αποστολίδου, Α. (2012). Σωματικές συνάφειες: αγωνιστικά σώματα και αναδυόμενες συλλογικότητες στην ελληνική γκέι/ομοφυλοφιλική κοινότητα. Στο Α. Αποστολέλλη & Α. Χαλκιά (επιμ.), *ΛΟΑΤΚ πολιτικές στην Ελλάδα* (σ. 53-78). Εκδόσεις: Πλέθρον.
- Butler, J. (2008). *Σώματα με σημασία* (επιμ. Α. Αθανασίου, μτφρ. Π. Μαρκέτου). Αθήνα: Εκκρεμές. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1993).
- Butler, J. (2009). *Αναταραχή φύλου: Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (επιμ. Χ. Σπυροπούλου, μτφρ. Γ. Καράμπελας). Αθήνα: Αλεξάνδρεια. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1990).
- Butler, J. (2009). *Ευάλωτη ζωή: οι δυνάμεις του πένθους και της βίας* (μτφρ. Μ. Λαλιώτης & Κ. Αθανασίου). Αθήνα: Νήσος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2006).

- De Lauretis, T. (2021) Η τεχνολογία του φύλου. Στο Ε. Καραμπά, Ί. Λυκουριώτη (επιμ.), *Φεμινιστικές Θεωρίες, Αισθητικές Πρακτικές και Παγκοσμιοποιημένες Τεχνολογίες* (σ. 275-306). Εκδόσεις: Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Κέντρο Νέων Μέσων και Φεμινιστικών Πρακτικών στον Δημόσιο Χώρο. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1987).
- Foucault, M. (1982). *Ιστορία της σεξουαλικότητας*. (μτφρ. Γκ. Ροζάκη). Αθήνα: Ράππα. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1978).
- Foucault, M. (1991). *Η μικροφυσική της εξουσίας*. (μτφρ. Λ. Τρουλινού) Αθήνα: Ύψιλον. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1984)
- Haraway, D. (2014). *Ανθρωποειδή κυβόργια και γυναίκες: η επανεπιινόηση της φύσης* (επιμ. Ε. Τάκου, μτφρ. Π. Μαρκέτου). Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1990).
- hooks, b. (1989/2022). Επιλέγοντας το περιθώριο ως χώρο ριζοσπαστικής ανοιχτότητας. *Feministqa*, 5. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1989). Ανακτήθηκε από: <https://feministqa.net/perithorio-os-horos-rizospastikis-anoihtotitas/>
- Muñoz, J. (2021). Επιτελώντας την αποταυτοποίηση: Η αποταύτιση ως πρακτική ελευθερίας. Στο Ε. Καραμπά, Ί. Λυκουριώτη (επιμ.), *Φεμινιστικές Θεωρίες, Αισθητικές Πρακτικές και Παγκοσμιοποιημένες Τεχνολογίες* (σ. 125-146). Εκδόσεις: Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Κέντρο Νέων Μέσων και Φεμινιστικών Πρακτικών στον Δημόσιο Χώρο. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1999).
- Nelson, M. (2021). *Οι Αργοναύτες*. Εκδόσεις: Αντίποδες. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2015).
- Παπαγαρουφάλη, Ε. (2002). Η συνέντευξη ως σωματική επικοινωνία των συνομιλητών και πολλών άλλων. *The Greek Review of Social Research*, 107, 29-46.
- Preciado, P. (2022). *Είμαι το τέρας που σας μιλά*. (μτφρ. Α. Μ. Ελευθερίου). Αθήνα: Αντίποδες. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2020).
- Preciado, P. (2022). *Φαρμακο-πορνογραφική πολιτική: Για μια νέα οικολογία του φύλου*. Στο Ε. Αβραμοπούλου & Π. Χαλκίδης (επιμ.), *Αντι-κείμενα*

σεξουαλικότητας (61-80). Εκδόσεις: Τόπος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2008).

Ξενόγλωσση

Ahmed, S. (2006). *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Duke University Press.

Athanasίου, A. (2012). "Who" is that name? Subjects of gender and queer resistance, or the desire to contest. *European Journal of English Studies, Volume 16, Issue 3, 2012*, p. 199-213.

Bornstein, K. (2006). Gender Terror, Gender Rage. In S. Stryker & S. Whittle (Eds.), *The transgender studies reader* (pp. 236-242). Routledge.

Butler, J. (2004). *Undoing Gender*. Routledge.

Cohen, C. Punks, Bulldaggers, and Welfare Queens: The Radical Potential of Queer Politics? *GLQ 1 May 1997; 3 (4)*: 437–465.

Cvetkovich, A. (2003). *An Archive of Feelings: Trauma, Sexuality, and Lesbian Public Cultures*. Duke University Press.

Fassin, D. (2014). True life, real lives: revisiting the boundaries between ethnography and fiction. *American Ethnologist: Journal of the American ethnological society, vol. 41, No. 1*, 40-55

Foucault, M. (1988). *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault*. Amherst: University of Massachusetts Press.

Halberstam, J. (1998). Transgender Butch: Butch/FTM Border Wars and the Masculine Continuum. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies, 4*, 287-310.

Halberstam, J. (2018). *Trans: A quick and quirky account of gender variability*. Oakland, California: University of California Press.

Mbembe, A. (2019). *Necropolitics*. Duke University Press.

Preciado, P. (2013). *Testo Junkie*. New York: Feminist Press at the City University of New York.

Preciado, P. (2018). *Counter-Sexual Manifesto*. New York: Columbia University Press.

- Rooke, A. (2010). Queer in the field: On Emotions, Temporality and Performativity in the field. In K. Browne & C. Nash (Eds.), *Queer methods and methodologies* (pp. 25-40). Ashgate.
- Sedgwick, E. (2003). *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*. Duke University Press.
- Stone, S. (2006). The Empire strikes back: A posttranssexual manifesto. In S. Stryker & S. Whittle (Eds.), *The transgender studies reader* (pp. 221-234). Routledge.
- Stryker, S. (2006). My words to Victor Frankenstein above the village of Chamounix: Performing Transgender Rage. In S. Stryker & S. Whittle (Eds.), *The transgender studies reader* (pp. 244-255). Routledge.